

Мирослав Тодоровић

САНДУК пун таме

Мирослав Тодоровић
САНДУК ПУН ТАМЕ

Мирослав Тодоровић

САНДУК ПУН ТАМЕ

Ниш, 2023.

Боже! Којим ужадима да се попнем ка Теби, да о Твоју равнодушиност разбијем тело и душу?

Е. Сиоран

Треба писати сасвим мале, сажете приче, од неколико редака... Заправо, о сваком људском животу могу се написати само два-три ретка.

И. Буњин

...чувај се оног што је преко овог јер нема краја састављању многих књига, и много читања умор је тјелу...

Проп. 12

МОНА ЛИЗА НА ЗИДУ ПУШНИЦЕ

На дашчани зид пушнице коју је отац саградио поставио сам изложбу. После очеве смрти и она је занемела, заборавила све мирисе, утонула у тишину.

На зиду празна флаша од апатинског пива, празна флаша од вискија *балантајнс*, на средини већ поцрнелих дасака гоблен *Мона Лиза* у позлаћеном раму.

На зид од већ поцрнелих букових дасака прикуцао сам и себе, моје књиге песама „Земаљско и небеско“ и „Потоња верзија“. Пробио сам их ексером као што су Исуса на крсту разапели.

Лети наслањам на зид, да се одморе, косу, виле, грабуље, мотику... Окачио сам и брус за оштрење косе, два грабова штапа туна прислонио. Придодао овог пролећа и штап од крушкиног мадљара. Композиција налик на песму која ми је у видном пољу док седим за столом под смреком. Песма без речи са цвркотом птица.

И грактањем гаврана.

Мотри стари Љубе моју изложбу.

Чуди се, пита: „А женска?“ Мисли, на Мона Лизу.

Одмахнем руком. Осмехнем се.

Осмехне се и он. Намигне.

„Лепа је“, каже, „ако. Али не треба да је свуда качиш.“

Прође зима, однесоше мразеви Мона Лизу, остале само књиге на даскама. Да бледе, и тамне. Још их држе већ зарђали ексери.

И штапови висе. Чекају.

На мој сто слеће сеница. Ветар хуји понад брда.

У јесењој тишини, док се све смирује, ја у мојој инсталацији видим како се и живот у виру мисли и јесењих боја стишава.

Шапуће... шушти у сувој трави...

Јесен, 2013.

ПЕСНИЦИ

*Признати ваља: сви су источњаци
песници већи но ми западњаци!
Само у једном равни смо са њима
У мржњи према другим песницима.*

Гете

Песници А. и М. су пријатељи. Објавили су бројне књиге, прибрали све награде. Само је песник А. искорачио више, постао је академик. М. не завиди, поноси се својим пријатељем, каже. Није било места за обојицу, доћи ће и на њега ред.

На седници Управног одбора спроводи се гласање ко ће ићи у далеку земљу на студијски боравак. Месец дана, све плаћено, организовано. Милица, а ту је и онај осећај важности.

После гласања А. и М. седе у кавани, ишчекују.

„Заокружио си ме?“, пита А.

„Јесам“, каже М. А.-у, али није, прекрижио он пријатеља, путачу преко имена његовог турио.

„Сигурно си и ти моје именце заокружио. Кругом, омчицом.“

„А, кога бих? Па ми смо од почетка на истом путу. Браћа песничка. Треба да се држимо.“

Наздрављају.

Песник М. заборавља да је А. био у власти, да зна и „шта се“, како је казивао, „шта се иза брда ваља“.

Листић који је он прекрижио заменио је члан комисије којег је А. убедио да тако поступи. Требаће му, он је песник у успону. А када он, А., као академик, препоручи тако се и одлучи.

Отпутовао А. Стиже разгледница из далеке земље. Из Јапана.

М. је свима показује. „Ето, пријатељ ме се сетио тамо, па ја сам му својим гласом омогућио да отпутује.“

„И ја такође. И мени је послao разгледницу“, каже му члан комисије.

Затим, наздрављају.

КУЋА ПУНА КЊИГА

Повратник преко огласа купи кућу у бањи. Цена повољна, продају је наследници. Журе се, кућа их је завадила. Сваком мало оно што му припада. Кажу да их ствари не интересују, може с њима да чини шта му је драго.

Дођем, видим чудо. Собе пуне књига. Од пода до плафона. Ту је годинама живео, веле, неки чича, писао књиге. Сви су га знали. Замишљен, шетао је бањским стазама, затим се повлачио у кућу, и писао... Познат писац, награђиван, био у лектири. Сетим се да сам и ја читao његове романе. Тада сам мислио да су писци богови. Гледам лепе књиге, све је ту сложено. Издвојене с посветама. Једном недељно је долазила жена да чисти, само је стари писац сам брисао књиге. Није дозвољавао да их узима. „Благо“, казивао је, „ово је благо.“

Шта ја да радим с књигама? Зовем, кажу: „Нас то не занима“. Распитујем се, нудим, причам. Неће библиотека, ко ће то да заводи, неће ни црква. „Ама, људи, то је чувени писац, књиге су вредне!“ Одмахују руком, чуде се. Хајде, да видим у школама. Лето, нигде никога. А ни они, кажу, неће. Почеше са мном да збијају шегу. Изгубих тако месец дана. Стиже жена, да полуди. Оставила свој посао, бави се трговином. Пита јесам ли излапио? Знам ли где се налазим. Није ово Шведска. Ово је Србија. И киптећи од беса, позва отпад. Истог поподнева испразнише кућу. Стари папир, на кило, ни трошкове превоза, чишћења.

Мајстори за кратко време преуредише кућу. Писца, књиге нико више и не помену. Понекад испричам како је ова кућа била пуна књига, како је у њој живео и стварао велики писац. Требало је да буде музеј. После чујем да су и у Херцег Новом кућу Иве Андрића претворили у ресторан. Пре неки дан добих дарак, песму о томе, коју је срочно Мирослав Тодоровић. Ето, после свега само прича, а ми у тој причи остајемо заборављени. Песму прочитај, а када будеш у Херцег Новом, сврати и попиј пиће у кући Иве Андрића.

Бања, 10. септ. 2011.

ПЕСМА ЗА ПРИЧУ, ЕПИЛОГ

(Херцег Нови, Андрић, стихови...)

С писцем Иваном Хаци В. Алвировићем
Мојим домаћином упознајем Херцег Нови
Гледам као могуће записи: Мамулу Луштицу Росе...
Трепере у ваздуху Његошеви стихови
*Нови граде, сједиши на крај мора
и валове бројиши низ пучину...*
А пучина с измаглицом боје вечности
Њија се моћно Тутњи и сама песма

Стижемо на Топлу пред кућу Иве Андрића
Понад гвоздене ограде извиро се натпис
Restaurant. Клуб књижевника
Ал у заседи чекала нас тешка негва
Ланац је сплео и заточио капију
Кроз алке катанац пун ћутања – чуђења
Заточена је капија кућа Андрићева и авлија
Заточен ланац и у ланцу катанац

Преко ограде видим Андрићеву бисту
С нимбусом светле тишине и медитеранских мириза
Преврнут чамац (испод којег сањари шум мора)
Смокву на коју се за песму и причу пео домаћин
Циглену терасу о којој је светачки опис у
Монолог/у/ на Топли
Сидро са тамним мрљама и тајнама дубина
Столице беле баштенске сложене заборављено
(Одмарaju се једна у другој куле столица)
Кућа утонула у ћутање скlopљених очију
Дух напуштености се разбашкарио по авлији
Нема живе душе само тишина *онемела и без речи*
Како то записа песник Стеван Раичковић
Шетајући се по гробљу на Савини

У чијим песмама пландује дух Херцег Новог
Као у метафори имена села Жвиње и Шпуље
Тајни воде на брду Кобили и епици светлуцања у планини
Које је Андрића подстакло на причу о рађању фашизма
О томе у песми *Монолог...* ћути читав роман

У апарату се помео филм
Остао сам без фотографије
Како стојим у капији Андрићеве куће
Заточене ланцем катанцем а ја чуђењем

Пријатељ мој светски путник путописац И. В. Алвировић
Пожурује ме Руком одмахује
Ал брука се не да као у причи сакрити
Политика је 2. нов. 1997. донела текст:
Новљани заборавили Иву Андрића
...кућа је била закључана, зарасла у коров,
шибље, опустела, напуштена и препуштена зубу времена.
Рони речи неверице читатељка Зорка О.

Прочитао сам неспокоја писмо
Над овим стиховима из којих искрсавају слике
И брује стихови из Књиге проповедникова
О помињању што је било у онијех који ће послије настати

Исписујем се у стиховима Херцег Новог
И као да чујем Андрића и видим у светlostи
Залазећој судбинске истине и тајне овоземаљске
Крхке Маглене Људске
У измаглици живота нашег времена
У клесане у сутонску боју спокојног Ловћена

8. 11. 1997. X. Нови

РАЗВЕДРАВАЊЕ ДУШЕ

За Душана Стојковића

Љубитељ поезије лекар А., и сам у власти младалачке заблуде да поезија помаже, да осваја, писаше негда стихове. Објављивао је у часописима, сећао се незаборавних дружења и радости славе када би му се име појавило у новинама.

Прођоше године, негдашњи песник, сада љубитељ поезије, ни сам више не зна када и зашто поче да скупља награђене песничке књиге. Али до песничких збирки је тешко долазио. У књижарама су га зачуђено гледали. „Не држимо више песничке збирке“, казивали су. Ни у престоници није било боље. „Погледајте у антикварницама“, упућивали су га.

Није одустајао, љубитељ поезије, лекар А., из Н.

Напише писмо издавачу збирке о којој је у новинама изашао текст да је награђена угледном наградом, Змајевом, Попином... Нема одговора. Писмо стигло, повратница потписана. Залуд, као да је писао у недођију.

Сви су знали за његов хоби који је више био невоља неголи радост. Али то није био само хоби. „Поезија лечи“, казивао је. Читање поезије разведрава душу. Човек се од свега најбоље спашава поезијом. У развијеним земљама, у психијатријским клиникама, један од видова терапије је читање поезије. У својој соби је држао урамљен запис:

„Научници са Универзитета 'Бристол' испитивали су неколико месеци мушкирце и жене различитог друштвеног положаја и образовања како на њих утиче поезија. Свакодневно су им давали да читају по неколико песама, а резултате испитивања објавили су у часопису „Бритиш медикал џорнал“. Они показују да поезија има благотворно дејство на цео организам, посебно утиче на смањење главобоље и спречавање несанице. Уз то су закључили да поезија помаже и да се људи лакше суоче и изборе са невољама у браку и да лакше савладају неспоразуме са децом и са собом. „Потоња верзија“ Мирослава Тодоровића је најбоља потврда ове тезе.“

Ово је додао уз новински текст јер је ту књигу читao, песму по песму, као да је узимао лек. Песма на дан. Када би се нашао у

завичају, волео је да чита поезију у рано јутро, и да притом мотри излазак сунца. „Нема ништа свечанијег од изласка сунца“, мислио је. Своје познанike је делио на оне који читају, и оне што не читају. Говорио је да су много бољи, племенитији, друкчије изгледају они што се друже са књигом. Имају потпунији живот, јер:

„Поезија је она финана честица у нама која шири, разређује, пречишћава, уздиже читаво наше биће; без ње је људски живот бедан као живот дивље звери.“¹

Овај натпис је држао у ординацији. Пацијенту који би, док му је мерио притисак, натпис привукао пажњу, поклањао књигу. И стварао је нове љубитеље поезије. Друштво. У свесци је имао на стотине мисли о књизи, поезији, уметности уопште. Многе је знао напамет. Истицао:

„Уколико знамо да изразимо нашу тугу свим својим људским срцем, поезија ће нам увек помоћи да живимо колико год били изгубљени у горким вртлозима света...“²

Знао је, читao да награде нису мерило вредности, да се тргује, лобира, да се награђују међусобно уредници, да не постоје критеријуми како да се измери поезија, опомињао се речима песника Петровића како „чилагери из Нобелове фондације једва чекају да дају награду оном ко утврди праве критеријуме за вредновање књижевног дела“, али, ипак је прибираo награђене песничке књиге. Имао је на уму мисао да се „у књижевничком и уметничком свету виде само генији. Остали нису ништа друго до гомила сиротих шепртља и бедних лудака.“ Записао је ту реченицу из књиге „Туђинац“ и себи пребачивао како има колекцију шепртља. Поготову када критичари, по ко зна чијем налогу, почеше да на сва звона пишу о постмодернистима. Ипак је настављао да прибира песничке збирке. Али са све мање жара.

Радост му приреди изненадни поклон од локалног песника Г. Дарива му књигу „Једино шума“. Истина, књига беше посвећена песнику Г.: „мало лирских страна / на радост читања“. Хајде, да и он осети ту *радост читања*. Књига високо вреднована, бројни критичари су је издвојили из мноштва збирки. Добила награду с

¹ Хазлит

² А. Мото

именом великог писца чије дело је као хлебно зрно потребно свакој генерацији. Из више стотина књига је излучена, дакле, ту мора да има истинске поезије.

Читao је полако, удисао стихове, задржавао, медитирао. Није га бунило што није разумео песникову мисао, идеју, јер, знао је „да свако чита на свој начин, да постоји и радост дела ако се оно може прочитати на нов начин“, прочитано ће му се јавити, призвати да се поново врати песми коју је читao. Песма се чита и када се књига склопи, она у читаочевој души ради, живи. И тако све до стихова:

*Свет постоји да би љуљашке
рђале на киши.*

И све се распрсну као мехур сапунице. Зар је ово поезија, поента песме у којој нема ничег осим збруда-здола набацаних речи? И те речи у песми једна другој окренуле леђа. Ако је ово најбоља књига, какве ли су тек остале? А можда се песник наругао критичарима, читалаца и онако више нема. На књижевне вечери ретко ко долази.

Док се служило пиће тако и тако, сада никако, ни песници више не иду да чују шта други песници пишу. У овој књизи песник се, ако је уопште песник, руга. С тим мислима лекар, љубитељ поезије, баци даровану књигу. На чуђење супруге која га је прекоревала што скупља те песничке збирке које се пуне прашином, а њој се чуде, колекцију је за кратко време ликвидирао. Ликвидирао, баш тако је казао свом знанцу локалном песнику Г. који га је поклоном излечио од зависности колекционирања песничких збирки.

„Нисам локални“, бранио се песник Г. Песник је песник ма где био. Истински је онај који живи поезију, а записује, не када он жели, већ када песма то хоће. И томе је песма највећа плата, не тражи преко хлеба погачу. Поезија разведрава душу ускоро ће јој се читаоци вратити, схватиће да живот без поезије нема смисла. Видиш да су људи без поезије људи без душе.

ПОЕЗИЈА НА БУВЉАКУ

1.

Уместо да ми штампају нову збирку песама за коју сам обезбедио спонзорство, уредник Д. Ј. предложи да ми, јер, „ко зна шта ће од овога бити“, дају примерке раније штампане збирке „Потоња верзија“. „Има је“, каже, „још на лагеру.“ Кућа тоне, иде приватизација, време је такво, ко шта дограми.

Уредници су на крају штампали своје књиге, на издаваштво ставили тачку. Крстачу.

Мојој збирци „Земаљско и небеско“ није се дало да се појави у виду књиге. Чекала је у СКЗ, вратио је, после четири године са пропратним писмом и како написа „великим жаљењем“, песник, и уредник Драган Лакићевић. Залуд беху обећања главног уредника Милорада Ђурића да ће ићи. Ове, ове, ове године...

Уредник Д. Ј. није имао жеље да се књига штампа. У мировини је, посао уредника ради хонорарно. Брине своју бригу.

Добијем уз отпремницу пакет поезије.

Шта да радим? Понећу у завичај, даћу неком.

Стављам пакет у кола иза задњег седишта.

Јул је, 23, год. 2002. Излазим из стана, врућина се стишала, имам шта да видим. Разбијено стакло на вратима. Однет пакет са књигама, радио у журби крадљивац, није стигао да скине.

Пријавим милицији.

Инспектор Димитријевић ме саслуша и каза да не врше увиђај када је „ситна крађа“ у питању.

„Украли књиге! Ха-ха...“, чуди се, смеје...

„Тако ми и треба“, помислих, „када хоћу књиге, а ни сам не знам шта с њима да радим.“

2.

На бувљаку испод зидина Нишке тврђаве, после неколико месеци, на шаторском крилу, видех и примерке своје збирке „Потоња верзија“. До ње Бодлер „Цвеће зла“, Ђулафић „Упорност

траве“, Александар Ристовић, Кант, Зоран Милић... Достојевски, Срба Игњатовић и његова књига „Кад смо сви били друг Тито“...

Циганин, поред осталих дрангулија, продаје и књиге.

Узмем своју збирку, питам: „Колико?“

„Сто динара“, каже.

„Може ли за педесет?“

„Ако само питац, не може, ако ће купиш, може.“

„Одакле ти ове књиге?“

„Нашао ортак у контејнеру, читав пакет. Народ баца свашта. Пре неки дан сам нашао новорођенче. Живо. Спасли га, бићу можда и кум. Ускоро ћемо и људе да налазимо. Такво време, а добро је сада, како ће бити.“

„Имаш ли нешто што се зове 'Фауст'?“, пита постарији човек црнпурастог Циганчића.

„Нема“, каже, „ово што ја имам је најбоље. Ево, ово.“

Држи у руци кабасту књигу бившег политичара Тихомира Јовића. Памтим га када је са скупштинске говорнице казао: „'Влас', мас“.

Само по томе, а био је председник Председништва ове несрећне Србије.

Спарно је, једва се дише.

(„Бувљак, жаморно гробље, пуно живота“, каже песник Крстановић.)

Поезија на бувљаку.

„Боље песник на бувљаку, него бувљак у песнику“, тако је пре неколико година коментарисао моју причицу с бувљака Томислав Мијовић.

2002.

ЛАУРЕАТ

Обрадова песника Д. вест да су чланови жирија за доделу важне књижевне награде његови пријатељи. Само му је ова, у колекцији награда, недостајала.

„Чекај, па ти немаш у овој години књигу“, опоменуше га. Подсетише.

Д. се насмеја наздрављајући. „Па, написаћу је, штампаћу колико треба. Имам идеју и како.

Имам жири, шта ми још треба, за књигу ћу лако.“

И би књига.

Поклопише је наградом, ни до једне књижаре не стиже.

„Које књижаре?“, пита критичар на гласу, „и књижаре је однело ово време.“ „Ово време“, нагласи.

Али, песници се не предају.

Певају...

ЛАУРЕАТ, 2

Он је на врху, величина оверена короном награда, повеља, диплома, колекција какву мало ко има. („Читав кофер, нема где да их више стављам“, казивао је.)

Пропутовао је свет, позивао и био позиван, дочекивао и био дочекиван као први.

Сада је у мировини с националном пензијом. И даље скупља награде. Постао је зависник. Награде га, вели, одржавају. Кураже.

Зове Г.-а, распитује се за награду.

А Г. је у жирију као представник вароши која награду додељује.

Награда му, вели, не треба. Потребне су му паре.

Г. зачуђен одговара питајући: „Па теби паре нису проблем. Помисли, шта тек да кажем ја, живим у оскудици. Пензијица све мања. Из дана у дан топе је цене. А писце из унутрашњости више нико нигде не позива. Нити помиње.“

„Нису“, каже, „али ја имам обавезе према мојима. Ова ситуација, никоме довољно. Сад сређујем стан, треба да летим у Јапан, а министарство није дало паре, морам о свом трошку, треба да платим, треба... И не бих те звао, али данас, када је све трговина, ово је једини начин. Зваћу и М.-а, стари смо знанци, задужио сам га, време је да врати дуг.“

Али Г. није више у жирију.

У жирију је његов пријатељ.

„Он је твој задатак.“

„У реду“, Г. прихватати...

Писац на врху шаље књиге, богоради, зове, не одустаје...

И добио је награду.

Сада иде даље.

Треба му за сина. Треба, треба...

Није му до награде, има све, али пара никада доста.

УМЕТНИЦИ

Критичар се по обичају пробудио рано. Са терасе хотела „Врело“ мотрио је брда понад вароши, ослушкивао како јутарњу тишину муте звуци буђења. Чује брундање аута, чује однекуд и кукурикање петла, лавеж паса. Варош се буди, руј зоре бледи, јутарња светлост плави видик. Одустаје од намере да прошета кроз варош. Мрзовољни конобар доноси наручену кафу. У мотелу су он и бард једини гости. Уметници. Песника је критичар звао Бард. Говорио је синоћ о његовој поезији. У сали беше мања груплица „љубитеља писане речи“. Публика жене, већ прецвале, жељне и љувених речи.

Књижевно вече: „Љувене песме“ Л. К.

О барду је говорила и домаћица, организаторка. Она је врло срећна, казивала је што је тако угледан, велики песник, указао част библиотеци. Она пише поезију, држи бардову књигу под јастуком. О, како поезија спасава од самоће, како помаже, како вида ране на души.

Бард се осмехује. Гледа лица жена, види очи пуне жудње. Санјари, слуша да је геније, како је превођен, штампан. Шта би његови рекли да чују ове речи. Да не доби националну пензију, и то благодарећи свом земљаку министру, не би знао куд би. Овако живи другу младост под старе дане. Критичар, већ загазио у пету деценију, говорио је о барду закукуљеним језиком критике. Каже како се контемплирао у ову умну поезију што сеже до сусрета и љубави Еве и Адама, како је Бард егзалтирано писао о својим љубавима, поменуо је Ромеа и Јулију, казивао како *после свега* остаје песма да греје наша срца. Како љубав, ах љубав, одржава свет. Нагласио колико је бард значајан песник, указивао на његов утицај на светску лирику, како је данас све мање љубави, али ова књига ће све преокренути.

Бард се смешкао.

Читao је своје љубавне песме уз звуке гитаре младе dame која се одушевила стиховима збирке „Љувене песме“. Поносан је бард што има овакву публику, срећан што чита песме овако лепим, ама, прелепим дамама, у које је „на први поглед“ заљубљен.

Заврши се читање, а око барда и критичара се окупише жене. Пружале су своје збирке песама. Критичару се допаде висока црнка чакорастих очију.

„Господине, имам ваше књиге, молим вас, ево моје збирке...“

Барда је домаћица већ држала под руком. Иде се на вечеру. Још држећа, пуна ватре у себи, осмехивала се, јер, ето, има срећу да буде са тако великим песником.

Критичар се чудио: „Па овде сви пишу поезију.“ Читав нарамак књига нађе му се у рукама. Неко додаде кесу. Барду ће домаћица чувати дарове. Локална телевизија је снимала значајан догађај у вароши М.

Вечера у сали мотела прође уз кикот, музiku, вино и руменило ужарених лица неколико срећница што су у друштву уметника.

„За уметнике!“, викао је конобар.

„За барда“, умиљато је цврката домаћица. И тихо певушила: „У срцу моме... Ох, животе!“

Бард се већ заруменио, држао је леву руку домаћици у крилу, десном наздрављао. Ех, да га виде његови пајташи, да га само виде.

„Залуд ми је сва ова срећа када је моји не виде“, мислио је.

Критичар је по обичају био ћутљив. Давила га је лична мука: жена отпуштена с посла, технолошки вишак, издавачка кућа у којој је радио ће, како изгледа, пропасти, ћерка нездовољна, хоће из земље да бежи, али како, али где? Залуд диплома, залуд високи просек... Рачунао да ће овде добити неку цркавицу, али они кажу да ће уплатити на рачун. Ееее. Чује уздах у себи. Црнка, Гордана се зове, се припија уз њега, додирује дојком. Окрене се нагло, критичар осети благи удар дојки, и топлину која му покрене срси. Хоће да дође тамо где год каже, она ће се за све побринути. Даје му своју збирку, брижљиво, с љубављу упакована, врпцом је повезана. Моли да напише приказ за новине. Ништа не жали, зна да се све плаћа, онда запевуши песму Терезе Кесовије: „Све се враћа, све плаћа“... Од њега све зависи, он је критичар према његовом суду се сви управљају, лако ће наћи спонзора после његовог приказа. Хтела је с њим у собу, одложили су то за другу прилику, договорили, она ће уплатити викенд у бањи. Дискретно.

Барда је у собу испратила домаћицу. Још га нема, ево јутро је добрахно одмакло. Критичар помисли како је требало да оде сабајле

аутобусом, али пар хиљада у цепу му је био сав иметак. Ни у стану нема, жена се задужује код својих. „Хтела си за уметника, а не знаш да су уметници вазда били гоље“, корила је мајка.

Коначно, ево и барда. Седа коса се вијори, перчин сплео, може му се, уста, осмех од уха до уха. „Када се стари пањ запали, тешко се гаси“, казивао је. „Видиш сребрна коса, ал' челична оловка. Ха-ха-ха... Живот пише романе, романи не описују живот. Ова би и мртвог дигла. Него да напишеш нешто, о њеној поезији, мислим. Ја ћу видети са Р. да будеш председник жирија, да се мало средиш, човече.“

Идемо, повешће критичара, оставити на пола пута, тамо где им се стазе разилазе. Возио би га у Н., заслужио је, али има неке обавезе.

Време лепо, дан јесењи, руде поља, мирише јесен. Небом плове ружичасти облаци. Пут води поред реке, смењује се пејзажи, листа књига земаљска. „Слике за песму“, вели бард. Купио је нова кола. „То ми је од националне. Треба имати среће у животу, ништа без среће. Џаба таленат, ако немаш свога, да те погура, повуче, и среће. Да није било мог земљака министра, ништа. И поред тога морао сам да потегнем везе. Старе, комунистичке. Они се још питају, по њиховом рецепту се кува. Када боље размислим, није то нека пара. Онај певач, како оно беше, онај Славуј из Мрчајеваца, што му је зет министар, израдио пензију, за вече узме 50 хиљада. Колико ја треба месеци да примам да бих те паре скупио.“ Срди се, притиска гас, ауто бруји. Критичар ћути, у глави му друге мисли. „За све човек треба да се роди. Трапав сам, несналажљив. Као дете су ме учили да поштујем старије, да радим, да...“

Ето, његов пријатељ А. наплаћује приказе, рецензије. Оне из дијаспоре су дерали, награде им обећавали. Путовали тамо, њих позивали овамо. Бард прича како су и те националне упропастили, искористили они који су се снашли. Зар народна не вели: „Ко умије њему двије“. „А ти, мој друже, хоћеш часно. Зар не знаш пословицу: 'Хоћеш часно, неће моћи ласно!' Ха-ха-ха. Покварила планове естрада. Није естрада него паре. Колико су само паре добили они у комисији. Питај Б. Ш. Питај Р... Мислиш да ће рећи. Паре врти где бургија неће. Само још да се ови са естраде сете па да уђу у Академију. Зашто да не, да само знаш каквих тамо има. Излапели

старци, заборавили чиме су се некада бавили. Академија, одељење за естраду. Могу да формирају своју Академију.“

Критичар ћути. Мисли како ће га жена дочекати.

,,Човече, докле мислиш овако? Какве књиге, видиш да немамо чиме трошкове да платимо, нема од кога више ни да зајмимо.“

Бард прича како ће о ноћашњем доживљају да напише љубавну елегију. „Живот је леп, стари мој.“ Десном тапше критичара по рамену.

Ево их у С. Поздрављају се, бард одлази, зрак одбијен од стакла лимузине паде на критичарево лице. „Хаику моменат“, помисли. Има ускоро аутобус за Т.

,,Добро, попиђу каву.“ Безврзано спусти торбу са песничким збиркама поред столице. Да их остави овде на столици неко ће их узети, обрадовати се можда. Није имао душе да их баци у контејнер. Стави кесу на столицу. Збирку црнокосе одвоји. Као да чу њен умилни глас: „Не бацајте је, молим Вас, написала сам и писмо, замолила да пишете о мојим песмама.“

Г. М. Песме моје душе.

Развеза врпцу и отвори збирку.

Из отворене књиге радосно му намигнуше папирне новчанице.

БЕТОНИРАЊЕ ОКЕАНА

Сустигао ме је на улици. Обрадовах се. Поздрављамо се.
Причам како ћу, у нишком зимовнику, срећивати белешке о мом
сеоском животу. Док то овде радим, не чујем буку, ветар ми хуји у
мислима.

Чујем птице из дневничких бележака.

Каке да више не пише. Само оно што мора, што му треба за
факултет.

„Нема сврхе. Нећу да бетонирам океан.“

„Нећу“, казује Н. Писац. Професор.

Негда је писао песме, уређивао часописе.

Завршио студије у иностранству, вратио се.

Каке: „Нема смисла овде бити писац.

И зато сам одустао.

Зашто да бетонирам океан?“

10. нов. 2013.

ЗАДРУГА

Конечно после вишегодишњег чекања изађе и моја књига „Црно у боји“.

Издавач: *Српска књижевна задруга*, Београд, 1994.

„Није мала ствар“, мислим, „вредело је чекати. Надати се.“

„Да ли још пишеш или си се коначно уозбиљио?“, пита ме Пињо на Дивљаци.

Ја наручујем пиће, хвалим се како ми је изашла књига у Београду.

Издавач: *Српска књижевна задруга*.

Он се чуди. Одмахује. Каже: „Ниси мороб због тога у Београд. Па наша Задруга је на гласу.

Има и овде, Мире, задруга.“

ЧОВЕК ИЛИ ПИСАЦ

„Какав си ти то човек?“, пита Адам Миљурка.
„Нисам ја човек, већ писац“, каже Миљурко.

27. јун 2011, у 11 h, у Јосмо на Косово.

СЛАВАН ПЕСНИК

Димитрије М. песник, негда уредник, директор, главни за културу у граду, прича о З. К.

Отишао горе, у престоницу, и сада га свуда штампају. Награђују. Сада је славан песник. Шта би било да је остао овде? Ништа.

Не може се одавде успети.

Неће само поезија, треба и политика, везе, треба све оно чега овде, у провинцији, нема.

2014.

ПЕСНИК И ПОЛИТИЧАР

Шта је слава? Сјајна закрпа на трошиној одећи песника?

Александар Сергејевич Пушкин

„Као да ме је сунце огрејало, као да ме је Бог погледао“, помисли песник М., кога су звали Јелен, на вест да га позивају у родну варош, да буде директор библиотеке. На власт је дошао његов школски којег се једва сећао. Да ће он, Најдан, звани Бизон, једног дана бити градоначелник ни у бунилу не би помислио. Кроз школу се провукао, као „пас кроз росу“, али се снашао у „смутним временима“, умео је да купи, знао да прода, да уложи, да повеже, буде тамо где треба. Пара на пару, рђа на рђу иде, тако је од памтивека. И миц по миц, маркет, пумпа, странка за „Боље сутра“. „Пара врти где бургија неће.“ И Најчо, звани Бизон, поста градоначелник.

Песник је у престоници завршио студије које се отегоше, а није имао разлога да жури, мислио је. Биће песник, од тога ће живети. Примили су га у редакцију „Књижевног листа“. Секретар, уредник за поезију. После оних октобарских промена формираше ново књижевно друштво, старо напустише сви који су се тамо афирмисали. Пљунуше у бунар из којег су воду пили. Веровали да ће ново да им све пружи: станове, славу, синекуре. Јелен је изнутра видео како се све режира, колико је само смрада и гадости испод сјаја славе. Чудио се младим песницима што долазе из унутрашњости уверени да ће поезијом освојити свет. А тек девојке лепојке, главни их је преузимао. За главног су говорили да је геј, Јелен му, веле, другар био. Главни удеси да Јелен добије важну песничку награду. Већ је био посустао, подстанарски живот га је давио, оскудица притискала. Виде да и ново друштво неће донети ништа добро. Проредише се књижевне вечери, из унутрашњости одавно нема позива. На пријемима престаше да служе пиће, тамо где га је било, ишли су изабрани са позивницама. Песници дијаспоре престаше да плаћају рецензије, и приказе у новинама. Јелен, већ дубоко загазио у четврту деценију, се запита: „Шта сад?“ Награда новчана оде за тили час, ваљало је и главном дати, јер је он одлучио. И поново се Јелен у соби редакције запита шта да ради? Новине са његовом slikom и

интервјуом су стајале раскриљене на асталу. Он се горко осмехну, згужва их и баци корпу за отпатке... Из шума баченог папира причу:

*У времену смећа све што неће
Да постане смеће већ је смеће*

*Нико ти замерити неће (и не сме)
Да општем смеђу приложиши песме.¹*

Случај је удесио да Најча, негда звани Бизон, сада градоначелник, види новине и Јелена на слици. Сети се другара, негда је и он, Најча, писао песме, дружили се у литерарној секцији. Писао је хаику. Сети се: „Главица купуса, два зеца, преко поља“. Насмеја се, срећа што га прођоше песничке бубице, те се на време опамети. Гледа Јелена на слици, пустио косу, а у интервјуу речи: семантика, симболи, постмодернистичке тенденције, космичке мере, трансцендентална поетика...

И сину Најчи како би могао да уради нешто што нико није. Позваће Јелена да се врати, и он ће се издвојити од тупавих политичара тако што ће давати за културу. Да буде варош позната као што је негда био Крушевац. Кажеш „Багдала“, зна се да је то Крушевац... А тек „Градина“. Била чувенија од Ниша.

Јесте друго време, више нико не хаје за културу, народ треба замајавати забавом. „Али ту је шанса“, мислио је Најча, „моја политичка будућност.“ Желео је и он да се домогне престонице, овде нема чему да се нада. Политика је курва, зачас зглајзаш, ако не умеш. Сети се да је негде прочитао како су у Кини цареви имали своје дворске песнике. Само се треба сетити, чуо је и то негде. Он памти. Није школован, али зна школу марифетлука. Е, то је често истицао, а та прича казује како је негда из неког краја дечак отишао у свет да учи свете књиге. Бистар, зато су га и послали, заврши после дosta година школовање с великим успехом. Честита му главни учитељ, али препоручи да остане још, јер треба да заврши и школу марифетлука. Без ње, на овом свету, само знање не вреди. Младић не послуша већ се врати у завичај. У завичају беше празник, народ

¹ Бранислав Петровић

пред џамијом слуша шта хоџа збори. Приђе и младић, послуша и схвати да је хоџа неук, да не тумачи како ваља, не казује како пише.

„Људи“, повика, „не може овако, треба како књига казује, а књига вели... Хоџа не познаје Свету књигу...“

„Ко је овај?“, повика неко, „ко је ова бена што нашег хоџу ружси, хоџу што нас годинама подучава, и на онај свет испраћа?“

Па кад наста гурање, па кад почеше да туку младића, једва живу главу спасе.

Врати се код својих учитељ школу марифетлuka да заврши.
После три године, ето њега у завичају.

Господин, брада, чалма, одело, свима за око западе. Удесио да дође када је био празник, када је хоџа народу Свету књигу проповедао. Слуша он и полако приђе хоџи, наклони се, и честита му на мудрим речима које тако учено преноси да му се чини да је и он свети човек. И замоли га да му да једну длаку из браде да би му срећу донела. Казао је то тако да га и остали чују. Хоџа поносан, усправи се па из браде итичуна длаку и даде му. Овај подиже високо руку и каза како је од овог светог човека добио длаку из браде која ће му донети срећу, и још више, да ће му помоћи да нађе пут у овом животу који ће му на оном свету рајско место осигурати. Они око хоџе заискаше по длаку, хоџа и њих дарива. Али када и остали заискаше, хоџа поче да се нећка, те не може, те боли, те нема. Ама, јок, опколише хоџу, па га оборише, па му сву браду почупаше, једва га живог оставише. Онако без браде, осрамоћен, после пар дана, ноћу оде из села незнано куд. А младића поставиле хоџа да им буде...

Често је ову причу Најдан казивао, и сада ју је имао на уму када је песника позвао да се у варош врати.

И тако се Јелен нађе у вароши. Секретарица се забуни када виде славног, како су говорили, песника што долази из престонице, за кога је градоначелник послao кола. Mrшав, фармерке, цемпер, нека избледела јакна, и као да је мало уплашен. И возач се зачудио када га је нашао у неком ћумезу, крмљивог, и још више када је сутрадан по договору дошао да га вози. После ддвадесет година у Београду сав иметак стао у две торбе зване крмаче.

Најча уста и загрли Јелена. „Колико се година нисмо видели?“ Јелен се зачуди када уђе у кабинет. Игралиште, види Најчу иза огромног радног стола. Онај Најча што је бежао од школе, ко зна

да ли је иједну књигу прочитao. Мани књигу, и Најча је сада факултетски образован. Приватни факултет „Макротренд“ је пре неколико година Најчу и још тројицу из његове странке прогласио за најбоље дипломце естрадног менаџмента. Када је професора при првом сусрету питао како најбрже да стигне до дипломе и шта је то менаџмент, стари професор му је казао да је менаџмент „пola теби, полa мени“. Све је разумео, али није схватио зашто је већина ишла даље. Као да је епидемија захватила па су многи постали и доктори наука.

Да је Најча факултетски образован, Јелен је видео на златној визиткици.

Најдан В. менаџер естрадног бизниса...

Оперативан, Најча после краћег разговора каза:

„Слушај, Јелене, јави се сутра мом заменику Јовану да ти да решење. Не, сутра ћеш да идеши да ти узму меру за одела, 10, 20 одела за сваку прилику. Возач ће те чекати где му кажеш. Стан службени имаш у Кули намештен. А ти ћеш, мој Јелене, овде да будеш директор библиотеке, и да покренеш издавачку делатност. Знам да то знаш.“

То Јелена збуни. Замисли се, хтеде нешто да каже. Ове године да штампаши десет књига. Колико за то треба пара? Јелен у чуду, шта да каже. „Шта је сада ово?“, помисли. Почеке да рачуна. Имаш пет милиона за почетак, пресече га Најча. Јелен зину, оста без речи. Уто зазвони телефон. Најча је некоме говорио како има идеју која ће направити бум. Испратио је Јелена из кабинета, потапшао по рамену, намигнуо весело секретарци.

Седам дана је требало Јелену да се приbere. Стан, одела, канцеларија директора библиотеке, нови компјутери, секретарица, ох, она ће уносити текстове. Треба да осмисли библиотеку. Помисли: Едиција *Север–југ*. Можда: *Исток–запад*. Расписаће конкурс, објавити у престоном листу. Прва награда 5000 евра. Штампаће десет књига. Београдско искуство му је помогло да се снађе. Позва В. М. да пошаље збирку песама, обећа му награду. Ангажова угледнике из престонице да буду у жирију. Људе збуни висина хонорара. Шта је то Јелен урадио? Нашао златну жицу? У штампи наслови: „Чудо у провинцији!“ Са освајачем прве награде В. М. интервју у великом листу. Пљуште хвале са свих страна. И

новинари се овајдише. Служба маркетинга је уплаћивала новац по Јеленовом налогу. Јелен! Јелен! Чинило се да сви говоре то име. После промоције књиге Јелен поведе госте у хотел „Златна јесен“. Збуњени писци, учесници и гости, мислили су да сањају. Шта ко жели? Управник је лично дочекао уважене уметнике. Господин Јелен се осмехивао, управник се благо наклони, и каза да му стоји на располагању.

„Одакле је“, пита, „добитник награде?“ Па кад поче музика „Цај Цајка из Новога Сада“. Прича да се напише, роман за Нинову. Као да ће сутра бити смак света, тако се јело и пило. Рачун је донео управник. Јелен заводњео на очи, осећа како му вино дудњи у глави, али види да је бројка велика. Хоће да пита. Осети како му управник у цеп нешто ставља, чује како говори: „Господине Јелене, само парафните, реда ради. Ово је наша ствар, хотел је власништво градоначелниковог зета, ништа не брините.“ Музика туче, разголићена звезда *Гранда* из свег гласа пева „У тем Сомбору“, чувена песникиња заспала, барда из престонице воде, више вуку, у собу, критичару мука, професор др Ј. К. скинуо сако, подигао руке, урла: „Четир' коња дебела...“

Сутрадан Јелен у цепу нађе гуку новца. Откуд ово? Онда се сети, и скоро уплаши.

Управник се насмеја када му Јелен каза шта га мучи.

„Господине, кућа части.“

„А рачун, је ли много велики?“

„Много је само када бију“, каза управник. „Не брините, господине, то иде на рачун буџета. Него, може виски. Сада би вам годио... Клин се клином избија.“

Те године Јелен доби награду по имену познатог песника чија је жена за живота водила дрво у штетњу. Тако је песник певао. Он је видео да коњ има осам ногу. Велика награда. Јелен поносан, градоначелник приредио пријем. Славље. Идуће године Јелен доби награду с именом песника што спева песму „Наши дани“. Издаје и друго, па треће коло едиције зване *Север–југ*, можда се звала и *Исток–запад*. Ко то више зна?

Награђивани су песници из престонице. Уређивачки одбор едиције, пише у локалном листу „Поток“, 3. дец. 2009, одабрао је за штампу дела четворо писаца из Београда након увида у преко сто

рукописа прозе, поезије и есејистике колико је пристигло на овогодишњи конкурс. А Јелен пева о буђењу неког митског јунака, и скупља награде. Узвисио се Јелен, једи на Пегазу, свуда га дочекују, поносан је и Најдан, негда звани Бизон, градоначелник. Све је како вაља, помоћник, партијски друг, купио локалну ТВ, завршио и он факултет за естрадни менаџмент. Седам пута је морао да иде у ону зграду на крају града, али сад има ћагу и баш га брига. Певальке плаћају да се појаве на његовој ТВ, пара лије код мајска киша. Најдан мисли да ће бити власт још сто година. Ма, и више...

Јелен је ишао као да по води хода. И ко зна докле би то трајало да се Најдан не среће са пријатељем из војске, а сада градоначелником В. у другој држави. Што је било, било је, хајде поново братство. Поново, градови побратими. И седи тако код Најдана у кабинету Винко, пије се виски, Најдана неко позва, а Винко у витрини види књиге. Зачуди се. Откуд књиге, и зашто књиге? Узе да погледа, прелиста, одложи на сто. Узе другу, трећу, прелистава, а Најдан се вратио, гледа побратима и смејуљи се. Сад ће да му честита што се сетио културе и што поезију штампа. Збуни се када га Винко упита „Шта ће ти овај треш?“ Баш тако! „Треш“. Можда је казао и на српском – срање. Отвори књигу.

Слушај:

Два су бора у горици расла, а нису била геј.

Ово су будалаштине. Па отвори другу, па трећу, све црње од горег. Па пази ово, па чуј ове небулозе. Па настави да чита, да се смеје, да се крсти, па чита:

*Продавали су ме на свакој раскрсници,
као да тргују пергаментом, шминком,
кавијаром, жицама за лауту, прашком против свраба
сваком су ме затуднику показали.*

*И живи онда понуђен, а неплаћен,
откупљен и непреузет.
Тако је кад не знаш своје место.*

Најдан зинђ. Тако је кад си будала, кад хоћеш са песницима. „Ово, буразеру, нико не чита, ово ни књижаре неће, у библиотекама нико не тражи. Слушај ово: *Боље је бити мртав песник него жив / Живог песника највише воли он сам / Мртвог песника воле сви.*

Само будала овако нешто може да напише, још већа да чита. Питај, не скитај, човече.“ Дугине боје на лицу Најдановом. „Провери у библиотеци колико читалаца ових књига има“, заповеди секретарици. Лена, јавља: „Празни картони. Винко се осмехује. Најдан грми како ће згазити Јелена као говно, ама какво говно, него као човека, јер само човека треба газити, говно остаје на ципелама. Смрди...

Винко га не оставља на миру. Начитан је. „Од крпеља је гори“, помисли Најча. Винку паде на ум Достојевски и Смердјаков, најопскурнија личност „Браће Карамазова“ што пева песмице уз гитару, али не воли и не цени стихове: *Стихови су трице и кучине... Кајсу стих, а у ствари то је права лудорија. Размислите и сами: ко још у свету говори у стиховима, па макар и по наредби власти... Не, Марија Кондратијевна, стихови нису ништа паметно.*

„Ни теби ово није паметно, буразеру, па ха-ха-ха, па ви Срби... па слушај ово: *Поезија је хришћанка, заљубљена / у паганизам мојих вилица.*²

Ето шта је поезија, мој Најдане, ха-ха-ха...“ Неко му дао књигу „Вејачи овејане суштине“ Предрага Чудића, из ње чита, спрдњу тера, пријатеља излуђује...

И тако због поезије пуче побратимство, ништа од градова побратима...

На скупштини, која је тог дана одржана, градоначелник Најдан предложи да се средства намењена библиотеци смање, а „најбоље би било да се укину“, рече на крају излагања. Већник за културу стари проф. Марић чује, а не верује. „Да се смање, укину“, понови Најдан. Марић уста и, без одобрења од председавајућег, стиже до говорнице и гневан скоро да одгурну Најдана.

„Господо, овако нешто може само неразуман да каже.“ И поче како се од сиромаштва човек може опоравити, али од духовног тешко. Па упита: „Знате ли зашто су Немци 1941. бомбардовали

² Д. Ј. Д.

Народну библиотеку?“ И онда каза како Черчил, ни у време рата, није дозвољавао да се закида култури.

„Шта ћемо онда бранити?“ казао је.

„Ко је то рекао?“, упита неко из сале.

„Черчил, Черчил, господине из странке ’Напредак’.“

„Черчил“, понови господин, и грохотом се наслеја.

Насмејаше се сви. „Ха-ха-хо-хо...“

Варошког кафецију Милька су сви знали и звали Черчил. Када му је враћена негда одузета имовина, затворио је кафану и живео је од ренте и продаје имања. Доконао је по вароши, дружио се са Гадафијем. Тако су звали Добривоја из Лескова, зато што се, говорили су, много курчи. Већници су мислили на Милька Черчила. Смејао се и Најдан, професор Марић се скоро загрцину од беса. Уто у салу уђе секретарица, што је било неуобичајено, и погледом позва градоначелника. „Порука за Вас“, каза му. Порука гласи: „Ватрогасац“. Чувши „Ватрогасац“, Најдан се усплахири. Предложи паузу, овласти помоћника да се побрине за делегацију из В.

„Хитно морам на пут“, рече, „у питању су послови од виталног интереса за нашу варош.“

Испред Градске куће неколико стотина радника пропалих фирм је чекало да Скупштина донесе одлуку о начину плаћања заосталих зарада. Чекали су да се градоначелник појави...

Али градоначелник је из зграде, када је требало, излазио посебним путем – тунелом који је саградила, у тајности, приватна фирма „Вектор“. Излаз је био у згради код парка, испред које су често стајала кола са затамњеним стаклима... И тако је господин Најдан избегавао „блiske сусрете са радничком класом“, како је то умео да каже. И овог пута је журно напустио зграду, збунивши журбом и поверљиву секретарицу. Лозинка „Ватрогасац“ је била порука чувене естрадне звезде која је тајно стигла у хотел на брду... Она је на платном списку била саветник за маркетинг, регистрована као Л. П. у канцеларији са седиштем у главном граду...

За јавност, за пријатеље, Најдан је био три дана на службеном путу због послова „од виталног интереса за варош“. Али то је други ток ове приче која се тиче политичке естраде, врли читаоче, ово поглавље је о песнику и политичару.

Песника Јелена порука о томе шта се збило у завичају затече у престоници. Потписивао је уговоре, обећавао хонораре, давао интервјуе, на вечеру водио новинаре. Имао је специјалну платну картицу која је све језике знала, и сва врата отварала. Шта сад? Сачекаће, нема куд. Ствари још више убрза помоћник Најданов с којим је био као орах у љусци. Формира своју странку „За бољи завичај“ и на својој телевизији поче о свом дојучерашњем шефу, другу, брату, Најдану. Нађе се у емисијама и епизода о песнику Јелену. Глумица Ј. из локалног позоришта је читала његове стихове. „Бунцања, буђења, ето зашто је наш градоначелник трошио, драги суграђани, ваш новац.“ Појавише се и плакати, а на плакатима стихови Бејзила Бантинга:

*Поезија? У реду, као хоби.
Ја пуштам дечје возове.
Г. Шо узгаја голубове.*

*То рад није. Не знојиши се.
Нико те за то не плаћа.
Оно, могли бисте да пишете рекламе.*

*Опера, да; или песмарице –
Усамљени Јахач.
Ненси је певала у хору.*

*Ал тражисти дванаест фунти недељно
– ожењени сте, је л? –
Храбро, нема шта.*

*Како да погледам у очи
возачу аутобуса
ако вам дам тих дванаест фунти?*

*И ко је сигуран да је то поезија?
Мој клинац, – десет година, –
Уме исто, и још с римама.*

*Ја зарадим три хиљаде, плус тројкови,
Кола, дневнице,
Да, алја сам књиговођа.*

*Како ја кажем, тако раде
у мом предузетију.
А ви, шта ви радите?*

*Некакве мале, па дугачке речи,
нездраво је то.
Кад сртнем песника пожелим да се окупам.*

*Све су то комуњаре, упаљеници,
Преступници.
Пишете неке бургије.*

*То вели и г. Хајнс, а он је учитељ
И он то свакако зна.
Него, посао тражите.³*

У локалном листу „Поток“ почеше да штампају одломке из интервјуа разних песника...

„За сваки секс мора човек имати некакву кондицију. Добар је самиздат, јер и књижаре не држе више поезију на видним местима. Криза издаваштва не постоји. Зато што је криза једна сасвим сувишна реч у овој имитацији од државе. Толико смо у говнима, да нам ни тоалет папир није потребан, опростите на изражавању. Поезија је одавно престала да буде субверзивна, и то је, парадоксално, њена предност. А да би била субверзивна, неопходно је да нам пренесе неки вирус, да нас покрене, уздрма, и ако баш хоћете, и просветли. Поезија би морала да нам донесе и неко сазнање, (мада не спадам у ону прадревну школу досадних типова која дави са сазнајном функцијом уметности), а све што данас сазнајемо од поезије, мислим пре свега на онај део српске поезије који је мени познат, углавном нас оставља у недоумици...“

³ Бејзил Бантинг: „Шта је шеф рекао Тому“

Није писало ко је то казао, то и није био циљ, требало је само све изложити подсмеху, огадити поезију, обрукати Најдана. Јелен је у цеој причи био споредни играч. И ствари почеше да се распетљавају саме од себе. На изборима Најдан освоји гласова колико да изгуби од јучерашњег помоћника и пријатеља с којим се заветовао на верност „док је сунца и месеца“. За директора библиотеке поставише активисту странке „За боље сутра“. Не сећа се каже да је икада читao књиге, а за њих није ни марио. Налепио је по селима 2385 плаката, ред је да му се одуже. А у библиотеци најмање штете може да направи. Јелена отпустише, избацише га из службеног стана. Најдан, као вођа опозиције, организова неколико протестних митинга у центру вароши. „Покрадени избори“, урлао је са говорнице. Али узаман. Нови градоначелник је био власник локалне ТВ. И власник новина „Поток“.

На ТВ-у је почела емисија „Фарма“ коју је народ гледао и чудио се шта се све приказује. Ко ово снима, зашто? И сви су бленули ко омађијани. Више се није читала поезија, ово је било занимљивије. А тек „Парови“... Најдана су једно време задиркивали, предлагали да у странку узме локалног сликара Ј. Авангардан је, слика нека чудеса, све црно, а из тог црнила као да се чују гласови. Метеж. На прошлогодишњој изложби псетанце које је водила госпођа Лазић се пред једном од слика толико престравило да га је ветеринару морала водити.

„Никад више са уметницима“, говорио је Најдан. Јелен се није појављивао на јавним mestима. Живео је у стану код старе мајке пензионерке што је више ћутала него разговарала. Осећала је да се њеном сину нешто ружно десило. Није више као некад читao, а све мање се и пера лађао. „Шта сад?“ питао се. У престоници нема више за ња места, и оно мало преосталих часописа преста да објављује његова певања. На награде више не може да рачуна. Престаше и пријатељи да се јављају. Прво они које је он награђивао, позивао да дођу. Пребирајући по листовима, нађе ону службену картицу којом је плаћао и са које је новац подизао.

И поново кô да га сунце огреја. И пође песник Јелен ка хотелу „Златна јесен“. Рећи ће да је у пролазу, поздравити управника, који је око њега раније цупкао, узети нешто кеша. И стиже Јелен у хотел, конобар га mrзовољно погледа, и рече да је шеф у канцеларији.

Управник подиже главу када Јелен уђе, али не уста, не обрадова се, него се скоро зачуди „откуд овај муфљуз стиже?“ Жури се, каже, мора на пут. Јелен му рече како му треба кеша, а нека управник одреди колико, као раније. Извади картицу. „Напишите, ја ћу парафирати.“ Управник се наслеђа. „Јелене, Јелене, па ти си стварно песник. То одавно не важи.“

„Како? Па нису тражили да је вратим.“

„Клик, Јелене, и готово. Нема више, само једно клик. Журим, идем.“ И оде.

Јелен изађе полако из хотела и пође ка вароши.

„Шта ово би?“ питао се у себи. „Да ли сам ја све ово сањао, да ли сам се ја тек сада пробудио? И као Елпенор⁴ пошао погрешним путем...“

Размишљао је о истини како је стварност често фантастичнија од сваке фикције, знао да се све ово дододило због измишљене приче о томе.

⁴ Елпенор, Одисејев пратилац. Пред одлазак са острва Еје, заспао је у Киркиној палати, када се пренуо из сна, уместо да сиђе степеницама, пао је и погинуо. Остао је несахрањен. Када се Одисеј спустио у Подземље, срео је Елпенора који га је замолио да се врати на Еју и да га достојно сахрани.

ВИЗИЈА

У подруму књижаре издавачке куће која је била позната широм земље налазила се антикварница. Догађаји у земљи која се рушила видели су се и у књижари. Све мање купаца, све мање нових књига. Говорили су да ће се и издавачка кућа приватизовати.

Антикварница је била крцата. Доле, у подруму где се налазила, силазили су купци и нови снабдевачи. Књиге су из својих библиотека доносили професори, градски писци, наследници који нису знали шта ће са библиотекама годинама скупљаним и љубоморно чуваним у регалима.

Доносио сам и ја хрпе часописа и песничких збирки. На отпремници пословођа Зоран напише ком. 100, нпр. „Летописа“... Цена колико дневне новине. „Ако неко жели“, кажем Зорану, „нека сам каже колико“. Жао ми је да бацам књиге, часописе.

Када се нешто прода, књижара одбије своју зараду, ја одем у кавану „Галија“.

Сртнем професора Петровића, носи књиге у антикварницу. Каје како његови не маре за књиге...

Ко све не доноси? А купује се.

Купују студенти, купују и они што доносе. Каквих само књига има? Живо је доле у антикварници, горе у књижари све тише. Скупа је нова књига, криза се све више осећа. Фабрике се затварају. Затварају се и књижаре. Пролазе дани, ратује се већ у Босни. Новине крцате страшним вестима...

Антикварница све живља.

Сртнем се с новим директором, Божом. Поздрависмо се, похвалим како је антикварница пријатан кутак, како сам спасио гомилу часописа и песничких збирки. Купују их, највише, студенти. Добро је, прате шта се данас штампа и пише. Добро је што ова антикварница постоји.

„Неће дugo“, каже Божо.

„Како? Све ће она прегрмети, из дана дан све је живља.“

„Затварамо књижару и антикварницу“, вели.

Гледам с неверицом. Одлука је донета. Биће ту интернет књижара. Одеш, седнеш кô господин, укључиш комп и читаш шта се штампа у свету. У Шпанији, Француској, Енглеској. Ово је већ

прошлост. Књижаре су превазиђене. „Треба имати визију, Мирославе...“

И затворише књижару, затворише и антикварницу.

Пословођа за мале паре откупи моје књиге и настави посао на бувљаку.

Издавачка кућа се ликвидира...

Књижара поста бутик. Шљаште венчанице. Пролазе године. Прођем улицом. На излогу негдашње књижаре стоји „Играоница“, доле је „Ноћни клуб“.

Осмехнем се, сетим Божових речи: „Треба имати визију, Мирославе“.

2. децембра 2015.

Идем рано, у чељусти бирократије, у општину. Пролазим поред негдашње књижаре.

На излогу:

TUDORS NOW EVEN MORE DISCOUNTED MODELS

Суседна зграда, негдашња робна кућа „Пионир“, у којој је одржаван Сајам књига, шљашти. SHOPPING CENTER.

Идем полако, гледам, у слуху ми Божове речи: „Треба имати визију, Мирославе.“

КАЛКУТА

Он је премазан свим мастима, а онда глеђосан. Свуда паше, као француски кључ, зна све школе марифетлука. Одређује, награђује, благосиља. И прди, и коло води.

Све може, нико му ништа не може...

Шетамо стазом, сећамо се.

И ја се сетих његових причања. „Ниједан писац није превођен у свету као ја. Сада ми излази књига у Индији. Изашле збирке у Јапану, Кини, Турској, Грчкој...“

С нама је гост из Индије, песник, директор великог Фестивала поезије у Калкути.

„Хоћеш ли да идеш у Калкуту?“, пита.

„Ове године иде Г., идуће године, спремај се.“

Песме су му објављене у кинеским часописима. На хотелском апарату копира песме преведене у свету. Службеница копира с једне стране. Хрпа! „Добро, ја ћу мрчити 'артију с друге.“

Пуна ми торба његове поезије. Јада се како штампа неће да пише да је после Павића најпревођенији. Исток је освојен, на реду је Запад. Био на студијском боравку у А. Њихов гост. Ове године стиже у госте песник, његов домаћин. Превео му је књигу, награду доделио. На реду је Север.

Ирац, песник, седи за столом, румен у лицу, задиркује Немца К.

„Твоји су овде били 1914. па 1941, сада ти стижеш са поезијом.

Свако време своје бреме носи“, мислим.

„А Шведска?“ питам. „Ред је, време је...“

„Је л' се шалиш, ил' озбиљно?“

„Више него озбиљно“, кажем.

Са радија музика. Пева Тереза „Све се враћа, све се плаћа...“

Г. прича како је Д., као човек власти помогао, да се изгради Дом, помагао је фестивал, ред је да му се врати.

Сетих се како смо негда у СКЗ седели, слушао сам од умних људи казивања о јадима што су нас снашли. Књиге се штампају уз спонзорство. За асталом Милорад Ђурић, Лакићевић, имењак Јосић, Ж. Павловић, Бранко В., Ракитић, Жарко Команин, Ђулафић... На асталу влаша ракије из Трешњевице... улази Он, у журби је, кола су

на улици, возач чека. Госпођа Рада В., секретарица, устрептала. Предаје му пакет с новим књигама. Књигу песама, касније видим, завршена крајем фебруара, штампана у мартау.

Моја збирка већ четврту годину чека. Рада вели да је он обезбедио папир преко „Србија шума“...

„Ја сам помагао овај фестивал“, каже Ђ., „у време када сам био министар. Ред је да ми се штампа књига.“ *И би књига*. Поезија. „Међава“.

У мом дневнику (исечак из новина) белешка да је Српска православна црква одликовала министра културе Небојшу Б. јер је дао средства за обнову Лазарице.

И он је помагао.

Игуманија манастира дарује му дукат. Ми се фотографишимо, мотримо пејзаже.

„Уме, зна“, каже ми Г. „Члан је Европске академије. Предложио га Мија.“

Срећемо се, поздрављамо.

Изашла књига о њему. Корице, папир онај што сија. Како доликује.

У гепеку нових кола кутија са књигама. Кола лађа.

„Имаш ли, човече, радну собу у гепеку? Купатило?“, питам.

„Пусти то, него да пошаљеш из Калкуте разгледницу.“

ПОСЛЕ СВЕГА

„Човек живи са књигама, као са пријатељима; пита их за мишљење о много чему у животу; тешко се са њима растаје; једино у великој нужди. Ово што ја продајем књиге, које сам цео живот скупљао, јесте мој коначан обрачун са животом“, казивао је угледни професор библиофилу Д. Мининчићу.

Случај је хтео да и професор Л. прочита у новинама ове речи. Он је казао оно што ја мислим. Али коме да кажем после свега. Библиотеку нико није желео да откупи. Желео је да поклони, да оснује легат. Старог је прегазило време, казивали су после његових посета. Приметио је подсмешљиве погледе.

На сточићу међу изабраним књигама држао је збирку песама „После свега“ Мирослава Тодоровића.

И у стиховима те збирке нађе одговор.

*После свега
Склопити књигу
Осмехнугти се незнанију у огледалу
Одмахнугти и поћи
Стазом што уз брдо пење се и врлуда
Док мирис шуме свежином још блажи
А живот прошао стиху узаман нада*

*Поћи и не питај
Зашто и куда
ПОСЛЕ свега*

Врата стана није закључао. Полако, корак по корак, изашао је из вароши и запутио се путељком преко поља...

ГЕНЕРАЛ ПОД ШАТРОМ

За Ђ. С.

Завршише се коњичке игре. Све је врвело, грмела музика, народ на све стране. Прави људски мравињак. Под издвојеном шатром трешти музика, јече трубе.

Ручак за изабранике. У центру пажње је генерал П. Иза њега стоје снажни момци, они што мотре на све стране, генерал се зајапурио, униформа раскопчана, очи цакле. До њега расна плавуша, и она шљашти, звезда естраде, кипи, пламти. Пева, генералу у увце, свима пркоси. Звецкају тањири, чаше, на асталима гомиле печења, конобари трче. Не стиже генерал ни да каже шта жели, већ се пред њим налази.

У неко време генералу приђе човек у народном оделу. Учесник игара, седео за другим столом. Пустише га, хоће да наздрави, да поздрави генерала...

„Рат је Хрватској, у Босни ври, избеглице стижу, генерале“, каже забринуто.

„Средићемо то“, вели генерал, „нема зиме, средићемо.“

Звезда естраде се мршти. Они момци колутају очима.

„Средићемо“, одмахује генерал руком. „Нема зиме.“

„Како, да средите“, пита човек у народном оделу, „избеглице стижу, стижу и приче о страшном страдању народа. Како, генерале?“

„Ништа лакше. Крнућемо једну ракету на Беч, крнућемо ракету на Лондон, крнућемо на Рим...“

Звезда естраде се смеје, момци тапшу рукама.

Човек зачућено вели: „А шта ако они нама крну?“

„Ма ко им јебе матер“, каже генерал.

А около коло, музика трешти, ништа се од музике не чује.

1993.

ХАРОНОВ ОСМЕХ

Кроз широм отворена врата у радионицу пљуши светлост, мирише на јесен, улицом пролазе жене са торбама пуним паприке, деца чаврљају, прође повремено аутомобил, јер ова улица је скрајнуга.

Из радионице допире народна музика, прејака је, испуњава уличицу, али пролазници не застају, иду замишљено даље. Неко и погледа изненађен јаком музиком, глас певачице јечи „Узми све што ти живот пружа“. Из радионице допре лупа чекића, чује брујање машина, осећа мирис лака и фарбе, весели повици радника: „Додај, помери, хајде, готово...“

Око радионице, на плацу, сложена брда дасака да се суше. Песник посматра: види планину, чује хуј ветра...

Посао иде, потражња је велика, роба се тражи, муштерије се не жале.

„Само да потраје овако“, каже газда.

Време је кризе, велике незапослености, а овде се ради у две смене, мораће и трећа да се уведе.

Улицом пролазе замишљене домаћице, вуку колица с јесењим плодовима. Њихове мисли су како преживети са све мањим примањима, о зејтину којег нема, о одраслој деци без посла на чије главе већ падају прве пахуље седе боје.

Весели су мајстори у радионици, има посла, раде бодро, пословођа зна каткад и да запевуши.

На столу су флаше вина, пива, с транзистора трешти музика.

Изнад врата фирма:

Радионица за израду погребне опреме

Харонов осмех

26. 09. 2012.

ЈАБУКА

Посадио сам јабуку при врху малињака. Стиже, рекоше, крајем јула.

Укусна, румена, летња јабука. Прими се садница, разлиста, ја радостан.

Стиже јој време да рађа, али само два-три плода на вршним гранама. За птице. И осе.

„Ниси је орезивао“, вели ми Милић.

Она се сама разгранала, крошња кô звоно, милина погледати, али не рађа.

„Мораћу да је посечем“, кажем, са жаљењем.

Она се расцветала, шуми лишће, зује пчеле.

Стиже, ево, јул. Одржали се плодови, румени као образи девојачки, осмехују се међу лишћем.

Помислим, чула моју претњу.

Осмехнем се. Осмехују се и плодови. Миришу са зујем пчела, хайку причу да пишеш све док ти речи на јабуке не замиришу.

5. август 2013.

ДОГАЂАЈ ЗА ПРИЧУ КОЈА ЧЕКА ПИСЦА

Живот бо сен и сан
Св. Сава

Професор Стојан Богдановић, већ у зрелом животном добу, поставља на Фејсбук фотографију. На црно-белој фотографији је четврогодишњи дечачић, гледа у фото-апарат. Стојан исписује легенду:

У порти цркве Св. Николај, Велико Боњинце, 1948.

Мирослав из Трешњевице види на екрану да дечачић није у порти, иза је тараба порте, види се звоник. Јесен, сивило, а можда је и зима на измаку.

На другој фотографији дечачић удешен за сликање, стоји на столици. Мотри крупним очима у око фото-апарата.

Хоће ли птичица излетети?

Зна ли дечачић шта га чека, види ли будућност?

Професор Стојан Богдановић, већ у зрелом животном добу, мотри на екрану компјутера себе дечачића како стоји на столици. Он чује прошлост, гласове... фотографија је разгрнула завесу и све оживела.

„Изгубљено време је нађено време. Као код Пруста“, помисли професор и писац.

С тим мислима утону у сан седећи у фотељи.

У сну професор писац Стојан Богдановић се врати у прошлост.

Мотри осмехнута лица, празник је, хоће да га сликају.

Чује се нека ларма, и он се буди као онај дечачић што стоји на столици. Бунован, још не поима шта се дешава. Помисли да сања, али убрзо схвата да то није сан.

ПОСЛЕДЊА РЕЧЕНИЦА

За Ранка Павловића

„Човек је застао на средини моста, и погледао у мутне таласе надошле реке.“

Писац Г. се зачуди над овом реченицом. Није намеравао данас ништа да пише. Реченица је стајала на папиру: „Човек је застао на средини моста, и погледао у мутне таласе надошле реке.“

„Који човек?“, питао се писац Г.

После више написаних романа, словио је за успешног писца, мајстора речи. Сад је немоћно гледао своју реченицу. У собу је допирала музика јесење кише.

Зашто ова реченица? Да ли је човек и даље на мосту?

Жена је приметила да је Г. веома узнемирен. Тако је казивала: „Био је веома узнемирен.“ Мислила је да су му се у глави настанили јунаци новог дела. Сада је на муци, или ће он одредити њихове животне путеве, или ће они њега као писца сатарити. Бацити у неки јарак као нешто од чега вајде нема, и ничему више не користи.

Г. је шетао по соби, прилазио прозору, мотрио како киша пада, како ветар повија крошње јабланова. Покушавао је да одагна мисли, настојао да настави, да напише нову реченицу.

Ову да прецрта. Узалуд.

Да ли је онај човек још и сад на мосту?

Писац Г. обуче кишни мантил и изађе из стана. Није било гужве на улицама. Киша је падала, поточићи воде текли коловозом. Ходао је по навици лагано, с кишном капуљачом на глави. Преко моста су пролазили аутомобили, под кишобранима прође неколико девојчица радосно чаврљајући. На средини моста не беше никога. Писац Г. застаде. Поред њега прође младић, погледи им се сусретоше.

„И ја бих као и ти“, помисли осмехујући се младић, „али имам неодложне обавезе“.

Писац Г. се најзе преко ограде моста. Мутни таласи су хучали. Као да неко некога дозива. Писац Г. се најзе преко ограде, загледа у бурно ковитлање воде које га на трен ошамути, и он се стрмоглави у празнину. Као да га нека невидљива сила замишљеног повуче...

Таласи га прекрише.

Као да се ништа није догодило, киша је пљуштала, река хучала, јато врана гракћући излете из врбака.

Један ток ове приче казује да је човек био на мосту, с друге стране. Писац, замишљен, није видео прилику под кишобраном. Човек је намеравао да пређе, али возила су пролазила и он је чекао погодан тренутак. Видео је како се писац нагнуо преко ограде моста, како се нашао у ваздуху. Вода је пљуснула, таласи су дохватили писца, његов узвик неста у хучању воде. Можда није ни узвикнуо, све се забило у трену. Јато врана је за часак гракћући ишчезло у сивилу видика...

Неки тврде да су се човек и писац Г. срели. Упознали. Прешли преко моста и дан провели на тераси ресторана „Тврђава“. Човекова, животна, прича је писцу послужила да напише роман. Снимљен је и филм. Роман је доживео више издања, а филм имао велику гледаност...

У „Музеју писане речи“, поред изложених примерака књиге писца Г., стоји урамљена и последња написана реченица:

„Човек је застao на средини моста, и погледao у мутне таласе надошле реке...“

ЖИВОТ ПОСЛЕ ЖИВОТА

Стара госпођа М. застаде изненађена испред контејнера с кесом отпадака које је намеравала да баци.

Види неколико књига на бетону.

„Бацају и књиге“, помисли. „Бацају благо“. Погледа у унутрашњост контејнера. Запахну је смрад бачених отпадака. Врелина је тукла из неба и бетона. Улица пуста, врућина је све склонила у станове. „У брлоге“, говорила је госпођа М., љубитељка читања, негдашња професорица музике.

Помисли да је нико неће видети ако се нагне да погледа унутрашњост контејнера.

И најче се. Унутра набацане књиге, види, стоје међу кесама, флашама, пластиком... Покуша да дохвати књигу с насловом „Живот после живота“. Наже се, пропе на прсте, и склизну унутра. Удар главом, смрад и врелина је онесвестише.

Камион комуналног предузећа застаде колико да механизам подигне контејнер и истресе садржај у бубањ који се окретао и дробио убачено. И као да је та бука и мелјава на трен освестила госпођу М., бившу професорицу музике и љубитељку књиге, али то ни она, ни ова прича, више не зна. Потоње што је на овом свету видела беху књиге у контејнеру и књига коју је настојала да дохвати „Живот после живота“.

Има код Буњина реченица:

„Страшан је, недокучив живот.“

2012.

СРЕЋА

Активисткиња странке „Боље сутра“ је била задужена за стару учитељицу. Помогла је да се свечано обуче, даровала јој нову блузу, фризерка је урадила фризуру, нашминкали су је, помадама лице старој подмладили. Старицу збуни њен нови лик у огледалу. „Од данас ми ћемо бринути о теби“, казаше.

Шта све нису обећавали: замену стана, не може она да живи у поткровљу, нова колица, ево, за ову свечаност су донели, добиће исто оваква. Има и больих, с акумулатором. „Уживаш, има да певаш, ручице помераш, колица сама иду. Биће све О. К.“, цвркнута је. Активисткиња је старицу збунила, старој, од своје деце заборављеној учитељици чинило се да сања.

„Је ли ово небески анђео?“, питала се у себи.

Учитељица је лако упамтила шта данас треба да каже када се укључе камере. Данас у подне биће предата на употребу рампа за инвалидна лица. Рампа води у нове просторије општине. Зграда још није завршена, али странка „Боље сутра“ је већ повела медијску кампању.

Када активисткиња дугура колица са учитељицом, видеше да је рампа исувише стрма. Шта сада да раде? Требало је пред камерама да старица у колицима изађе на плато, пред врата, да јој председник странке уручи поклон, да одржи говор, да промовишу бригу за стара, немоћна лица. „Инвалидна“, избегавао је да вели, много је људскије рећи „стара“.

Старицу збуни мала пометња. Гледала је стрму рампу. Проблем виспрено реши активисткиња.

Мењамо сценарио. Стара је у општини завршила посао, и сишла низ рампу... Симпатизери стигоше бучно с паролама како „Боље сутра“ брине о старим, изнемоглим лицима. Одјекнуше и трубе. Активисткиња је стајала крај старичиних колица и благо јој додиривала рамена. Стиже и председник странке. Направише пролаз до старице. Он пољуби старицу, човек до њега му додаде поклон који председник уручи старици. „И у овим временима наша брига је човек, посебно ћемо бринути за стара лица“, поче говорит председник... „Ова рампа за улазак у општину је само почетак...“

Старица је у микрофон казала како је радосна, јер, ево данас је завршила сама посао у општини. Показала је неколико листова које јој је активисткиња дала. „Ја сам срећна, сада могу сама“, заблистаše јој сузе радоснице...

Председник странке, опколјен новинарима и симпатизерима, крену око зграде. Говорио је како ће се радити тротоари. Активисткиња потапша благо старицу. „Сад ћу ја“, каза јој, и пође за групом. Бодро потрча. Изгуби се иза угла.

Неста и метеж, утули се музика, изгубише аплаузи...

Пролазници су с чуђењем гледали накинђурену старицу у инвалидским колицима пред новоизграђеном рампом за улазак у зграду општине.

„Сада могу сама“, шапутала је старица држећи кутију облепљену украсним папиром. Још није знала да је кутија празна.

„Могу“, шапутала је, осећајући још благост активисткињиног додира.

ХЕРОЈ

Улица победе. Човек у инвалидским колицима, без ногу је, мотри како свет пролази. На реверу јакне медаља. У жагору улице оре се весели гласови, чује кикот, звек потпетица, мрмљање, тече река народа, жубори...

Јак мирис парфема га каткад запахне, потпетице штекћу, мозак пробијају.

Ћути, мотри. У картонску кутију од ципела падне понека пара. Метална, ретко папирна. Криза се осећа на сваком кораку...

Неко га рано сваког јутра овде довози, увече враћа.

На локалној телевизији, пре неки дан, говорио је о својој судбини.

Бранио је земљу, страдао на Косову. Многи његови исписници су погинули, он, срећом, несрећно преживео. Одликовали га медаљом за храброст.

Има пензију, али од ње не може да живи.

Борац овог рата, мобилисан, са радног места одведен. Није хтео да се крије, да бежи.

Није... Није...

Народ пролази, тече река, мрмољи...

2015.

ЧУДО У ЛУКОВСКОЈ БАЊИ

За Мирослава из Мишиљеновца

Сед али још виталан чича покушава да се извуче из бањског вирића. Да устане. Вирић је каменом озидан бунарић пречника око 2м дубине колико да се ноге у топлу воду уроне. Неколико жена, и нас тројица седимо у том кругу.

Михољско је лето, милина, годи топла вода вирића.

Човек до мене се ослања на руке, с муком и на шаке, хоће да устане.

,,Да помогнем?“, питам.

,,Ама, јок, каква помоћ, шта ћу после, када се на туђу помоћ навикнем?“ Каже: „Неће нога да слуша. Морам сам“. Извуче се, седе на клупу. „Ех“, одахну.

Каже да је из С... „Познајем тамо доста људи“, велим. „Знам песника М. Одаловића.“

,,Иха, ко не зна Мошу. Па ми смо избегли са Косова. Ја сам ти, соколе, из Липљана.“

И реч по реч, развисмо наше животне приче.

Синови његови у Норвешкој. Жена умрла, сада живи сам. Стигао и у ову бању. Има друштво, увек у бањи некога упозна. Постао сам бањски чича. Све су ти судбине сличне, иста књига од памтивека, само што се ми у тој књизи мењамо, а да то још не знамо.

Био код синова у Норвешкој. „Богата земља, кажу да имају толико да би, ништа да не раде, то што имају потрошили за 200 година. Ми би, какви смо, то за две године растурили. Спичкали, ха-ха.“

Откако је жена умрла, путује. „Шта да радим, коме да градим? Шта ми на крају треба, два метра без геометра.“

И то је уредио за живота. Иде сваког Видовдана на Косово. „Остало тамо душа. На Газиместан, оградили га проклети да су, дође неко од политичара да нас тобоже теши како ће све ово бити поново наше. Цаба звиждимо, цаба пиштимо... Нека погледа неко паметан како је све почело. Шиптари све, кадаљ кадаљ, једни друге вуку, ми један другога гурамо. Направише државу с ону работу. А ми, видиш да је јужна страна пуста. Напуштенा. Пуста села. Шта мислиш ко ће

нашу земљу да обрађује? Кинези, а? Зашто смо продали оно што смо добили некада од краља? Зна се како. И чије смо продали. Коме? Имао сам велики стан од предузета у Приштини. У стан се уселио комшија Махмут. Тужио сам, али коме? Каже Махмут: 'Било твоје, али сад је моје'. Вели да се не једем због тога, 'паметно што си отишао даље, што ниси у Ниш. Наши већ певају: *Појим краву на Нишаву, а биволицу на реку Топлицу*'.

Ту сам у хотелу, устанем, шетам, држим ноге у овом вирићу, мотрим како јесен боји копаоничке стране, мој јаране. Бије ме самоћа, али вазда неког сртнем. Упознам, овако кô тебе. Имам другарку, Белка се зове. Кучка умиљата. Устајем рано, у цик зоре. Однекуд она стиже, за мном полази. Купим бурек, бацим јој лечка. Поједе, зацвили умилно, и иде за мном. Ево је. Белка, она притрчи. Умиљава се. Цвили. Помислим да је негда била жена. Да је она нечија душа. Чудо, разумемо се. Досадно ми је било када пада киша све док на интернету не натрапах на 'Заветине'. Сад буљим у екран, некада до дубоко у ноћ. Нађем тамо на 'Листове на ветру'. Читам, леже ми те живота пуне странице. Занимљив ми је писац Мирослав Лукић. Пише разумљиво, не мути причу. Морам да набавим његове књиге."

Кажем како познајем Лукића, да имам и да сам прочитао његове књиге. Не верује. Одмахује руком. „Помислих, ево упознао сам озбиљног человека, а ти се шегачиш са мном“, вели. Не пада ми на памет да му кажем за „Листове на ветру“. „Ти си неки зајебант“, каже на растанку. „Познајеш писца Лукића. Ха-ха...“

Јавим Лили да експресно пошаље Лукићеве књиге: „Ујкин дом“, „Месечева свадба“, „Доктор Смрт“, „Пасија по Амарилису“... Адреса: Луковска Бања, хотел „Јелак“, соба 24, г. Љубинку Р.

Устајем рано. Руди зора, злате се висови. Црква Светог Ђорђа на каменом вису као да је нестварна. Светлост се одбија од ње па чудесан сноп сјаја трепери над долином. „Има нешто“, казивала је стара Мара, „али не знамо шта, а то зовемо Бог“. Сетим се њених речи док мотрим, без даха, како јутарња светлост плави пејзаже. Чудо свањивања исто а увек друго.

Зачудих се када видех испред зграде Љубинка. Чека ме. Крај њега Белка. Када ме виде, поскочи од радости. „Чудо се догодило, стигле ми књиге од Мирослава Лукића. Знам да си ти ово чуденије

направио. Опрости, нисам ти веровао, брате. Синоћ ми дадоше, још се нисам прибрао. Два сата сам бленуо у пошиљку. Човече, у свом животу нисам се више збунио, нити обрадовао. Целу ноћ сам читao, једва чекао да те видим, да ти се захвалим.“

„Слава Богу на небесима...“, кажем.

Поскакује чича Љубинко, Белка се врти око, ја стојим збуњен. Да нас је неко са стране гледао помислио би да смо шенули. „Што нисам писац као овај Лукић, па да напишем причу: 'Чудо у Луковској бањи.'“ „Напиши“, кажем, „пиши онако како осећаш.“ „Што је дато боговима, није воловима“, вели. „Нисам ја рођен за то. Како сам се само осећао када сам пакетић с књигама добио, колико збунио када сам видео да имам оно што сам желео.“ „Као да сањам“, понављао је, „као да те је сам Бог овде послао да ме оволико расположиш. Да и своје муке заборавим.“

Где ја, ту он, не одваја се од мене, а књигу Мирослава Лукића „Пасија по Амарилису“ у рукама држи. Стане, чита. Мени непријатно, хоћу причу на другу страну да окренем. Питам за оне ствари. Долазе у бању и жене. Он се насмеја:

„Нађе се и понека усамљена душа овако кô ја. Још имам жељу, могу, а може и он.

Запазим пре неки дан поред чесме 'Вода за очи' две госпође. Још држеће. Седе на клупи, дими из оних извора пар, злати се лишће, а богме и њихова лица. Она ми се млађа, али у годинама, учини кô Богородица. Човеку је лепо оно што му се допада. Ја се лечка збуних, затрепери у мени. Назвах 'Добро јутро', па 'Како сте?'.

Обе ћуте, седе на клупи и ћуте. Моје речи односи жубор речице. Оне погну главе, ћуте. Ћуте, не отпоздрављају.

Три дана раним, оне седе, ја поздрављам, запиткујем, речица жубори...

Оне ћуте.“

Сунчева светлост златасти сјај лишћа још више позлаћује. Седимо на клупи поред вирића, он прича своје јаде. Мени време да идем, поздрављамо се, разменујемо адресе. До неба захваљује, „сада ће“, вели, „овде уз жубор речице да чита Лукића.“

Оста мој познаник на клупи поред вирића, ја с његовом причом одлазим стазом.

На клупи поред чесме на којој пише „Вода за очи“ видим, из његове приче, пуне жудње, две средовечне жене. Застанем, оне погну главе, седе на клупи.

Жубори речица, сунце злати лишће јова. „Како сте?“ питам, руку подигнем. Поздрављам их. Ништа...

Црнка знатижељно погледа. У очима блиста жар живота. Искри, богме. Она обори поглед.

Продужим. Застанем на завијутку, и окренем се. Оне ме не виде, али ја видим како се машући рукама жустро расправљају.

Па оне су глувонеме, мој соколе...

Луковска бања, 12. октобар 2014.

СМРТ У ЛЕСКОВУ

Убио се пуцајући из ловачке пушке. Учен човек, професор.
Новине о њему писале, телевизија га снимала.

Вратио се у родно село, поваздан читao књиге, и писао.

Убио се пре неки дан, као онај писац књиге „Старац и море“.
Зашто?

Ваљда је у тим књигама нашао зашто?

Ено га, са читуље мотри народ што пролази улицом.

Ариље, петак, 1. мај 2015.

БОЈА

У аутобусу сам, идем на промоцију новог броја часописа „Градина“.

Гужва у аутобусу, кроз прозор мотрим како тече река људи.

Фабрике не раде, људи су на улицама, иду...

У аутобус улази, проф. и писац Н. Богдановић.

„Идемо на исто место“, каже.

Мотри ме.

„Остарио си“, вели.

„Нисам, него сам прехлађен“, одговорим.

„Боја, мој Мирославе, све казује.“

„Када се вратим из села, после три дана очи ми посиве“, кажем.

„Не чујеш“, вели, „рекох боја.

Боја све говори, мој Мирославе.“

28. 12. 2015.

ХИТЛЕР У АУТОБУСУ

„Обесио се Груја“, казује старац свом другу.

Седе на клупи аутобуског стајалишта.

Човек до њега, у изношеном оделу, са шеширом на глави зачуђено гледа.

„Јурили га да плати струју. Јуче му исекли, он се синоћ обесио. Добар човек, радили смо у ЕИ 40 година. Знаш какве су нам пензије.“

Стиже човек средњих година. Погледом пређе по нама, удари ногом у клупу.

„Само Хитлер може ово да среди. Само он. Али залуд. Такви се рађају једном у 300 година.“

Лупа ногом о бетон.

Стиже аутобус. Идем у задњи део аутобуса. Човек улази на предња врата.

Каже возачу: „Само Хитлер ово може да среди.“

Путници ћуте, окрећу главе, гледају кроз прозор. Кондуктерка се осмехује. Он купује карту, иде ка задњем делу аутобуса.

„Само Хитлер – ја бих му био помоћник. Докторирао сам у Немачкој, знам пет језика. Знам ко ово може да среди. Хитлер, али за мене је касно. На триста година се рађа такав човек.“

Осмехнем се у себи.

У мојој торби књига Владимира Кирде Болхорвеса: „Растварање ватром и пепелом“.

У књизи, на стр. 144, стихови песме:

U liftu IX

*Drugi moj pajtaš, Rada Burgijašev,
Veli da bi red u ovoj zemlji
Mogao da zavede samo Hitler,
Ili neki sličan zver.*

ЛИЦЕ ИЗ ТУЂЕ ПРИЧЕ

С торбом о рамену, и картонском кутијом у руци, натоварен као провинцијски долазник у Б., застајем пред излогом просветине књижаре „Геца Кон“. Зимско сивило, у књижари оскудно осветљење, у излогу светле књиге. Треба у књижари да оставим свој пртљаг и пакет са новим бројевима „Унус мундуса“ за М. Лукића. Њихов сам аутор, а у књижари имају разумевања.

Иза себе чујем глас.

„Добар дан, професоре! Како сте, професоре?“

Нисам професор, а научен у завичају да се не треба одмах одазивати, посматрам изложене књиге.

„А ваше интересовање?...“, глас ме већ додирује, осећам и близину онога што пита.

Не окрећем се, одмахнем руком у правцу излога.

„О то сте Ви, па Ви сте... тако сте ми познати“, наставља. „Па ја сам читao ваше књиге.“

Човек средњих година, пристојно обучен, живахан поглед, брадица се осмеђује.

„Слободан сам да Вам се обратим, радостан што се обраћам угледном човеку, тако сте ми познати, али не могу да се сетим имена, опростите, мало сам и расејан, али ја вас знам, ето, задесиле ме грдне невоље. Жена треба да иде на операцију, син... треба ми мала помоћ за спасавање живота.“

„Па Ви причате причу мог живота“, кажем. „Само мало друкчију. Одакле све то о мени знаете?“, питам, тобож, изненађено.

Он се одмакну неколико корака гледајући ме срдито.

„Гоља!“, узвикну. „А ја мислио интелектуалац. Писац. Шта ћеш онда у Београду? Шта гледаш у тај излог? Врати се тамо у твоју селендрлу. И блеји. Иииии...“ Изгуби се у мноштву људи. Лик из приче Србе Игњатовића.

18. јануар 2012.

ДНЕВНИК, 15. 10. 2015.

У холу Центра за културу, у Смедереву, песник Ђ. С. са штакама покушава да се спусти у фотељу. Гости писци већ поседали, неки, стојећи, разговарају, ја сам поред Ђ. С. Поздрављамо се погледима. Наслања се на ме, испусти штаку ја га држим, хватам испод пазуха. „Не ти мене, Мирославе, него ја ћу се држати за тебе да седнем.“

И ухвати се за моје руке и спусти у фотељу.

Изашла му је књига у библиотеци „Меридијани“. Коначно. „Међава“ двојезично, на енглески превео Лазар Мацура. Преводилац и моје збирке „Станиште поезије“.

У холу ромори од гласова. Љубазна Милица доноси Ђ. неколико примерака књига. „Имам примерак твоје књиге“, кажем Ђ. док се спрема да ми на донетом напише посвету.

Он се радује, узима књигу, потписује.

„Никад доста књига“, каже.

Одавно нисам чуо, а можда нико није на тај начин казао као Ђ. С.: „Никад доста књига“.

Исте вечери ће у сали, испред бине, ослоњен на штаке, прочитати песму „Ајнштајнова формула лепоте“. Казах да му је то најбоља песма.

„Озбиљно мислиш?“, пита радосно.

„А како може друкчије када је реч о песми?“

„Најбоља, мислиш?“

„Најбоља песма још није написана“, кажем. „Али у овој књизи јесте. Некоме ће бити боља друга...“

· Записах за моје „Листове на ветру“ због Ђ. реченицу: „Никад доста књига“.

ETO

Седим на бањској клупи. Прелиставам „Политику“. Прија сунце у новембарском дану. Злати се лишће у крошњама дрвећа. Опада, мотрим како се лелуја, на земљу спушта.

Топло, пролеће у јесен. Расцвали се маслачци у трави. Мотрим у цвету маслачка пчелу. Прилази старица. Седа на клупу. Поздрављам је. Питам за здравље. „Здрав је само онај што није прегледан“, вели. „Све је болесно, ем болесно, ем пропало. Ово не може нико да разјасни.“

„Које ово?“, питам.

„Све ово“, каже. „Ову, кобајаги, државу. Не знам, нисам писмена, али сам паметна.“

Чуди се шта се дешава. Из Пирота је, пензионерка. „Пензија мала, ни за себе немам, а деца одрасла траже. Нема посла. Све је упропаштено. Немам с ким ни да разговарам.

Укључим телевизор, шта чујем? Пао авион, страдали, ратују, лопови... ништа лепо. Више га и не укључујем. Људи су чудо, поготово ови на власти.

Одакле су се појавили, каква их мајка роди?

Затворили директора који је фабрику упропастио и пустили. Врана врани очи не вади. Страда само сиротиња.

Један, док смо радили, пребаци током дана преко ограде оне гумене сандале.

Ухвате га, с посла истерају.

Умро после месец дана од муке. И бруке.

Ето, па сад гледај куд ћеш?

Ето.“

Нишка бања, 20. нов. 2013.

СУЗА

Сунчано у бањском парку. Стазама корачају бањски гости.
Свако са својим бригама, усамљеници које је сунце измамило у парк.
Понеко се упути ка „Стази здравља“ што врлуда уз падину брда
Коритњак.

Злати се лишће у крошњама, лелујаво пада у траву и тишину.

Пред поштом цупка дечачић, мотри стазу, ишчекује.

Стазом стиже старица, тешко хода, на штаке још се привикава.

„Мајка ме послала, да нам даш пензију“, каже дечачић.

Стигао из Ниша, вели, аутобусом.

„Дађу“, каже бака. Пружи руку да помилује дечачића.

Штака пада на бетон, јекне.

Дечак се сагиње да дохвати штаку.

„Шта ћете када ја умрем?“, пита.

Дечак држи новац у руци.

„Па ја ћу, бако, да порастем“, каже.

На избораном лицу старице заискри суза.

Нишка бања, 22. 11. 2013.

КАФКА

Када су минули овим светом, неки су наставили да пишу. Бестелесни, нашли су се с оне стране у простору без земаљских мера. Овде су наставили да, пишући, трагају за мајком свих речи. Сада су знали да је слепи Борхес видео оно што је у земаљском облику казивао како је свеколико писање само једна прича. Књига. Песма. Реч.

Њихове мисли су се сливале у светлосно платно различитих нијанси. Међу тим нијансама стално се једна јачином издвајала. Бестелесни запиташе: „Ко је творац ове нијансе. Како се звао на оном свету?“

„Кафка“, чуло се из тамне тишине.

У плаветнилу је пулсирало.

„Ја сам био Едгар Алан По. Ево, дарујем ти, мајсторе, моје перо.“

Гавран се огласи, чу се шум крила, светлосно платно се као крошња на ветру зањиха и као у сну живих нечујно прекри призор.

ШКЉОЦА

За С. И.

Угледни писац Игњат С., гостујући професор на приватном факултету „Космотренд“, испитује студенте.

Пред њим је кандидат, висок човек, средњих година, фино неговане браде. Треба да исприча садржину дела по сопственом избору.

Угледном писцу професура доноси скромну парицу која је у овим временима добродошла. „Ова времена“, умео је да каже, „на овим просторима, трају већ читаво столеће. И потрајаће...“ Има он и здравствених брига, и оних што се јављају с годинама. Јуче је био код чуvenог професора П. Л. у Клиничком центру.

Државно здравство се упропаштава, приватно сразмерно томе јача. Примио га је проф. др П. Л. Срдачно. „Част је лично упознати писца на гласу“, рече угледном писцу Игњату С.

Погледао је налазе: „Хм, хм... добро, ово ће колега Марић да преузме.“ Појави се секретарица, забележи: „Уторак у 12 код Марића, мој пријатељ, знаменити писац Игњат С.“, и још јој каза два вискија да донесе за ову прилику.

Писац се лецину, вели, не сме. „Ама, књижевниче, може један-два, таква је прилика. Не брините. За мене је сусрет с вами, догађај. Прилика и да вам одам своју тајну, замолим за услугу.“ Игњат се зачуди, какву тајну, какву услугу?

Месецима је тражио начин како да до овог проф. др дође. „Пишем и ја поезију“, каза проф. П. „Ево“, и извуче фасцикли на којој беше фломастером написано:

Проф. др П. Л. „Живот и песме“.

Па настави: „Желим да ви напишете поговор, да је објавите, промовишиште, да се у штампи о њој пише.“ Много му се допада у „Новостима“ онај додатак где се пише о књигама. Сажето, in nuce. Свака част Драгану Богуту. Зна да прикаже, уме читаоца да обавести. Телеграмски. А могла би и нека награда. Он зна да Игњат то може, зна како је она колегиница Марсић Ландарић добијала награде... Читao о томе...

Има ко ће све платити, нека само остави број рачуна... а што се тиче његових проблема, колега Марић ће се за то постарати. Он сутра иде на симпозијум у Лондон, води младу асистенткињу, „треба младе подучавати, на младима свет остаје, ха-ха.“

О томе у глави угледног књижевника звони, док гледа како се кандидат премишиља о чему да прича.

Кандидат мисли да одустане, да се извини и оде. Где га несретна снађе да се нађе пред овом величином?

Мотри професора, на гласу писца, просто не верује да је написао толико књига. Није читao, али је чуо. Када је толико написао, колико их је тек прочитао. Кају да је годинама писао књижевну критику. И био у свим жиријима. Вредновао. Осети благу трему. „Одустаћу“, помисли, „али смејаће ми се у редакцији, јер сви су стекли дипломе, чак и портир Милоје.“ Као да је настала нека епидемија блиц образовања и производње факултетлија. Треба ући у Европу са високим процентом образованих. Брука, наша земља највише неписмених, најмање факултетски образованих. А на факултету „Космопренд“ предавачи све славна имена. Видео је и министре како долазе предавања да држе. Видео чувену певачицу народних песама што је нека предавања, тобож, имала. Долазили су из иностранства. Ректор, власник факултета, зна како да организује, и кога да доведе. „Да је жив Нобел, овде би био предавач“, казивао је на ТВ. Осмехивао са билборда.

„Колега, по вашем избору, задње што сте прочитали“, чује професора угледног писца Игњата С.

И кандидат М. се сети. Прича казује о новинарки која стиже у Вилин бању да се психички одмори од свакодневних гужви и препирки у редакцији. Кућа се приватизује, радио-станица гаси, биће дописништво. Нови газда је локални тајкун, дилер свега и свачега, спонзор странке на власти. Она је о томе писала, знала и што није требала да зна, али о томе Главни није дозвољавао да се пише. У бањи ће, планирала је, да заврши роман шта се све дешава у вароши. Биће то озбиљан роман, слика овог времена, универзална прича о распаду једног система.

Роман метафора.

Када је рукопис био готов, обрати се фирмама „Нови курс“ за спонзорство. Секретарица јој у поверењу рече да је газда дрипац, али

она нема куд, мора ту да буде док не нађе нешто друго. Насрће на све што види, мисли да су радници његови робови, жене поготову. И исприча јој шта се све дешава да се и она, као новинарка на све свикла, зачуди...

Кандидат је причао збркано и неповезано, нарација јекривудала, губила се попут понорнице и поново појављивала.

Угледни писац Игњат С. могао је да слуша и да размишља како да напише рецензију за професорову збирку, да штампа књигу није проблем, већ су уплаћене паре, али како сачувати оно „једно зрно части“ о којем негда певаše његов покојни другар песник А. Секулић. Волео је његову песму: „Мајстори у кући“. Знао је напамет. „Чуј“, и почeo би у себи да рецитује:

*Мајсторе затекох
на крову старе куће
мењају сломљен цреп
мајстори на крову
мајстори унутра
мајстори, мајстори
ко вас је звао
зашто дирате мој црни кров
на којем стоји рода бела
на којем расте трава кудрава
мој кров у подножју дугог века
зашто сте ми кућу заузели
зашто сте напали
чекићима ексерима
четкама бојама
мајстори мајстори
излазите пустите ме
да сам кућу уређујем
не чују они
укуцају моје кости
фарбају мојом крвљу
износе из мог срца
намештај стари
неподношљиви мајстори*

*њих тридесет седе на мени једном
доћи ће кажу чувен гост
ловиће мајлу по шумарцима
са твојом ће се кућом сударити
мора да буде као из бајке
ево теби огледало
чешљај смех у њему
лице ти је подупрто
железном тугом
мајстори мајстори
шта сте учинили
то није моја кућа
то мој гост није
то више нисам нија*

, „Јесам ли ја ово ја?“, питао се и он. „На шта страђих све године? Живот!“

Чује да је кандидат престао са казивањем. „Наставите, колега, слушам Вас. Занимљива фабула. Савремена тема.

Ко је аутор дела?“ Кандидат се тек тада збуни.

Погледа у под.

„Да ли се сећате ко је аутор, или како се дело зове?“ Кандидат ћути. После кратке паузе рече: „Не знам ко је аутор, не знам ни како се дело зове. Био сам у парку, и на клупи видео поцепану књигу. Из радозналости сам прочитао десетак страница све док моја девојка није дошла.“

Сада се и угледни писац С. збуни. Само за тренутак, сети се како је чувена естрадна звезда на питање да наброји три писца одговорила да се само сећа Бранка Ђопића и мисли да је то довољно да прође.

„Које дело Ђопићево знате?“

„Не знам шта је писао, само знам да је скочио са моста. У новинама у којима је писало о томе била је моја фотка. Отуд и памтим тог писца.“

„Каквих све није било одговора, о кандидатима да не причам“, помисли угледни писац Игњат С.

„Шта радите?“, запита кандидата.

„Ја сам Шкљоца у магазину 'Флешап'“, рече кандидат, и прстима показа како рукује фото-апаратом. Очекивао је да ће га угледни писац исмејати. Рећи да је срамота што се појавио на испиту. Чује професора:

„Честитам, колега, положили сте...“

Угледни писац С. је већ заборавио господина Шкљоцу и његово полагање испита, али негде крајем 2015, у чувеном светском часопису на насловној страни виде његов лик. Мотрио је са фотографије кандидат неговане брадице Шкљоца.

Као да га је у очи гледао и поново оклевao да ли да положе. Чуо је: „Ја сам Шкљоца, ако се згоди да будем на правом месту да нешто снимим, биће нешто.“ И згодило се. Избеглички талас са Истока, избеглице прелазе реку, мајка једно дете носи, друго држи за руку. Речни талас отима дете, она пружа руку, друго дете пада с леђа, вода се ковитла, поглед очаја, поглед крик је фотографија коју Шкљоца хвата, и ево на насловној страни очи очајне мајке вапе тако да срце пуца оном што мотри или само оном с душом.

Али у овом обездушеном свету то је сцена са позорнице коју ће жири, између неколико хиљада фотографија, изабрати као најбољу. Најбоља јер је најтрагичнија.

„Очи 21. века“. Снимио Р. Т. Шкљоца

Угледни списатељ се сети збуњеног кандидата и његове приче.

Чуо: „Ја сам Шкљоца“. Објавио је, у међувремену, проф. др П. Л. збирку песама, писао о њој, израдио му награду. Сада може у клинику преко реда. Само да телефонира.

Мотрио је фотографију на насловници великог листа. Мој студент. Осмехну се. „Само треба бити тамо где треба, и када треба“, чу Шкљоцу. И шкљоцнути на време.

Угледни писац Игњат С. отвори свеску и у своје дневничке записи „Листови на ветру“ уписа наслов нове приче:

ШКЉОЦА

ЧОВЕК

Да падне у септичку јamu, била би то еколошка катастрофа.
Ето, такав је то човек, а пишу да је Угледан...

(Момир Војводић за Н. К. у Бгд-у, у УКС,
рест. Дома војске, дне 24. 09. 2008)

СЕДМО НЕБО

За М. С.

Госпођа Јелена, проф. биологије у А., стиже у Вилов бању подневним аутобусом. Дочека је бањска тишина, запахну мирис ране јесени. На рецепцији хотела „Златно доба“ дозна да је у хотелу неколико гостију, три госпође, старији брачни пар, али рецепционер мисли да то није брачни пар, и у апартману број 7 је писац. То је говорио док јој је помогао око кофера, показао собу, објаснио како се најлакше до вароши иде.

Соба је одлична, кроз прозор се виде падине брда, осећа се и овде мирис грожђа, чује умирујући жубор речице.

„Писац“, каза, „шта ће писац овде? Који писац?“ Ни сама не зна зашто је то рекла. Рецепционер каза да га је уписао у књигу, али... „Писац“, каза, „па ваљда Андрић. Ко би други могао да буде, ако је писац... Андрић, госпођо, чудан човек, пише, каже до 9. Онда доручкује и шета поред реке. Зна да седне на клупу и кô мумија, тако загледан у плаветне обрисе брда, проведе по неколико сати. Понекад, помислим да је ђакнут. Ко то може да издржи, седиш и буљиш у даљину... Иде кô месечар, никога не види, истина, климне понекад главом.“

„Боже“, помисли, гђа Јелена, „Андрић у Вилов бањи.“ Замисли се, Српкиња, тако су звали професорку српског језика, мора да зна све о Андрићу.

Али она, гђа Јелена, је знала да Српкиња не воли да чита, а књигу поготову није могла да замисли у кући. „Скупљају прашину“, понекад се јадала због своје худе судбине. „Професор данас, јад и беда. Зајмим од мајке пензионерке...“

Онда се прену: „Шта ће ми све ово? Нико ме не занима више, хоћу да се смиirim. Имам ја своју муку, бол и тугу...“

Дошла је овде да заборави, побегла из осињака. У школи, где је радила, лудница. Сви заједно, а нико ни с ким није. Сви у неким странкама, стално интриге, подметања. И стално страх да те не прогласе технолошким вишком, отпусте, без хлеба оставе. Директор, фискултурник, волшебно завршио Факултет организационих наука, члан странке, заповеда ко ће из којег уџбеника да предаје. Стотину

издавача, свакодневно у школу стижу разни трговци, с директором шурују. У кући још грђе, муж покренуо приватан бизнис, основао странку „Срећна заједница“, па пали и жари по вароши. Чула то на пијаци, и чула како се са младим чланицама проводи. Без стида и срама јер ћерке могу да му буду. „Знам ко је моја ћерка“, говорио је смејући се.

„Севам, одавде“, рекла јој је кћи, свршени педагог, „севам из ове лударе.“ И одмаглила је у Данску.

Баш тако „Севам“. Мужу Сретену свеједено.

Отишла. „Нећу после свега да знам ни за те, ни за њега“, тако рекла.

Још јој у слуху дудњи гневни глас њене мезимице, њене Лилице.

Сретен је само одмахнуо руком.

„Све се зна“, казала му је.

„Шта се зна?“ процеди. „Шта се зна, матора? Кажи.“ Па поново, цинично: „Матора.“

Матором ју је звао. Није приметила када је све ово почело.

Матора, а тек јој је 43. Одлазио је често на пут. Није се јављао, није јој одавно као жени прилазио.

„Матора, одлазим, одлазим из овог стана...“

Тако је казао, залупио вратима, и изашао.

Пред зградом су чекала кола странке „Срећна заједница“.

Узела је неплаћено одсуство, дошла у бању да се смири, види шта ће, и где ће, после свега. С тим мислима је седела до вечери у соби. Жубор речице, у тишини с мирисима јесени, годио је њеним чулима. Вечерала је у ресторану, села у угао сале. Чула је старији пар како весело ћерета, чула како весело одјекне куцање чаше о чашу. Ови нису брачни пар, али су се нашли. Па се сети своје авантуре на симпозијуму, па се осмехну у себи, па поново утону у туробне мисли које су је давиле од којих је бежала, у ову бању дошла. Дugo је, лежећи у кревету, слушала жубор речице и тако заспала...

Први дан јој прође за трен, видела је остале гошће, онај брачни пар је непрестано разговарао, видела је и писца како седи на клупи поред реке.

Седи, главу не помера, као биста да је.

Другог дана пође у варош, на пијацу. Тезге су биле крцате грожђем, јабукама... Удисала је мирисе, осетила радост пијачне атмосфере, мотрила лица жена што су продавале грожђе како зраче неком радошћу, знала да се на њеном види сивило. Купила је букет хризантема, кесу грожђа и лагано пошла ка парку кроз који се ишло до хотела.

На улазу у парк види: стоји писац. „Проћи ће“, помисли, али писац јој се обрати: „Госпођо, ако вам не смета, радо бих вам се придружио до хотела“. И пружи руку коју она прихвати. „Јелена“, каза своје име. Бука аута који прође однесе његово име. А рекао је „Мирољуб“, можда је казао „Милисав“, што она није чула. Она зна да је писац, да је Андрић, чим је писац. Осећала се збуњено. Пођоше стазом парка. Писац рече да је ту на обали реке леп ресторан, могли би да попију кафу, сок, да се освеже.

Она само климну главом. Овоме се није надала. На својој шаци осећала је снагу његовог стиска. Осети како у њој нешто затрепери. „Боже“, помисли. Тераса пространа, над реком, сенка тополе прекрила већи део терасе. Писац јој понуди да изабере место. Помери столицу, она осети његову близину, осети дах, осети мирис који се у јесењим чуо. Уз кафу он каза да зна када је дошла иако је није видео. Осетио је неки импулс доброте у ваздуху, осетио промену што радује. Иначе ова три дана је био у Тесалији. Она се зачуди: „Како, па ја сам вас видела да седите на клупи“. Он се осмехну. И поче да јој казује о имагинацији, о томе како је у стању да у мислима путује, и буде где жели. Био је у Тесалији, па је седео на обали Егејског мора, био на Олимпу. Био тамо, а седео овде на обали речице. Код себе има књигу песама песника Мирољуба из Трешњевице „Грчка свеска“ која помаже, да овде, у овој благости чује и шум мора. Допада му се њено име Јелена. Причао јој је о Троји, о томе како су ратовали због Јелене. Шта јој све није причао док су стазом кроз парк ишли ка хотелу. О томе како пише, како одређује судбине својих јунака, како мења прошлост. „Ја мењам прошлост, богови одређују будућност“, рече смејући се.

Осећала је у себи неко треперење док је ишла поред њега, оно треперење које одавно није осетила.

„Боже“, помисли, „ја са Андрићем.“

Била је усхићена, обузимало ју је осећање какво одавно није осетила. Изненада посрну, рупа на стази је поремети, и она замало паде. Писац је спретно обухвати и задржа. Држао ју је као сноп жита што се на летњем сунцу у наручју ратара злати. Осети како дрхти и поможе јој да седну на оближњу клупу.

„Она је жар, који је пепео живота у провинцији затрпао. Треба га разгрнути и ватра њене страсти ће се распламсати“, мислио је писац. Није повредила ногу, све је у реду. Обли је румен, зажари се лице, у оку заискри суза.

„Шта је ово?“, чула је у себи. „Шта ми се дешава?“

„Као птиче у склопљеним шакама“, помисли писац, тако је треперила. Суза јој склизну низ лице. И виде писац у тој сузи сав њен живот. Муж је запоставио, другу женку нашао, деца отишла, на послу не ваља. Дошла у бању да предахне...

Мотри, склопила је очи. Благо јој додирну образе.

„Ох, господине Андрићу“, прошапута.

„Нисам ја Андрић, ја сам“, а да ли је казао „Мирослав“ или „Милисав“, она није чула, њој је било пријатно, она је била срећна...

Онда отвори очи. „О какве очи“, помисли писац, „као априлско небо над Трешњевицом, док се све расцветава и пева бојама, а славуји чују из крошања. А лице, топло, истина, благо помиловано годинама, али лепо лице жене у ранојесењим годинама...“

Чује како писац казује:

„Звезданог неба и људског лица никад се човек неће моћи нагледати.

Гледаш и гледаш, и све је виђено а незнано, познато а ново. Лице, то је цвет на тој биљци која се зове човек. Цвет који се креће, мења израз од смеха, заноса, или замишљености...“

„Боже, како је то лепо речено“, прошапута.

„Андрић“, рече писац и благо је помилова.

„Андрић“, уздахну она, „ох“...

И седели су тако, и он каза да пођу. Ако је са ногом све у реду, рече јој, могли би сутра да иду до мотела у клисури који припада хотелу. Тамо би ручали и мотрили крајолик...

Допратио ју је до собе, пожелео лаку ноћ. Она је ушла, легла на кревет и од среће заплакала. Цело тело јој је дрхтало, осећала је како се све у њој буди. Трепери...

Пробудила се рано, ослушкивала је јутарњу тишину, чула неке гласове. Мотрила своје лице у огледалу.

„Андићу се допада моје лице, ја му се свиђам“, мислила је. Осећала је у себи дрхтавицу. Осећала је, ох, како се у њој нешто чудно комеша, како јој срце куца, скоро да га је чула.

„Лудачо“, помисли, „шта је с тобом?“

Гледала је кроз прозор, видела како се злати лишће топола, како светли небо, како се у даљини плавет брда утапа у небеску.

Обукла је плаветни костим, који ју је чинио млађом, како су јој говорили. Оклевала је да изађе из собе. Осећала је неку чудну дрхтавицу...

И ево је испред хотела. Писац је већ седео на клупи и осмехну се када је виде. Знао је како се осећа, знао да је узбуђена, знао како се у њој све комеша.

И пођоше лагано стазом поред речице. Она је скоро посакивала. Он јој је казивао како писање новог романа приводи крају. Писање је измишљена стварност. Писање је игра. Писац може да мења прошлост својих јунака, да им као Бог одређује судбине. Могла би и она да пише о свом животу као да се догодио неком другом.

„Али ја никада нисам писала“, казала је. „Утолико боље“, рекао је. „То би била права литература без непотребних знања теорије писања. То би било оно право.“ Па је казао како су вредне и читане књиге написале жене које се никад нису бавиле литературом. Поменуо је неку што је писала о Потеру, па неку..., сада не може да се сети...

Прошли су поред извора. „Богородичин извор“, писало је на стени. Умила се, умio се и он. Помиловао је по образу. Она се заруменила. Пио је воду из скlopљених дланова. И она је пила срчући док је он држао скlopљене шаке. Срце јој је тукло. Он се осмехивао.

Свратили су у малу црквицу у клисури. Помолили се. Учинило јој се да се Богородица осмехнула. Зажмури. Отвори очи. И стварно Богородица јој се благо осмехну. Њој, јер он тај осмех није видео.

Речица је жуборила, они су полако корачали.

На тераси мотела „Клисур“ беше само онај пар из хотела. „Побегли од породица да се овде опораве од брачног живота“, помисли. А она?, чула је глас у себи. Писац се осмехивао, њу је тај осмех као у наручју носио. О чему јој није све говорио, да пише наговарао. Да напише своју причу.

„У писању човек нађе себе“, рекао јој је испијајући вино.

Она се смешила и осећала како је срећна.

Писац је овај дан описао у својим дневничким записима „Листови на ветру“ тако вешто да се из реченица чуо жубор речице, чуо шапат, чула тишина јесењег пејзажа у зрењу, чуло њено срце како куца, чуле и његове мисли о животу и писању, осећао живот што у сутонској вечери светли, и виде облаци што су испловили иза плаветног венца брда.

Били су надомак хотела када је киша почела.

„Киша!“ кликнула је. И ухватила га за руку. „Киша“, рече он, скиде јакну и огрнуше се.

Као да је он био та јакна што јој је леђа прекрила. Као да су се нашли под једним кровом, помисли.

Јесу ли потрчали?, питала се доцније.

Не, ишли су лагано ка хотелу. Киша је пљуснула и она осети како јакна пропушта воду и како јој кваси кожу. Он се осмехивао и она је у том осмеху видела себе, видела како трчи преко поља као девојчица, али та слика нагло ишчезе, и ево их у хотелу насмејани „као младенци“, помисли писац. Раздрагани. Рецепционер је зурио у новине када они прођоше. И уђоше у пишчев апартман. Она рече да жели у своју собу, хоће да се пресвуче. Може и овде, има његову кошуљу, пиће вино из Тоскане, наставити разговор. Она се смејала: „О како је ово занимљиво, о како је ово дивно!“

Седели су, пили вино, он јој је причао о Тоскани, о Сан Марину, једној од најстаријих држава на свету, основаној 301. године, као делу Римског царства, отуда је ово вино за заљубљене.

„За заљубљене“, поновила је она и широм отворила очи.

Очи плаве као априлско небо понад Трешњевице док славуји певају у крошњама воћака, а косови скакућу по трави, а он мотри у небо, као сада у њене очи и осећа како се негде у њему рађа песма о томе. Пољуби је у очи, она узврати пољубац. Као да му лице

ожарише пробуђене усне пуне страсти и жеље, као да се... али за то ни он није имао речи. Она је дрхтала, и он осети неку чудну дрхтавицу док су им се тела додиривала а кожа јежила од силне жудње.

„Као два таласа што су се срела на пучини“, помисли писац, „и расула у пени“. И он се нађе у њој, као река што се у море улије и у њему разлије. Она је осетила врелину у свом телу, и као кад река пробије брану па се разлије преко поља и све преплави, а месечина чудесно обасјава брда, тако се и она разлила по свему, онда се поново скupila и поново распрашила не схватајући шта јој се дешава. Писца је осећала у себи како је испуњава, а она остаје без мисли.

„Где сам?“ Чује из себе: „Седмо небо.“

„Ја сам на седмом небу...“

И утону у сан. Није се сећала да ли је то био сан, или је остала без свести. Само је знала да тако нешто није никад доживела, да је тако нешто невероватно...

Пробудила се, с осећањем чудесне лакоће, као да се с оног света вратила, као да је све сањала. Не, није сањала. Писац је већ био устао, седео је за столом, нешто записивао, пожелео јој: „добро јутро, радости мог позног живота“. Тако је казао.

„Јесам ли ја све ово сањала?“

„Живот је сан“, каза писац. „Пиши, у писању ћеш наћи одговор. Можда си ти тај сан што си доживела. Можда сам и ја само сан.“ Па јој исприча причу Чуанга Цеа.

Сањао сам да сам лептир, да лепршам тамо-амо онако као што то чине лептири, у машти био сам свестан само тога да сам лептир, а пошто сам несвестан своје људске индивидуалности. Изненада се пробудих и ево где лежим поново као ја. И сада више не знам да ли сам ја човек који је сањао да је био лептир, или сам сада лептир који сања да је човек.

Она је ћутала. Оно што је осећала у себи казивало је да више није она која је била. Писац се осмехивао...

И цео дан је провела у кревету, није желела да се окупа, хтела је да сачува све мирисе на себи, и у себи, мирисе тог сна који је био снажнији од свега што је видела и доживела.

Следећег дана је ушла у своју собу са свежњем папира који јој је писац дао осмехујући се.

Када га је погледала разрогачених очију, он је у том плаветнилу видео априлско небо понад Трешњевице, чуо је *хуј ветра понад гора*, чуо како се славуји дозивају, видео чудесно свитање, осетио мирис узоране земље, пољубио је са жељом да утоне у плаветнило тих очију, као онај облачак магле што се понад планине Малич разлије и ишчезне у плаветнилу.

Као у сну, она је села за сто и почела да пише. Писала је о свом животу, мењала догађаје, као да јој је неко диктирао, журно је исписивала реченице, осећала како неки терет скида с леђа минулих година, како јој се у души разведрава, описала је ноћ проведену са писцем; „не то је био само сан“, помислила је, али она је знала да је била на седмом небу и то је испуњавало цело њено биће, осећала је у телу чудесну топлину што је подстицала расположење, и писала је о томе с лакоћом, скоро да је истичала у речи на папиру, да је, пишући, нестајала и била оно о чему је писала.

У сам цик зоре прича стиже до краја. Одмотала је клупко минулих година, на вретено приче намотала.

Написа на првој страници:

Седмо небо.

Осећала се као препорођена, као зрео цвет маслачка чије латице лахор разноси преко мирисног ћилима ливаде.

„Јесам ли ово ја?“, питала се. Изашла је да прошета. Писац је седео на клупи, очекивао је њен долазак. И поново је казивао о писању као игри, о моћи писца да мења судбине оних које описује, о снази креације, о моћи имагинације, о томе како је јогин.

На дивљим висинама Хималаја успео да сопственим духом, невидљивим телом, створи тело целог човека – да оформи видљиву човекову душу. Морао је да га замисли до најситнијег делића и до сваке нијансе боје и сјаја, сваку длаку косе, сваку трепавицу, сваки нокат будућег човека! Морао је да „види“ својим духовним очима сваку кап крви, сваку ћелију срца, бубрега, сваки милиметар коже; да уђе у структуру сваке коске и да је гради меким, непрестаним таложењем својих мисли – као што се кати воде, у непознатим пустинјама, таложе у чудесне фигуре сталактита и сталагмита! Ни најтања жилица није смела бити заборављена, ни најмања

линија у отиску прста! Само на мисаоно конституирање мозга новог човека јогин је био концентрисан четири године!

Један трен пре него што ће у мислима створити и последњи делић (микрон коже на малом прсту стопала леве ноге), остварили али још величанствени „санг-ки“ јако се узнемирио, да би одмах потом његов вољени јогин ишчезао. На његовом месту стајао је, зачуђен, један леп, стасит младић. И баш као што је и човек одувек сасвим сам у овом свету, и једино је пас уистину с њим, тако је и до овог, од мисли створеног човека, био огромни тибетански пас, насупрот бескрајном свету који се отворио пред његовим очима. Пас је био први који је према њему показао пријатељство. А како је одмах потом и он ишчезао, погледом на дивље, mrко крзно, сакривено изненадном снажном олујом, нестало је и оно последње што је означавало подршку и приврженост.

Човек, уистину јесте створен од сопствене мисли, а не од састављања и крпења делова, као код др Мора Франкенштајна, или као киборг Артура Кларка.¹

Широм отворених очију, она је слушала пишчево казивање. А он је у тим очима, плавим као априлско небо понад села Трешњевице, видео цео свој живот, знао зашто јој све говори, и да ће она касније све ово разумети. Польбујо јој је лево око из којег је изискрила суза, слила се низ руменило лица. И виде писац себе, на трен, у тој сузи како плива и како заједно са сузом пада у њена топла недра. Из ње се оте уздах: „Ох, Боже.“

Писац ће и овај дан описати у дневничким белешкама „Листови на ветру“, она ће о томе причати, што у овом часу није могла ни помислити, пред многим људима и женама које ће слушати њено казивање, и у себи јецати...

Увече јој је пришла млада жена и учтиво је замолила за мало пажње. Зове се Милена, професорка је књижевности, али како нема посла, ради у хотелу као хигијеничарка. Чистачица, спремачица, али они кажу да је хигијеничарка. Данас, док је поспремала собу, лист на поду је привукао њену пажњу, помислила је да га баци, остави, али без намере га је прочитала. Одавно ништа узбудљивије није читала. „Из које је то књиге?“, питала је.

¹ Ферид Мухић: Јогинов задатак

Била је збуњена, али је прихватила да госпођица цео рукопис прекуца на свом компјутеру, да исправи грешке, вели да их је уочила, и да јој сутра срећен рукопис донесе.

Писац је био у свом апартману, боли га глава, казао је, жели да се испава. Она није могла да заспи. „Да ли ја све ово сањам“, питала се. „Шта ће бити, ако све ово сањам, када се пробудим?“

Сутрадан јој је госпођица Милена донела срећен рукопис на папиру и на цедеу. Каже да је плакала док је читала, да је и сама имала чудно осећање читајући јунакињин доживљај седмог неба, да је књига чудесна, да је фабула узбудљива и да никога неће оставити равнодушним. „Ви сте овде, свакако, инкогнито“, не, не мора да јој каже име. Радост је њена велика што је имала част да овај рукопис прекуца. И још је много говорила што је она разумела као велику похвалу њеном, као у сну, писању.

Писац се осмехивао док је рукопис прелиставао, читao поједине пасусе, подизао обрве, а она је цупкала, гледала широм разрогачених очију, ишчекивала.

Он је погледа у очи и виде плаветно небо понад Трешњевице, чу песму берача малина, осети како му срце задрхта и загрли је тако силно да она осети његову снагу у којој нађе сигурност.

Послаће, рече јој, рукопис уредници часописа „Пазар“. Препоручиће, зна да ће је књига повести другим путем. О томе шта се дешавало, она је касније описала, а писац је у дневничким белешкама „Листови на ветру“ описао како је све било. А било је као на филму. Уредница „Пазара“ је била усхићена. Најављена је сензионална књига Лене Л., тако јој је писац казао да се зове. Под псеудонимом, да иде. Поменуо јој је неког Травена...

Када се вратила из бање у школи је било још горе. Почели су да отпуштају професоре. Нико ни с ким није говорио, сви су стрепели. Професорке су, и поред свих недаћа, говориле о новом броју „Пазара“ у којем је прича „Седмо небо“. Број је плануо већ првог дана. Она је потписала уговор на којем је стајао износ од кога је осетила вртоглавицу.

„Није грешка“, јавили су. Звао је уредник „Плавог круга“. Хоће да штампају књигу. Позвали су је у престоницу ради договора... И све што јој се дешавало, као да је био сан. Муж Сретен је напустио стан и преселио се код младе активисткиње странке.

И све је кренуло како јој је писац казао: „Књига ће те повести другим путем.“

Прво, друго издање...

Најављен је и филм по чудесном роману у којем је *маестрално описана и откријена тајна женског тела...*

„Седмо небо“, сањариле су читатељке.

Читали су и мужеви да виде шта је то што је жене толико залудело.

Убрзо су почели књигу да преводе. У Италији је постала хит, у Француској, у Шпанији су били редови испред књижара...

О свему томе она је писала у новој књизи „Срце које пева“.

Три године касније, враћајући се у завичај, писац М. прође кроз варош Трешњево. Мирна варош, ретки пролазници и онај провинцијски полумрак што казује колико о сиромаштву толико о учмалости која не зауставља путника. Њега изненади када виде осветљену зграду, и простор око зграде, близу парка на излазу вароши. Готово нестварно много светlostи, „кô ватра у мркој ноћи“, помисли. Испред зграде виде доста света.

„Хајде, да предахнем мало“, помисли, паркира кола и изађе. Када приђе згради, виде скупину средовечног света, највише жена, па и младих међу њима. Са озвучења је допирала тиха музика.

Едит Пјаф је певала „Les amants d'un jour“.²

На зиду зграде виде велики постер:

Лена Л. „Седмо небо“

И виде кроз стакло како у реду, с књигом у рукама, стоје жене, и понеки мушкарац, а при дну просторије за столом седи Она и потписује књиге. И виде, како се Она у тренутку трже, испусти оловку, подиже поглед, али Она га није могла видети, јер је био на тротоару, није га могла видети од светlostи што је испуњавала просторију негдашње продавнице луксузне робе.

² Јубавници за један дан

Осетила је у грудима благи дрхтај.

,,Боже“, чу из себе...

Секретарица која ју је пратила на трен се збуни, али нова читатељка са књигом све смири.

Он је успео да види оно што није могао с места на којем је стајао видети. Плаве очи као априлско небо понад села Трешњевице...

Окренуо се, осмехнуо, и кренуо полако улицом, замишљен, ускоро је изашао из вароши идући ка плаветнилу које је само он у вечерњој тами видео.

ТАЧКА

Коначно је завршио животопис. Иза брда речи ставља тачку. Запањен гледа како тачка оживљава и расте, плави рукопис, испуњава собу и све унаоколо.

И Он се, ни сам не знајући како, нађе у мраку у коме се ни прст пред оком не могаше видети.

ЈЕСТЕ ЛИ ВИДЕЛИ СТЕВАНА

Писац радио-драма Стеван П. спремао се да иде у заслужену пензију. У радио-станици је провео цео радни век. Прешао пут од новинара приправника, стигао до главног уредника. Успут се успешно бавио књижевним радом. Писао је радио-драме, приповетке, романе. Радио-драме су му извођене, и филмоване, у земљи и иностранству. Заступљен у домаћим и страним антологијама, писац радио-драма Стеван П. важио је за угледног човека и успешног уметника.

Локалне и не само локалне новине су често писале о његовом раду. Те године је добио Међународну награду за радио-драму. Три недеље је провео у Москви. Обишао је многе градове, говорио о свом раду, држао предавања. Фабула драме је подстакла познатог режисера Николаја В. да сними филм. Писац радио-драма Стеван П. ће написати сценарио. Потписао је уговор, глас о томе је стигао у земљу. „Успех српске књижевности“, тако је писао велеградски лист. Вест је добродошла јер је новинарима досадило да пишу само о политичарима и убиствима. „Коначно, и мало културе у овом обезљуђеном времену“, казивали су. Наш књижевник, сценариста ангажован је да буде и консултант... Медији су јављали, фотоси свуда: „Писац радио-драма на пријему“... „Писац Стеван П. у ТВ емисији“... Писало се и о огромном хонорару.

Тако је то у свету, а овде... Преувеличавало се, онако како то само штампа уме.

Писац радио-драма Стеван П. је очекивао да ће га на повратку помпезно дочекати. Иако се често опомињао Буњиновим речима како су „пси и људи исто, у дивљаштву и памети“, знао све о зависти, поготово међу „браћом по перу“. У редакцији, мислио је, приредиће славље, сви ће се окупити, он ће говорити...

Тамо је с поносом казивао о свом граду, о земљи, о Радију, о томе како је емисија „Поздрави и жеље слушалаца“ пунила касу, била „веза са светом“, „са својима што су се расули по свету“, казивао како је Радио помагао талентоване. Редакција Културног програма се спремала да покрене књижевни часопис, па и издавачку делатност. Сада када је стигла Међународна награда, када је из Москве упућен позив да и делегација Радија посети њихову

редакцију, писац радио-драма Стеван П. се надао да ће бити заборављене муке што су последњих година нарушавале атмосферу у колективу док је баук транзиције, и пљачкашке приватизације, односно најбоље.

„Време све намирује“, казивао је супруги госпођи Оливери, проф. клавира на Факултету уметности, диригентици у Симфонијском оркестру. „Ех, колико година, колико непроспаваних ноћи, колико хиљада исписаних страница, колико бачених, колико изгубљених илузија и ево, сада када сам у свету схваћен, ваљда ћу и овде бити прихваћен.“

С тим мислима угледни писац радио-драма Стеван П. је стигао у Радио.

Зачуди се што је портирница празна. Волео је да сваког јутра поздрави весељака Милоја који му је послужио за стварање лика у драми „Слике на јесењем листу света“. У редакцији седи новинарка Гордана. Снујдила се, али обрадова се чим виде писца. Очекивао је да ће кликнути, да ће честитати, да ће у собу нагрнути колеге новинари, да ће главни донети боцу бајнобаштанске клековаче коју је држао под кључем, да ће се заорити гласови, да ће... Али, ништа од тога.

„Да само знате шта се овде за три недеље догодило. Као цунами да је прошао и однео све што је било и годинама се градило“, казivala је невесело госпођа Гордана.

„Радио се гаси, овде ће бити дописништво.“

„Ви се шалите, то је немогуће“, чуди се писац радио-драма Стеван П.

„Враг је однео шалу“, рече Гордана, „и ја сам тако мислила. Осећам се сада као у оној твојој драми без ликова.“

Уђе Мита тонац. „Овде све може, и не вреди се више копрцати, узимам отпремнину и идем у Трешњево да, под старе дане, гајим козе. Па, докле се може.“

„А Баја, директор?“, пита Р.

„Баја је узео отпремнину и отишао код Ђерке у Шведску. Каже да је ово луда земља, а ни народ није бољи. Критиковали су га озго што је допустио да се емитује емисија о пљачкашкој приватизацији, о армији незапослених, о факултетима што производе ником

потребне стручњаке. 'Све ми се згадило', казао је, и одјездио на север.“

,„Ех, да ми је ова памет била раније...“

Писац радио-драма Стеван П. је слушао забезекнуто. О његовом успеху нико ни речи. Као да није био тамо, у свету. Сазнаје да је сада главни оперативац из странке „Наше сутра“. Воја Мунгос се зове. Долази ципом из престонице уторком и петком. Неки мрачан лик. Говори како је ово време либералног капитализма, да је експеримент звани „комунизам“ пропао. Крај приче. Идемо даље...

Може, рекоше, да тражи пријем код њега ако жели, мора да се пријави секретарици. Хитне случајеве решава његов заменик из агенције „Визија“.

Никада се Стеван П. више није зачудио. Слушао је с неверицом, онда је прошао кроз полупразне собе радио-станице. На дисплеју, када га пре поставише, помисли, виде списак радника које треба отпустити као „технолошки вишак“ са отпремником. „Сањам ли ја све ово“, питао се. „Јесам ли ја у некој емисији? Па ми се спремамо да прославимо 60 година рада, и постојања.“

Сиђе у подрумске просторије. Доле је био ресторан, о, колико је само ту прича испричано... На вратима латинични натпис:

Zatvoreno zbog renoviranja

У стан се вратио утучен. Уста му се осушила, у грудима га је болело. Госпођа Оливера помисли да је то од лошег вискија. Славили у Радију. „Одспавај, и све ће бити у реду.“ Она треба сутра рано да иде у престоницу, дириговаће на Коларцу. И још му онако смущеном каза како ће Симфонијски гостовати у Шпанији, да ће она дириговати. Случај је удесио да се све ово догоди готово у исто време. Па кликну: „Срећа!“ „Срећа, у овим годинама“, помисли. Усхићена пољуби га страсно.

„Био је хладан, као да га нисам пољубила“, сећала се тог поподнєва. Нешто га изнутра раздирало, сада је тек знала. „Шта, када је сада све како ваља?“, мислила је.

И добро је што је отишла на концерт у престоницу. О концерту је, за дивно чудо, писала и „Политика“. Слава. Госпођа Оливера са диригентском палицом испред оркестра. Ни та вест, а ни текст не обрадова Стевана. Тупо је зурио у фотографију. „Све је ово лаж, наш живот је обмана. Слава!“, насмејао се у себи. Искључио је телефон

јер су звали звани и незвани. Одавно се није тако писало о уметнику из унутрашњости. Из унутрашњости за престоничку штампу биле су занимљиве егзотичне вести: убиства, силовања... Најзанимљивија беше она када је познати адвокат Г. Л., борац за људска права из Л., убио своју жену из ловачке пушке. „Била је задрта“, казао је истражним органима. Сада се, за дивно чудо, писало о концерту, о виртуозном дириговању професорке Оливере. На истој страници беше и приказ Стеванове драме: „Повратник који се никада није вратио“... Чудо!

Оперативац задужен за ликвидацију радио-станице, млађи човек, партијски кадар, дипломирао експресно на приватном факултету у Л., незаинтересован је слушао познатог писца радиодрама Стевана П. „Јавите се заменику“, казао је, „он ће вам, господине, дати инструкције у вези са отпремнином, а ја вам желим мирне пензионерске дане. Истина, пензије ће, по новом обрачуну, бити скресане, али знате оно, није важна колика је, него колико се дуго прима.“ И насмеја се: „Ха-ха-ха“.

„Идиот“, помисли Стеван у себи, „ко је овај човек, одакле се овде створио?“ Намеравао је да прича о Москви, о успеху његове драме, да каже како је редакција Радија позвана у госте, да каже како ће по његовој драми бити снимљен филм, како, како...

„Господине, одакле сте ви пали, зар не видите да овом времену не треба ваша филозофија, данашњег човека треба забавити оним што одговара његовим потребама? Народ то хоће. Видите да се на ТВ-у гледају само „Парови“, „Фарма“, кога интересују те ваше драме? Досадно је то, дозлабога, досадно. Кome је уметност данас потребна?“

Изашао је збуњен, мислио да је све ово шала. Скривена камера.

Госпођа Оливера је видела да се Стеван променио. Устајао је као раније и одлазио на посао. Тако је мислила, а ни слутила није да је Стеван добио отпремнину, да преко дана време проводи у музеју, у библиотеци, да шета кејом, да иде у бању, да...

По повратку у стан, после ручка, време је проводио у соби крцатој књигама. „Од пода до плафона“, како су говорили. Свуда књиге. Шта да ради с књигама? Син и снаја су отишли у Холандију, унука Клара није показивала интересовање за књиге. „Књиге, пих...“ А Стеванове драме за њу су, казивала је, давеж. „Смарaju, бре.

Ко то слуша, коме то данас треба?“ Све је то брујало у Стевановој глави. Није могао да спава. Окретао се у кревету као прасе на ражњу.

Сутрадан је у торбу ставио десетак књига. Време лепо, мало шетача, он је седео замишљен на клупи. Када је устао и отишао, на клупи су остале књиге. Прође госпођа и не виде књиге. Он је кришом иза грма гледао. Тек пети пролазник виде на клупи књиге и седе. Прелиста их, погледа лево-десно, и стави их у торбу. Онда журно уста и оде из парка. Како се само обрадовао Стеван. Намеравао је да га прати, али одуста. Књиге ће наћи своје место. Неко је казао да и књиге имају судбину. Сутрадан је Стеван на клупи поред реке седео дуго, медитирао, слушао жубор воде и оставио пакетић са књигама. И тако је Стеван из дана у дан, кад год је лепо време, остављао на клупама, у парку, на коју, у бањи пакетиће са књигама.

Госпођа Оливера је видела да Стеван празни библиотеку, и обрадовала се. Сигурно их поклања школским библиотекама. Раније је Стеван практиковао да пакете са књигама шаље сеоским школама. Причао је како су негда, у његовом родном селу, за одличан успех ђацима даривали књиге. Књиге добитнице. Награђени су књиге враћали да би се основала школска библиотека. Одрицао се много чега Стеван да би купио књигу. Није могао да прође поред књижаре, а да не застане и уђе. Када је путовао аутобусом, радовао се када види да неко чита. А сада? У граду скоро да нема књижара. Негде је прочитао да у целој држави има много места без књижара. На месту где су биле књижаре сада су парфимерије, кафићи, коцкарнице. Затворена је и антикварница у коју је негда односио књиге и часописе.

Сатима је познати писац радио-драма Стеван П. седео у соби, у својој библиотеци. Прелиставао. Разговарао са књигама. Говорио Екове речи: *Онај који не чита, могао би да схвати, да је живео само један живот. Онај који чита, живео је више живота. Читањем увек изнова постајеш бесмртан.* Опомињао се Борхесовим: *Нека се други хвале књигама које им је дато да напишу. Ја се хвалим онима које ми је дато да прочитам.*

Писац, познати писац радио-драма Стеван П. се горко осмехивао. Коме треба данас писац? Коме књига? Шта може књига? Са ТВ-а је непрестано пљуштала киша скаредности. Није могао да верује шта се све емитује. Што глупље то дубље. Какве драме, који

романи, шта поезија? „Човече, зар не видиш шта се дешава? Је ли ово нови поредак?“ Нашао се у вртлогу питања на која није имао одговор.

И када стиже јесен и пљуснуше кише, Стеван је наставио да разноси књиге. Ено Стевана на железничкој станици. Погледа ред вожње, сатима седи на клупи, гледа путнике, ослушкује разговоре, памти... Раније је бележио шта је чуо, мислио да ће му то користити за писање. „Писац треба да има уши за речи, да их чује“, казивао је.

„Књижевност више не живи овде, више се не пише о људима без посла, о народу што празних погледа иде улицама. Трпимо, али још живимо“, чује глас иза леђа. И слуша живот. Чује гласове, не окреће се, слуша драме какве само живот може да режира. Достојевски, Фокнер, Хамсун... све је у причи старице која казује. Чека воз што касни, јавиће колико.

Стеван устаје, на клупи остаје пакетић са књигама. Са друге клупе кришом мотри ко ће узети пакет. Изаже, прошета. Осећа како са сваким пакетићем који износи из куће и он нестаје. Види, пакетић стоји. Виде како на клупу седоше младићи с флашом ракије.

„Шта је ово? Види, неко заборавио. Види књиге“, зачуди се један од њих.

„Можда ће их понети“, помисли Стеван. Али они устадоше, пакетић оста. Пола сата доцније пакетић са књигама угледа старија госпођа. Приђе, погледа, узе и однесе на шалтер благајници. Благајница јој рече да пакетић остави на месту где је био. Госпођа се врати, седе на клупу, а затим устаде и понесе пакетић са књигама. Стеван одахну. Шта да ради са књигама којима је живот посветио? Помисли да напише роман о себи и изгубљеним илузијама.

Сети се речи Ги де Мопасана: *Треба заиста бити врло луд, врло смео, врло предузимљив или врло глуп па да човек још увек пише!* После толико мајстора тако различитих врста, тако многоструких генија, шта још преостаје а да није било речено? Ко се међу нама може похвалити да је написао једну страницу или једну реченицу која се већ не би налазила негде, отприлике исто таква.

Шта има ново, а да се није дододило? Све се понавља, кружи, као у природи. Онда се сети Буњинове прве реченице у књизи „Живот младог Арсењева“. *Ствари и дела, ако се не запишу, тамом*

се закрију и предаду се гробу заборава, а записане су као животом надахнута.

„Прва реченица је темељ. Она треба да пружи руку читаоцу, да га уведе у књигу као у кућу. Она је као домаћин што је на прагу куће. Али која је то реченица? Имам ли ја ту реченицу? Да ли је то што каним да пишем написано?“

Преврћући листове, нађе у својој свесци „Листови на ветру“ запис: *Искон свеукупне књижевности познате људском свету В. Чексон Бејт налази у две хиљаде пре Христа остављеном запису, у којем се староегипатски писар Кхакхеперсенб пита може ли још наћи израз који није већ познат, и језик који није већ коришћен, могу ли се избегћи понављања оног што су стари већ изрекли.*

Све је то Стевану дудњало у глави. Кесе напуњене књигама и даље је износио из стана, остављао на клупама, у кавани, на аутобуској, железничкој станици...

Госпођа Оливера је била на мини-турнеји у суседној земљи. Стеван је тих дана био сам у стану.

У новинама виде белешку: *Камерни ансамбл филхармоније поклонио је публици Шубертов Октет. Чланови Октета, музичари који су истакнути солисти у оркестру, и због заступљености различитих инструменталних група, представљају „филхармонију у малом“, оставили су публику без даха...*

Сети се како су и његове драме слушане без даха, како је ТВ драма „Последњи сусрет“ *празнила улице*. А сада? Шта сада? Ни сам није знао када је сео за сто и почeo да пише.

Прве реченице су се саме написале.

Јунака ове приче је поразило оно због чега је живео. Писање. Књижевност. Драме.

Чуо је у себи како све одзывања. И писао као у бунилу. Као да је из себе избацивао сав отров, и сву муку што се годинама таложила у њему, а да ни сам није знао како. *Је ли ово та будућност коју су нам обећавали? Ко?* Писао је изнутра. Из себе. Схватио је да није прича толико битна, већ она што је држи, што догађаје повезује, као што малтер цигле држи. *Прича голе душе* која је доживела рушење свих илузија. Осећао се као она прашина што трепери у ваздуху када се зграда експлозивом сруши. И убрзо и она ишчезне. И као да

никада није било ни зграде, ни прашине. Зурио је сатима у плафон. Ослушао је тишину празне собе. Чуо у себи док је писао:

*Праве песме су једина здања која ће заувек остати. Шта су све те поносне палате, једном подигнуте овде? Кад је у мени снага, моје перо таласа пет светих планина. Шта мене занима све што људи глорификују, њихова жеља за моћи, богатством и признањем – шта је то у поређењу са писањем поезије?*³

Шта да ради с овим што је написао? Изненадио се када је видео да рукопис има 150 страница. Књига „Романчић“, казао би С. И. Спаковао је у коверат, нарезао це-де и послao под псеудонимом издавачу, у престоницу.

Као да је скинуо терет са леђа, тако се осећао писац радиодрама Стеван П. *Неко на обали пева као да скида туге бреме*. Волео је тај стих Ли Тај Пеа, често га изговарао.

Знао је да ни књижевни живот није поштеђен марфетлукама као све што је, попут неке нечастиве силе, премрежило овај простор. О томе је писао и Андрић. О томе се пише, и писаће све док се међусобно не потаманимо.

После месец дана стиже писмо од издавача.

Рукопис је прихваћен, ишту биографију, траже податке за уговор, позивају да дође. Одговара да жели да рукопис иде под написаним именом. То је његово уметничко име. Као Травен, као...

Шта значи његово име? У самом граду Н. има четири Стевана П. Име, кô да име нешто значи. *Ружа би мирисала и да се дружице зове*. Где ли је то прочитао, зашто упамтио?

Доцније је дознао да је прва реченица: *Ово је прича оног којег је поразило оно због чега је рођен* привукла уредника. Стеван је знао да се све штампа уз помоћ спонзора. Хоће ли ико о томе писати? Писати о положају уметника у овом (не)времену. Није се изненадио када је у дневном листу прочитао приказ М. К. на гласу критичара кога је власт подржавала. Он је био „ован предводник“ за његовим судом су ишли сви они што су писали о књигама. И доиста, неколико критичара је убрзо писало о новоизашлој књизи „непознатог“ писца.

Прво издање је убрзо распродано. Књига се нађе у најужем избору за Нинову награду. Ко је писац? Писац није желео да се

³ Ли По 702–762. год.

представи. Нека и друго издање иде под псеудонимом. Знао је доста о наградама, имао на уму оно што је Балзак казао: *Онај ко сам тражи награду – не заслужује је, онај који је заслужује – њему није ни потребна*. Знао је да се лобира, и купују награде.

Награду је добила књига писца преко Саве. Они су сада привилеговани. Жири је њихов, али Стеванова књига је нашла своје читаоце. Најављено је ново издање. „Нека моја животна прича о томе има свој пут када се мој завршио под рушевинама свега у шта сам веровао“, мислио је. И све се више губио у „замишљеном ћутању“, казивала је касније госпођа Оливера. Волела је ту Андрићеву реченицу и у њој видела свог Стевана како сатима седи и зури у зид са књигама. Хтела је да прослави успех на турнеји. Стеван је ћутао. Казао је да неће бити у стану. Мука му је од свега. Ипак је на крају пристао.

Ручак, звецкање тањира, смех, све га је нервирало. Са радија музика је плавила собу. Спикер најави репризу драме Стевана П. Одједном су сви зађутали. „Стеване“, каза госпођа из Новина Марија..., „ово није случајно“. Дијалози, музика су их оставили без даха. Као да су сви били у тој драми која је казивала о двоје старих људи. Са колико жара су глумци казивали своју причу. А данас? Данашњи глумци. Све је у некој јурњави...

Гости су били одушевљени, госпођа Оливера поносна. Стеван се осмехивао и све више губио у „замишљеном ћутању“. Увече је на ТВ-у била реприза његове драме „Живот на јесењем листу“. Репризе су биле и на ТВ-у, и на радију. „Све је овде реприза, само живот нема репризу“, говорио је, у себи, познати писац радио-драма Стеван П. Није било паре за снимање нових програма.

Госпођа Оливера се сећала тога дана и вечери. Била је уморна, мучила је главобоља. Осећала је мучнину у себи. Када се пробудила, погледала на сат, изненади се колико је дugo спавала. Стеван није био у стану. „Дођи ће за ручак“, помисли. Ишчекивала га је. Сигурно је свратио код сликарa Мирослава. Дођи ће за вечеру. Стићи ће до 9. Чује брујање лифта. Стаяла је испред врата. Излазила на степениште. Ослушајивала. „Стеване, где си?“, чула је из себе. Кога да зове? Стеван није носио мобилни, није желео ни да га има. Професор Павловић се јави на телефонски позив, изненади се, рече

да није видео Стевана две године. Звала је болницу. Звала милицију. Звала хитну. Не, нема пријаве, нема удеса, нема повређених.

Небројено пута је улазила у Стеванову собу. Празне полице и сенке што су се од уличног светла ломиле преко стола. „Све је књиге већ однео“, помисли изненађена празнином собе и голих зидова. „А тако их је страсно набављао, с пута доносио.“ Зурила је у празнину. Ослушкивала, као што зец у жбуњу дрхти и ослушајује лавеж паса што се кроз шуму приближава. Не чују с кораци са степеништа. „Стеване, где си?“ Чује вапај из себе. Осећа оно што се речима не исказује. Притиска изнутра. Ни сама не зна да ли је спавала у фотељи. Зурила је у таму, ослушкивала... чекала јутро. „Колико је дуга ноћ?“, помисли.

Чим је почело да свиђе, одлучи да иде у милицијску станицу.

Град се будио, ретки пролазници и она са својим мислима. Професорка музике Оливера П., и писац радио-драма Стеван П. у њеним мислима. Да јави ћерки помисли, шта да јави? Шта?

Инспектор Лазић је пажљиво слушао. „Није ме препознао“, помислила је.

„Каквих све будала има данас“, мислио је инспектор Лазић. Матора тражи мужа, склонио се, отишао код швалерке. „Мој муж, писац, па чули сте за њега, добитник је ове Међународне награде, није јуче дошао кући...“

Инспектор се осмехивао. „Госпођо, нема места паници, све ће бити у реду. Знам из праксе. Није усамљен случај. Нека му је ‘завртела мозак’, видеће он шта је сукња, па ће се покајнички вратити.“

Она се зграну. Инспектор пита да ли је можда код неког пријатеља? Треба сачекати.

Написао је пријаву, она потписала. „Госпођо, можда је он већ у стану. Не брините.“

Њој грунуше сузе, што инспектора збуни. „Смирите се, госпођо, нема разлога за плакање.“ Изашла је из станице сва сломљена. Ишла улицом, сударала се са пролазницима, „гледај, баба, куд идеш“, чула повике. Онда помисли да је он можда стигао у стан и да се брине где је она. И потрча улицом... Дрхтавим рукама откључа врата. „Стеване!“ Глас испуни празну собу. Стаяла је и немо гледала по намештају. Шта да ради? Не сећа се како је тај дан

прошао. Седела је, ослушкивала. Ништа није осећала. Ни глад, ни жеђ. Тек увече је појела парче хлеба. „Стеване!“ Следећег јутра је, у само свануће, изашла и пошла ка центру. Свратила је у милицијску станицу. Инспектор Лазић се осмехну. Она га је немо гледала. „Није у стану“, рече. „Ма не брините, госпођо, ето њега за неколико дана.“ Онда позва инспекторку Весну да узме изјаву од госпође Оливере. Као да ју је шамарала питањима: „Када је отишао? Јесте ли се свађали?“ Па и проблеми везани за секс. Па и опаска да су сви писци чудаци. Потписала је и изашла. И поново је помислила како је Стеван чека у стану. Али само празне собе и тишина која је притискала неким невидљивим теретом. Шта да ради? И телефон је занемео. Увече зазвони. „Стеван“, помисли. „Стеване!“ зачу из себе.

Зове колегиница, пита хоће ли на сутрашњи концерт. Неће, казала је, има главобољу. Целу ноћ је преседела у фотељи. Стан још празнији, Стеванова соба без књига пуста. „Пећина“, помисли. Онда се сети с којом је радошћу куповао књиге, како је пунио полице, говорио да је кућа без књига, кућа без прозора. Брисао је повремено прашину, прелиставао, распоређивао, уживао.

„Ја сам ова библиотека“, говорио је понекад.

Госпођу Оливеру нешто лецну. „Па он је нестао с овом библиотеком. Није. Боже, шта се десило? Стеване!!!“ Преседела је у фотељи. Сутрадан се, замишљена идући градом, обрела на кеју. Ни сама не зна зашто, као да ју је нека невидљива рука овде довела. Видела је људе како са штаповима стоје и ишчекују. Пензионери махом.

„Добар дан, госпођо“, јави се човек са шеширом. „Лепо време за шетњу. Пензионисани инспектор Јован“, представи се. Био је и начелник. Тада је долазио на њене концерте. Симфонијски је слАО бесплатне карте, па хајде да види и то чудо. Није марио за ту врсту забаве, то је за оне што све виде друкчије. Уметници, занесењаци, нису то људи од овог времена. Она се обрадова, осмехну, и онда узбили.

„Јести ли видели Стевана? Кажу да је шетао овуда.“

„Ха, писца. Јесам“, каза. „Видео сам како оставља пакетиће са књигама на клупи. Ја видим оно што други не виде и када гледају. Четрдесет година, госпођо, сам радио, пратио, био полицајац, па се човек на то навикне. Као оно што веле, једном полицајац, увек

полицијац. Није заборављао, него је остављао. Помислио сам да ту нешто не ваља. А како је писац ирационалан, онда се од њега свашта може очекивати. Шта нестао? Како нестао, није човек дугме, па да се откине, и нестане. Ту нешто није у реду. А да није отишао код неке. Знате, у тим годинама, у човеку нешто кврџне и оде за другом женком. Као псето...“

Она разрогачи очи, рече како Стеван није такав. Човек се насмеја. Више јесте него што није. О томе шта је све видео у свом радном веку могао би да напише „Рат и мир“. Али га mrзи. Ко би то данас читao. „Вратиће се он, госпођо, покажнички подвијеног репа. Видећете.“

„Дај Боже да дође.“ И пожури у стан...

Ништа. Тишина. Као да ту није провела толике године. „Стеване!“ И телефон је умукнуо. Сатима је седела склопљених очију. Сутрадан је поново ишла на кеј.

„Видели смо господина како шета. Шта, нема га? Море, дођи ће.“

„Писац?“, питао је старији рибар код моста. „Море, госпођо, сви су они ћакнути. Него не брините, ви сте лепа жена, а он је замлата чим је такву рибу оставио. Не зна да је то као у оној причи 'У царице и магарице'.“

Па се насмеја. „Извините“, каза, „шалим се. А ви не брините.“ Исприча како су после два месеца нашли у мутљагу жену која је пре два месеца скочила с моста у реку.

„Враћали се са славе, муж и она, посвађали, и она скочи у реку. Она што се прошле године сама непажњом нашла у реци није имала срећу да је још нађу. Писац сигурно није у реци, отишао је за неком сукњом. Ха-ха-ха...“

Госпођа Оливера је ћутала. И све више нестајала у „замишљеном ћутању“.

Пролазе дани, од Стевана ни гласа. У фиоци нађе рукопис нове драме. Узела је фасциклу и пошла у редакцију часописа. Уредник рече да је чуо за случај, жали, али верује да ће се Стеван вратити. Прочитаће рукопис, „али... ова ситуација“, каза, часопис излази нередовно, а рукописа имају за седам година. Ипак штампаће у првом броју, па Стеван је писац од угледа... писац нашег града.

Пролазе дани, а од Стевана ни трага. Дала је оглас у Новинама. **Јесте ли видели Стевана?** Прође јесен, зима, стиже пролеће. Она је ишла по неком свом осећају улицама по којима је Стеван ишао. Носила је таблу на којој је писало: **Јесте ли видели Стевана?** Носила је његове књиге? Показивала. Ишла на књижевне вечери. „Шта је ово?“, питала се у себи. Неколицина занесењака седе у сали и слушају писца који чита и критичара што неразумним речима тумачи оно о чему је писац писао. Познавали су је, тешили, говорили како ће се Стеван изненада појавити. Као на филму, као у књизи.

Надала се госпођа Оливера, негда градска лепотица, сада прерано оседела и, из дана у дан, све више старица. Надала, а знала негде дубоко у себи да Стевана више никада неће видети. Нестао је са књигама из своје библиотеке. Није одустајала. На кеју су је сажаљиво гледали. „Стеван“, говорила је, показивала слике, исечке из Новина...

Неко се сећао господина што је дugo седео, ено на оној клупи, читао, нешто бележио и дugo гледао у реку. „Госпођо, не плачите...“

Копнила је, али је упорно ишла. И ишла улицама града с таблом на којој је писало:

Јесте ли видели Стевана?

„Луда баба“, чу иза себе кикотање.

„Јесте ли видели Стевана?“, питала је человека у белом мантилу. Није ни знала да су је нашли онемоћалу у подземном пролазу где се склонила од изненадног невремена. Пребацили су је у болницу, затим на психијатрију.

Доктор Јован је знао за случај писца радио-драма Стевана П. Био је на концертима којима је дириговала госпођа Оливера. Бавио се и он књижевним радом, онако за своју душу, како је то говорио. Причао је како је време књижевности прошло, свет хоће нову забаву, како технологија узима человека, дегенерише га. Познавао је Стевана, слушао његове драме. Договарао се с њим да драматизује његову причу о пациенту који је својој жени разбио чекићем главу. „Хтео је“, казао је озбиљним гласом, „да јој из главе избаци све лоше мисли.“ Стеван је обећао, прича му се допала. Разговарао је у болници са јунаком докторове приче Милијом из Р.

„Шта се десило са тим човеком?“

„Где је нестао?“

„И сам је био збуњен колико је госпођа Оливера ископнела“, гледао ју је замишљено, осећао како га плави туга.

А она је полугласно шапутала, и сва одсутна питала:
„Јести ли видели Стевана?“

ЛИПОВ...

У аутобусу Бубањ–Врежина старац у изношеном оделу, са изанђалом капом на глави, необријан, обраћа се сапутнику, оронулом старцу, исписнику, на суседном седишту:

„Кажи, ако знаш, какве је то школе завршио Кркобабић да има плату колико мојих 20 пензија? Је ли ослободио Косово? Је ли измислио струју? Је ли Бог?

А ја био на Кошарама, бранио Косово. С ким? С овима што ни варенику од мачака не би сачували. Метак ми окрзнуо главу, погледај ову бразготину.“

„Мани ме, човече, доста ми је моје муке. Данима висимо испред градске скупштине, иштемо плате. Од 2000. године ни динара не примам, не знам више ни ко сам, ни шта сам. Пусти Кркобабића, не једе ни он са две кашике. Ко зна, можда једе са десет.“

„А тек мени. Не дају нам ратне дневнице. Тужили Међународном суду, од оних што су нас тепали иштемо правду. Видиш овај наш посланик. Знам га, никада ништа није радио. За шта ли узима толике паре? Колико је само таквих, а ми се питамо што је овако.

Ето, какав смо народ?“

„Какав?“

„Народ, липов к...“

6. дец. 2013.

У РАМУ ПРОЗОРА ЛИЦЕ СТАРИЦЕ

Видео сам то избрано лице старице у раму прозора оронуле куће идући тротоаром. Погледи су нам се срели, у њеном видео се читав живот. И тугу видех у том погледу. Тугу и жудњу.

Улицом су тутњали аутомобили. Старица је зурила кроз прозор, некога је, можда, чекала у мислима својим призивала.

А аутомобили су тутњали... тутњали...

После много година, идући истом улицом, сетио сам се лица старице. Она кућа беше срушена, на тераси нове зграде стајала је девојчица. Весело је махала пролазницима.

У њеним покретима видела се жудња за одласком. Сетих се оне старице, и видех је поново у раму прозора куће које одавно нема.

ПРИЧА ИЗ КЗМЗ

Старица крши руке. Говори полако. Седа коса, бледо лице. Каже: „Не могу да спавам од муке. Унучићи моји по сву ноћ пуштају музiku. Вриска, цика, глава ми се распада. Сиђем, молим да утишају мало. Они, тобож, зачуђено: 'Бако, откуд ти овде?'

‘Па, где бих била него овде?’, питам, без гласа.

‘На Бубњу, бакице, на Бубњу. Тамо ти не би сметала наша музика. А тамо ти је одавно место.’

Ја се скаменила, а они се церекају.

Машу рукама.

Унучићи моји, и њихови чупавци.

А на Бубњу је, докторе, гробље. Не могу да испричам колико сам се радовала мојим унучићима. Колико сам само суза од радости пролила. А сад, никако да ми из главе изађе њихов смех.

Само дудњи.

‘На Бубњу ти је, бакице, место. Зар ти већ ниси тамо?’

А смеју се, смеју, докторе.

Смеју...“

14. 12. 1999.

ЛЕТЕЋИ ЗИДАР МАНОЈЛО

Већ се мутио вечерњи ваздух, а ми смо поправку фабричког димњака приводили крају. Манојло је задњи венац цигли заливао малтером. Одвезао је појас, требало је само још једна фангла малтера да се прелије, цигле да се повежу.

„Ха“, казао је, „шта ће ми појас, па ја и онако знам да летим. Ето, сутра сам већ у мојој гори, с мојим орлима. Тамо где ми душа кликће.“

Нисмо ни видели како је склизнуо у празнину испод димњака.
Никола ме немо погледа.

„Он је већ стигао у своје горе“, каза.
„Увек је казивао да зна да лети.“

ЖИВОТ У ЈЕДНОЈ РЕЧИ

Сетио сам га се када су јавили да је у Америци умро. Били смо ћаци када нам је учитељ казао да Јован одлази код родитеља у Америку.

Ушао је у наш разред ћак из четвртог разреда и поздравио се са свима. „У Америку одлази!“, били смо усхићени. Отуда нам је, у то време, стизало млеко у праху, и јаја. Звали су их Труманова.

После су године и живот све потиснуле у заборав... Вест о његовој смрти је стигла у већ опустело родно село. И ми смо се сетили нашег детињства и школских дана...

Окупили смо се на погребу, разговарали, и већ оседели, поново упознавали.

На крсту поред Јовановог имена беше урезано и америчко – Џон.

У тој речи био је цео његов живот проведен у свету.

Тамо.

У Америци.

2005.

24. МАРТ 1999.

Оно неколико преосталих мештана је упозоравало археологе да не чепркају, да не копају на Голом брду. Од давнина су мештани на избрешку палили свеће, ни сами нису знали зашто, нити да ту нешто има. Место су звали Светиња. Сада је село опустело, само неколико старица и стараца.

Стари Гаврило је говорио чувеном, тако су новине, кажу, писале, археологу да се мане ћорава посла. Чуо је, још као дете, да у брду живи нека сподоба, анђама, шта ли? Храни се о'здо из земље корењем, зато је, веле, ово брдо голо, обрасло кркљавим шиблјем. Ни стока ту не залази. Ни птице преко не лете, само ноћу у недобра хукне сова, огласи гавран. „Раније“, вели, „када год су ту нешто копали, увек би се заратило. И, опет ће, ако ту почнете да копате, да тражите то што ко зна коме припада. Ако л' ишта ту и има за оне који су на овом свету.“

Професор је само одмахнуо руком.

Барачицу су поставили у удолицу, сутрадан је требало да крене са ископавањем. Поставили су маркере, раднике ће довести из оближње вароши. Те вечери су изашли у А., вальало је прославити почетак ископавања.

Вратили су се касно. Испред бараке је догоревала ватра коју беху оставили. Крај ватре спазише прилику како седи. „Пролазник неки, можда ловац“, помисли професор и приђе. Поноћ је одавно прошла.

„Је ли хладно?“, упита. „Чуо сам да у овом брду живи неко створење, једе корење, и уместо лица има ужарена уста.“ Прилика је ћутала. Професор штапом процара ватру. Уто прилика подиже нешто налик на главу и професор запањен виде уместо лица разјапљена уста пуне жара. У трену прилика се разли у мрак и као да ништа није било, ватра је пламињала.

„Ма мени се ово привиђа“, помисли професор и пође пут бараке. „Мало сам и пинуо.“

Пробудила га је ларма радника. Већ су стигли, пословођа Обрен је делио лопате и крампове.

Професор уписа у дневник:

Почетак ископавања на локалитету А.

24. март 1999.*

*

Истог дана, увече, почело је НАТО бомбардовање Савезне Републике Југославије, операција Племенити наковањ (Operation Noble Anvil), у Србији позната и као Милосрдни анђео или НАТО агресија, била је завршна фаза Рата на Косову и Метохији, која је трајала од 24. марта до 10. јуна 1999. године. То је било друго важније војно упитање НАТО-а након бомбардовања Републике Српске у операцији Намерна сила, 1995, и највећи војни сукоб на простору Србије и Црне Горе од времена Другог светског рата.

У дневник „Живот под узбуном“ 24. 03. 1999. записао сам:

21.30 h Бомбардовање. У 20.00 h зајаукаше сирене. Л., у паници. Народ изгубљено стоји испред склоништа. Улазим у непроветрену просторију склоништа из које бије мемла. Збуњена лица, страх у очима. Ђебад, торбе...

Возим Л., у Р. П. Са ТВ-а грме песме које излуђују. Већ месецима РТВ врши психичку тортуру програмом. Слушам глас спикерке: „Снаге САД напале су војне циљеве у Југославији.“ Американцима се обраћа Клинтон. Обавештава да је Милошевић у задњих десет година започео крваве ратове са Хрватском и у Босни. Говори и о кризи на Косову...

КАМЕН

Запрепашћен мистер Џон, негда Јован из косовског села Витина, виде у витрини да се камен који је давно донео из завичаја, из зида родитељске куће, нагло руни, у прах се расипа. Током дана стиже зла вест. У завичају, стару кућу су, минуле ноћи, срушили и спалили Шиптари.

Док се тамо камен куће у огњу расипао, и овај овде се у витрини, од неке само њему знане муке, у прах преобразио.

1994.

ОДЛАЗАК КАЗАНОВЕ

У старачки дом, на нашу велику радост, стигао је негда славан глумац.

Стигле су нове генерације па је стари глумац био већ заборављен.

Ми смо га знали, био је негда наш идол.

У своју собу допремио је на стотине костима.

Сачувао их је, у спомен на улоге.

Прво јутро ушао је с малим закашњењем у трпезарију. Какво изненађење, био је у одећи племића.

Како су само кликнуле гђа Софија, како је разрогачила очи гђа Дивна, негда градска лепотица, била кришом заљубљена у глумца.

Конечно, ево судбина јој се осмехнула, нашли су се у старачком дому.

Доручак је прекинут, сви смо се окупили око старог глумца.

И свако ново јутро је било у знаку нових ликова.

Живост се уселила у старачки дом.

Ко нам све није стизао у лицу старог глумца? Краљеви, ратници, луде...

Тог јутра се глумац појави у костиму Казанове.

Пришао је гђи Софији и театрално је пољубио као прави Казанова.

О, како је само блистала гђа Софија. Конечно, сан јој се остварио.

Али следећег јутра наш глумац се није појавио.

Око поднева, када су отворили врата, нашли су га беживотног у постельји. Био је у одећи Казанове.

Умро је у сну, с блаженим осмехом на лицу.

ЧУВАР КОЈА

Ветар туче у барачицу припијену уз стрму косину каменолома. Чувар Која, обневидео од силних болова, бунца, црњи од изанђале поњаве под којом се склупчао. „Уторак је“, мни, „а смена ће доћи за недељу дана.“ Сам, овђен у планини чује јоштер само завијање вукова и хујање ветра у тамним врховима борова.

Сањао је о стану, тамо у Г., а скапаће, осећа, у склепаној дашчари. Испод нагорелог душека, између две црвоточне даске, чува решење: *Одлука о додели стана*.

Зачикивали су га: „Шта ће теби стан? Нећеш дочекати! А ниси, болан, ни свико на зидано.“

Ветар све жешће удара, у бубњари јошт понека жишака светлуца, и лапи...

Чувар Која тоне у белину сна, и чини му се да чује како неко, тамо испред, у међавини весело пева.

НЕМУШТИ ЈЕЗИК

После издржане затворске казне вратио се Р. у родно село. Дочекао га је оронули кућерак на брду, брвнара коју су зиме и године већ свалиле на земљу. Село скоро опустело, а требало је живети. Кућерак је успео да поправи. Купио је кобилу. Назвао је Коба.

Кажем му да су тако звали Стаљина. „Зовем је“, вели, „и Видра. Живим од ње. И она од мене. Сад шпартам бразде за сејање кромпира.“

Извештили се и он, а и кобила. Припиње је да пасе на нашој ливади. Оз'го са Свеловог брда је позива. „Кобаа!“, одјекне његов глас.

Она зарже, одазове се. Разумеју се, каже. „Зна, да ли се напасла, да ли треба да је одведем у шталу.“

„Како?“, питам.

„Чујем како рже, разумем. А зна и она када сам лјут, и те како зна. Куд би ми једно без другог?“

7. јули 2009.

НЕСАНИЦА

Мустафић: „Када смо се враћали из Приштине, видео сам поред пута како свраке кљуцају човека.

Убијени је био поред пута.

Отада ми у сну све искрсне и не могу више да заспим...“

10. 01. 1999.

ЛИК СА ПЛАТНА

Сликару Видоју Р.

„Само да не измакне јасноћа“, каже.

С платна се осмехује жена пролећне лепоте.

Данима бди над платном. Боје. Четкице. Боје. Каже: „Радићу на овој слици све док не проговори.“

Зачуђено уочава како му се лице преображава у лик жене са платна.

Касније, беше месец дана прошло, позвони на врата атељеа.

У вратима се појави жена.

„Улази, човече.“

Гледа је збуњено.

„Улази!“, био је то његов глас, његови покрети.

Сада је сигуран, док је зачуђено гледа, да је то лик са платна. Помисли да се он сликајући претворио у лик који је годинама сликао.

„Где је В.?“, пита. Она показује на платно осмехујући се.

На платну види њега, осећа његов поглед, као да га додирује.

„Јасноћа је заблуда“, чује глас, „коначно сам открио у чему је замка те самообмане коју називамо уметност.“

Напољу се шапутаво спуштало вече.

Мотрио је са платна загонетно се осмехујући.

Све што постоји, постоји јер је трагично непостојано. Као и ово што зовемо живот.

Жена се осмехивала. „Знала сам да долазиш“, каза.

Збуњен, и не зна због чега уплашен, истрчава на улицу. И трчи, и чује како му срце помахнитало туче у грудима.

Види његов загонетан поглед, и види њу у вратима.

Мирише на боју преко које се таложи плеснива скрама стварности.

ЖИВОТИ

1.

Стогодишињег Гаврила питају како му је прошао живот.
„Да ли је сто година доиста много?“
Он их погледа и пљесну длановима.
„Ето, тако. Толикооо.“

2.

Старац у аутобусу:
„Као да сам креснуо шибицу, прође живот.“

МУЗЕЈ СОЛИ

Тишина у Музеју соли у Поморју. Стара колица изложена у светлој просторији Музеја, нагризена зубом времена, с јасним обрисима шака солара. Памте ли ове ручке напор њихов, чују ли још шкрипу точка, бат корака, шљапкање по води базена.

Гледам изборана лица солара на фотографијама. Уз колица је и лопата – решетка кроз које вода отиче док се со скупља. Цену соли зна само онај који је од мора убира.

Долазе одасвуд туристи, насмејаних лица, са фото-апаратима. Путују слике из Поморја у свет из овог јединственог музеја соли. Носе причу о соларима. Причу чије речи не знају за муку солара.

Тик до Музеја је поље соли. Велика површина је дрвеним рамовима испарцелисана. Сунце греје, вода се враћа небу, со таложи на бетонско дно.

Тако одвајкада, тако до судњег дана.

А тамо блиста море и небо светлошћу обасјано.

Поморје, 14. 08. 2006.

ЈАЈА ЗА БИН ЛАДЕНА

На крају плаже, под вашарском настрешницом, на задњој, унутрашњој страни, дашчаној прегради, нацртан је лик озлоглашеног терористе бин Ладена с аутоматом у рукама.

У прорез на табли ставља главу човек с лажном брадом. Кревељи се, пркосно осмехује. Он је, кобајаги, тај чувени терориста бин Ладен, вођа Ал Каиде.

Цео свет је у потрази за њим, а он се овде, у Созополу, забавља, паре од радозналих туриста згрће. Радозналци треба да га гађају, и погоде јајима са удаљености од око 4м колико има до пулта. Јаја продаје помоћник, младић што позива посетиоце преко озвучења.

Опаки бин се кези, посетиоци гађају, промашују, јер бин се извештио, зна да на време измакне русу главу. Разбијена јаја се сливају низ дашчани зид.

Из звучника јечи музика, грми страшни бин, на сваки промашај узвикује FUCK YOU!

У општем метежу све ми је ово гротескно, донекле, и понижавајуће. Али, свет се скупља, купују се јаја, гађају бина, смеју се. Низ дашчану преграду сливају се жуманца, на земљи гомила љуски од полупаних јаја.

Бин се изазовно кревељи, летњи дан у Созополу пролази.

14. 08. 2005.

АКЦИЈА

Сви су знали да се у вароши Т., у зградама опасаним зидовима, налази центар дроге и оружја. Припремана акција је држана у најстрожој тајности. И нас је изненадила команда, знак да акција почиње.

Фактор изненађења нас збуни на тренутак.

Минула је поноћ, месечина обасјава, као у сну, варош и силуете брда у даљини. Сјаје звезде, осећа се у ваздуху дах пролећа. Сваки од нас је знао шта треба да ради. У сваком од нас, знаю сам, је дрхтало срце. Има тренутака када у човеку све стане, када остане без мисли, када зна само за команду. Шта ће бити када стигнемо пред ту фамозну зграду о којој се у вароши шапутало. Приближавали смо се, као сенке на месечини, нечујно, увежбано, са специјалним оружјем у рукама.

Посебна муниција која погођеног само паралише, наша одећа је била лагана и непробојна. Имали смо утисак да нас у овој одећи нико не може видети. Већ смо били надомак, видео се зид око зграда, у највишој згради пригушена светлост се сплитала са месечином. Одједном стиже знак да се окупимо на договореном месту.

Био сам сенка у сенци липе. Осећао се мирис младог лишћа. На неколико корака видим сенку свог друга. У мени је све тутњало. „Шта је ово?“, питao сам се. Чу се и петао. Видим на хоризонту руди зора. Прође камион натоварен дрвима. Откуд камион када је све блокирано. Из Т. нико није могао да изађе, ни да уђе.

„Преврнућемо сваки камен, претрости све и ликвидирати то жариште криминала“, изјавио је Први на ТВ-у.

До њега ја стајао Други, безизражajno гледао, немо се осмехивао.

Одједном пуцањ. Знак да је операција завршена, акција окончана. Онда тишина. Јутарња, пролећна са мирисом пробуђене земље и трава. На договореном месту смо се без речи укрцали у возила, и вратили у базу.

У новинама је већ био штампан текст о акцији коју су извеле специјалне снаге у најстрожој тајности.

У месту Т. уништен је центар за производњу дроге и илегалну продају оружја.

Акција је успела.

Први је одликовао Другога. А наша јединица је размештена,
били смо у обавези да о нашем раду ћутимо.

И ја о томе никоме ни реч нисам никада казао.

15. јул 2012.

ЖИВОТОПИС Г. Т.

Његов буран живот урезаше у камен.

У црту између две бројке.

О томе трава што се у зеленом распламсавању пролећа
распевала унаоколо.

И пламичак свеће што догорева... Опомиње.

Зна тај пламичак, испраћа и памти, капље на животопис Г. Т.

Сузи твојој весник.

ПРИЧА ПЕСМА ИЗ ПЕСНИКОВЕ КУЋЕ*

И хук речице у кањону
На кратко нам беше пут
С леве стране пећина с причом
О збегу и детету жртви
Потом се раскрили пејзаж
Зеленила са горским висовима
Наше погледе испунише слике еденске
А нигде живе душе само зеленило
Само понегде куће оронуле у се клонуле
Жубор Папратнице виделом висина
Са дахом земаљским вечности обриси

Пред самотном кућом песниковом
Давно остављеном напуштеном
Тугом самоте притиснутом
У селу опустелом погледом мотрим/о
Судбину људских станишта

На спомен камену копне имена ратника
Коме та слова сенке живота и ништа

За сећање фотографишемо се на прагу кућном
Праг је на гомили сложеног камења
Не сећа се више када ту домаћин крохи
У соби убоге прошлости још живе остаци
На дувару у раму песник и супруга и свеца слика
Чега се сећа соба пуна тишине
Усахнуле су приче ишчезли живота знаци
У соби где више скоро да ничега нема

Оком песме ја видим све
Позвани смо од Радета Томића песника
У дом његов да га у песму нашу преселимо
Чује нас из свих ствари што тихо нестају
У стихове о томе преображавају
Мотри из свог мира из свемира
Чује из ове тишине из зеленила

Слуша из тишине небеске у којој сада живи
У мислима мојим прослови
Песмом овај дан благослови

У колу земаљске ваистине
Песници у негдашњој песничкој кући
Мотримо све што песма свих језика биће
Трошност и заборав тишину тај језик будући
И овде за све то нађосмо о томе слово
Ехо свега збра минуле одсјаје
У песму што *после свега* само остаје

Двадесет другог маја 2010, нас неколико песника: Обрен Ристић, Милица Лилић Јефтимијевић, Зоран Вучић, Небојша Ђорђевић и Радомир Виденовић Равид посетили смо родну кућу песника Радета Томића. Беше са нама и рођак песников Дарко. Овај већ поклонички обичај уприличен је у поводу додеље Награде „Раде Томић“ за необјављену збирку песама. Свети ореол мученика песника, небесника – Радета Томића, обасја именом збирку *поете наших гора* блаженог Зорана Вучића „Знаци из тескобе“. Небеснику се својим гласом одазва и Вучић, пријруживши се претходним Томићевим изабраницима Живку Николићу, Гордану Боранијашевић, Мирославу Тодоровићу и Дејану Богојевићу...

Ови стихови су основа за причу о том дану.

САНДУК ПУН ТАМЕ

Пролази неколико хиљада година: један трен.

Светле прозори у девичанској пени таме, као да се немо дозивају преко мрачних урвина у које се спокојно слегла уморна тишина вазда младог видела.

Жмиркава светлост са Градине види како на Маличу светли прозор. Ено још је жива Миланка Петрова. Под Острешом светлуца, између ветром узнемирених грана назире се сенка у мраку, без гласа прича се шири. Као будне варнице, на Белом Камену, Жировњу, Клику, Коритима, у самотној тишини догледају се дозивно светиљке. Испод звезданог неба преко којег далеко шушти Кумова слама тајанствено светлуцају миленијуми уморних брда. У мраку заветном угасли шумови својим црним окицама лагашно дрхтуре и чиле, сене бивших и будућих.

Искрсавају у погледу минулог живота маглене слике.

Ено, горе, у Чакаји утрну светиљка. То стара Радунка оде на починак. Постајала је на басамку, гануто гатала у глуху ноћ, у куда да се дене, коме реч утеше да каже? Види све је мање светиљки, све више угашених кућа. Од Ђуређвданка пет се већ утулилио. Горе, на брду, у трави гробови. Ветар је разнео сасушене венце, крстаче кише пролетње извалиле, нема ко да их усправи, јадо мој јадане...

Како су лепе и рујне биле руже... певала је негда на гласу ђевојка Радунка...

У мрак пили, на мрак мркли мирише, из мрака чита старина Гаврило Теодоровић. Види како ове светиљке линијом невидљивом повезане граде огроман сандук. Сандук пун таме.

Хеј, ти, прве земаљски! Има нешто што не знамо шта је, и то Нешто зовемо Бог. Када ти куцне час све ћеш сазнати, ал', авај, доцно.

Око Гаврилове главе сјајаво трепери круг за који он још не зна. „Па ми смо сви у том сандуку“, мрмља и чује како изговорене речи ожалошћено ишчезавају у тами пуној мрака.

Угасла су сва светла. Ко ће сада записати: „и сви су они умрли“. Мир је до неба, а мркла тишина је плавила брда и хујала као преко страница још неисписане Свете књиге...

СУЗЕ

У раму прозора блажено лелујају класови кукуруза а злаћана светлост шара кроз шуштаво лисје чудесно миље што из трена у трен мења облик. У прозрачном виделу бодро сја ћилим пејзажа.

Магле се у модрикастој тишини брда стапају с благословеном топлином небеског плаветнила искићеног рунастим облацима: ено, онај личи на уморног од живота старца Гаврила, носи цак са житом на леђима, а долje путељком, који, чини се, доконе врлуда кроз поље, неки чича заиста кривеља са цаком на леђима. Поред њега трчкара пас, на избрешку кућа, бели се радосно. Прозори се загледали у поље, иза, у зрелој ситости миомириса, разбашкарио се воћњак, дахом јесењим запахнуту лисје златасто светлуца.

Између њива под кукурузом у зрењу на ливади светлозелене боје пасе крава. Гордо на средини њиве мирује храст. Украс је целом пејзажу, види се издалека...

Воз се уз шкрипу и клопотање зауставио испред сигнала. У купеу неколико путника. Човек са постаријом женом, каже да је инвалид рада, а и она је сва фалична, гуши се, има астму, жига је у крстима. Иду да се мено прикрпе у бањи. Ако не помогне бања, онда иловача...

,Хе-хе“, насмеја се невољно човек. Жена је ћутала, гледала је кроз прозор. „Није ми што сам болесна“, мислила је у себи, „него мука што не могу више да радим. Ех, негда понесем од куће вуну, увече донесем ћемпер. А сад гледам мали цакчић и не верујем да га не могу понети.“

Стиже изненада старост, кад пре? Старост жалост.

И деца већ почела да старе. Убија их градски живот. Копне у оним оборима од бетона. Син остао без посла, снаја на плаћеном, деца треба да се школују, да живе, једу. Тамо у граду мислили да је срећа, сада немају ни за храну. А године стижу. Ко да им пружи, одакле да узму? Чује како многи дижу руке на себе... Иду тако улицама, а не знају ни куд ће, ни шта ће. А село празно. Откад није чула да неко прође путем и да пева. Где одоше сви ти људи, куда неста толики народ? Све је то носила у себи. Осећала у грудима како је гуши.

Човека боли давно одсечена нога, јој како сева пред кишу, 'оће да полуди од муке. Кука, не вреди. Прерано оседели младић се накашља и поче да прича о несрети Српске Крајине. Четири године носио пушку, а сад избеглица. Нико! А, зашто? Псује Мартића, говори о издаји српског народа, дрхти док прича. Хрвати бомбардовали колону, очај, то се не да испричати речима. Брат није издржao, изашао из колоне, склупчао крај пута и активираo бомбу. Веселник имао 18 година.

,,Питам се да ли има неки писац да о томе напише књигу?

Да се зна. Да о нашим судбинама читају и да нешто из тога науче. Ови данас кваре само 'артију, пишу ни о чему, сви беже од горке истине наше црне стварности. Постмодернизам, лепо каза онај писац Павловић, паразитизам. И ту је ћаво идеологије умешао прсте и одредио о чему и како да се пише. Да човеку живот и књигу огаде. "О томе је мислио, а онда зајеца и шакама обујми главу.

Онда отвори новине. Дуго зури у „Политику“ од 7. 11. 1995. Гледа наслов: „Борбени авиони НАТО-а су данас обновили нападе на српске циљеве у Босни“.

,,Лудница. Пакао“, уздахну тешко младић.

,,Море!“, промрмља човек до њега, „ко пита жабе када ће се чистити мочило?“

,,Је си ли ти ма'нит?“, огласи се жена подижући поглед.

,,Како то идеш?“

,,Извини, пријо, дигни мало краци, да пројдем“, одврати путник с влашком шубаром. Оћута. Пиљила је кроз прозор. Жарило је у грудима. Само она зна како ју је живот жестоко уједао. Доктор који јој је написао упут за бању јуче, изненада, умро. Како то, лечио људе, а сам умро. Сети се Милуна из болнице у Пожеги. Јадао се веселник на срце.

,,Не брини“, говорили су му, „док си жив срце ће ти служити. После како буде.“

Мотри како тамо на њиви мирно пасе крава, а кроз главу јој пролази живот. Само жуборе слике, пролазе људи којих одавно нема. Искидана мрежа пртљажника јој је додиривала главу.

,,Једна доста, две су мало“, преплитао је језиком зајапурени Брка шеврдајући ходником. У руци је носио флашу са брљом. „Удри бригу на весеље. Пи', једи, весели се и на живот посери се“, брундао

је. „Живот је сезонско занимање“, наглашавао је. Цврцић колико не треба, њему потаман да муку заборави.

У купеу тмурно, изанђали сицеви, врата изваљена, стакла прљава, на левој страни нема стакла па промаја туче. Кроз рупу на поду црни се зарђала шина, види и трулежом начет шлипер.

Појави се кондуктер, а главурда, бокте, кћу буков пањ у забрану.

„Добра за српски подварак“, намигну блесаво Брка и натеже флашу. Пружи је кондуктеру. Кондуктер погледа снебивајући се. „За здравље“, гракну Брка, „не либи се. Моја је, добра, од Бога боља. Бог кад узме памет не враћа, ова увече узме, сутрадан враћа. Хајде, пријатељу, не живи се сто година.“

„Када ћемо кренути?“, чу се из ходника.

„Кад отворе сигнал“, мрзоволно одврати Главурда. „Ваљда нису заборавили да стиже 5816. Ма, ко зна? Ма, све се зна, јебо га ја?“

„Шта стиже? Тутњи. Љуља, брајко, кћу пуж букву.“

Брка се грохотом насмеја. Као да се камење котрља низ урвину: „О-х-х-хоооо...“

Из другог купеа долепрша одломак швалерске приче...

„...ја бих теби сукњу на главу, ево 'вако и викнула: 'Бежи, Марко!'

Марко рипи на врата, сјури се низ воћњак, а Саво је блентаво дахтао под Росином сукњом...

А-ха-ха... А после сам је домаћински избубецао, долепрша, уз веселу цику, отуда.“

„Бежи! Ти си за попа, бре!“, сикну цичаво женски глас.

„Не иди с голо дупе међ' пијане сватове“, чу се из ходника.“

„Што школованији то већа цукела, што старији већа свиња“, мудровао је Брка заплићући сметено језиком.

„Е-е, е-е, умрло је то давно!“, одсутно промрмља младић држећи се за главу.“

„Лако је женама да тргују, имају робу, робу продају, роба им остаје. А ја вучем ову крмачу, галамио је шкембоња са огромном платненом торбом.“ С муком је, брекћући кћу сипљив коњ, подиже горе, на пртљажну мрежу.

„Немање је горе од мечку, од мечку можеш да се сакријеш, од немање немаш куд“, говорио је, као да се правда. Уморно се свали на седиште.

Жена беше затворила очи. Сећала се летошње бриге. Помагао им око косидбе Милун.

У подне припела краву уз ограду, Милун одмара у хладу јабуке. Припекло кô никад. Титра јара, све се стишало и 'тице се у крошњама воћака умириле. А Милун ће: „Како је ово милина, како ће“, каже, читао он, „за милион година бити такве врућине да ће све изгорети, а земља бити црна, Маро, кô челопек.“ Она се скаменила.

„Шта кажеш?“, питам згранута, „а мислим да није шенô од врућине.“

„Јок, нисам, него тако ће бити“, каже.

„А шта ћу ја са мојом кравом?“

Он ме погледа, одмахну руком. Оде да откива косу.

Данима је само о томе мислила, нођу није могла да заспи. Кога да пита. Хоће ли моћи помоћи, ако зна. Боже сачувај, шта све у животу није чула, чему све није чудила.

Изненада жена бризну у плач.

Наочаре склизнуше на под, али она се не помери. Човек је привуче уза се сметено је смирујући.

„Де, де, буди добра жена! Ето дрво се на дрво наслања, а човек на жену.“

„Ex, ex“, уздахну и извињавајући нас погледа.

„Опростите, ено, видела ону шаруљу, тамо на ливади, па се растужила. Морô сам зимус нашу продати да помогнем деци, остали у граду без посла, пропала фабрика. Сад немају ни они, ни ми, а жена се преокренула, готово прозликала. Не говори више веселница, ћути. Ђути, да простите, кô пизда у шаци.“

На женином уплаканом лицу искриле су сузе.

Одсутно је зурила кроз прозор.

Тамо на зеленкастој поњави ливаде мирно је пасла шаруља задовољно машући репом.

Воз писну и уз шкрипу клопораво крену.

У рам прозора уплови нови пејзаж.

ПРАЗНО И БЕЗ ГЛАСА

*Не одбацуј ме у старости,
када ме изда снага, немој ме оставити.
Псалми, 71. 9.*

Пред зору је слана сребрнастим дахом прекрила сасушену траву, а брда, поцрнела од самоће, блештала, обасјана сунчевом светлошћу. Осјећао се дах скоре зиме. У долини је јектало: урлале су моторне тестере, ломљава оборених букава је пунила долину и пела се разливајући по обронцима до саме Своловине. Чуло се дуго и отегнуто „Чуваај!...“, а потом би оштро кршење крошања, ударајући о падине, ковитлајући се, дуго одјекивало.

Горе, на брдо је стизала јека, из које се као вапај, чинило се, издвајало отегнуто „ааај“. Брундали су камиони, звекетало је на пропланку, глас сирене је завијао и тулио се понад њива на којима је лагано издисала јесен. Над Своловином су грактали гавранови. Јазавац је плашиљиво јурио кроз шуму. Лисац се завукао између стења и престрашено фрктао. Ваздух се гушио у смраду бензина и нафте, плавичasti облачици су се витлали понад шуме. Из шумарка искочи зец, престрашен тутњавом, џилитну из скровитог легала подно старе букве и јурну уз брдо.

Горе, испод трема, Жућа се протегну, нагло трже, жудно оњуши ваздух. Даšак мириса га стрефи, свитнуо је у ноздрвама воњ дивљачи. Ветрић је пиркао, благо је шушкало лисје, а јесењи мириси су невидљиво струјали унаоколо. Старица му је, болећиво мрмљајући, скинула синцир. „Не знам зашто те мученица везујем, немамо ми више ће. 'Старос', жалос“, што казоје покојни Вилиман, а ја буђ' стара, буђ' болесна.“ Ишла је лелујаво коблад. „Младо иде, старо суља“, вољела је да каже. Причајући сама са собом, скупљала је иверје. Жућа протрча поред старице. Она с чуђењем погледа за њим:

„Ће ћеш, веселниче?“ Жућа осети како му 'ладноћа слане жари шапе. Од блештавила у очима болно сину. Уто зец искочи на чистину. Заста скамењен, жути пас је грабио ка њему, око искежене њушке вијорили су облачићи паре, киселкасти мирис га запахну и он инстинктивно, ни сам не знајући како, стутка се у дрхтаво клупко, и

стушти кроз малињак. Натрча на кокошку Јепосаву, готово саплете, панично кокодакање га помете, али ноге га испред дрхтавих чељусти силином, која се јавља само у самртним тренуцима, одбацише и он се за тили час нађе на заравни. Више није чуо дахтање, окрену се и застаде. Стиже га дуго и отегнуто „аууу“. Виде: на излазу из малињака, подигнуте њушке, пас је болећиво завијао у небо. Беше то лавеж пун туге и очаја. Зец весело поскочи, затитра по заравни, на сребрнастој поњави слане осталоше, хе-хе-хе, раздрагани трагови живота. У дугим скоковима зажди преко њива. Жућа је разрогачено гледао како замиче иза венца жбуња. У ногама га је давила до сада непозната тежина. Арлаукну искидано и покуњено крену ка трему. Кокошка Јепосава је чепркала око сухог грања. Вольела је да сама трага, а када би нешто нашла, какоћући би призивала остale.

Стара је још скупљала суварје, застаде и жалостиво погледа.

Жућа је цвилио, како да се помири са судбином? Скљока се вас балдисао и онемоћо. Шушну сухо слама, у башти закрешта сврака, а са брда долепрша лавеж. То лаје Жућин другар, бели пас Сингер. „Ехе-хеј, Жућане, јеси ли жив?“, авкао је хихотаво отуда Сингер. Жућа немо јечи, осећа како га плави умор, а капци тежају. Цео његов досадашњи живот је горко уцвелио и скоро придавио онај зец...

Стара седе на трупац поред јабуке. Кофа са водом се преврте. Понела веселница да напоји свиње. Насред авлије јој се замагли пред очима, под ногама нека чудна мекота, у коју као да утону, је збуни. Мисћ да ће пасти јави се изненада и готово је престрави. Чула је да су у Лиси свиње појеле стару Јелинку. Саплела се код корита, боже ме сачувај. Била сама, кћ и она, ђеца се расула по свјету, човека згњечило дрво у забрану. „Јаох“, тихо закука.

Пред очима су јој свиткале беличасте искрице, у глави дубњало. Проже је и дрхтавица. Једва, назор, дотрапуља до трупца.

„Е, Маро, ех, Маро, чемеру!“, завапи. „Да ми је да легнем, душом да данем. А, ја кад седим, мислим да могу, кад устанем, видим, вај, не могу. Не мо'ш, не види те нико. Немаш, не види те нико. А, ђеца? Ееее, ако, имају и они ђецу, знаће како је мени било. 'Пишите ми', велим. 'Не знаш да читаш', кажу. 'Пишите, неко ће прочитати.'“

У штали рикну крава. Детлић зачекета у стаблу старог ораха: „Тк, тк, тк...“ У сухој трави беласала се гомилица дрвеног брашна. По плећима брда златиле су се узоране њиве. Са дрвећа је нечујно вејало у млакој тишини лисје. Опада лисје, на пролеће ће опет озеленети, само човек оде и никада га више нема. Старој је дамарало у слепоочницама, притискала их је увелим рукама и сећала се... Цео живот могла је да сагледа у једном часку. Испред очију су јој лепршале црне мрље прошаране светлуцавим иглицама. Срце јој је тукло у спарушеним грудима као ухваћено птиче.

„Све је прошло тако брзо. А живот ме није љуљао. Већ пет година је удова. Сама, без иђе икога. Он умро, а ја жива трунем. У гробу је, не мисли ништа, не ради ништа, ништа му више и не треба. Остави ме да се мучим сама. Умро. Ако, паметно је урадио. Преварио ме. Пита: 'Маро, биће ми млого зор без тебе када одеш у Шарено село. Тамо је добро. Видиш, јоштер се нико отуд није вратио.' Оде, а ја оста'. Иксан само да се накрене и готово. Ма ни на крај памети ми није било да ће тако бити.

Све може да буде, само не може дрвени шпорет, и бунар на тавану. Вољо веселник тако да зановета. Умро у пролеће. Ће домаћин умире када треба да се оре, кажи ми, дивна моја. Оде кô да га никад није ни било, боже ме сачувај. Куд сам пристала јатка? А имô срећу: на дан са'ране време љепота једна те се онолики свет лепо послужи.“

Сети се како су ономад нашли Цигани. Млатила пасуљ када бануше. Уплаши се: Шта ћу сад, црна?“

„И ти сама“, упита Циганка, спуштајући торбу на земљу, а лјепа не мо'ш је се нагледати.

С њом Циган бркат, обесио мустаће кô гаће на плот, ћути и само чури, бије дим кô из ћумуране. Жућа није ни залајао. Крмеља поваздан и њему пришđ крај.

„Нисам, имам ћецу“, заусти да каже, али оћута.

„Не бој се, стара“, каже Циганка, „нећемо ти ништа. Него дај нам мено 'љеба, и патлицана. Имаш ли мрса?“ Виђели како се патлицани рује, ама милина погл'ати.

Онај што само чури упита за ракију. „Ни сузе ове године није било“, каже стара, „а оно што имам, чувам за онај дан.“ Уто груну авion. Фијукну између Остреша и Малича. „До сада ово чудо нисам

виђела. Па онај горе нема кад ни да види шта је на земљи.“ Циганин вели да је тамо иза брда грдан рат. Чула, има радио, кркља кћ старац, али понекад лепо прича.

„У Жировњу су човек и жена, неће издалека. Избеглице, већ друга година су овђен. Јованов син Радан, јединац, погинуо на ратишту. Са'ранили га у пољу, веле људи, по цемперу га познали. Била и војска, запуцали над раком, и ништа више. Јован курсрећа од туге полуђб, Ковиљка, смлаћена судбином, се веселница око четреснице разбоље, оде и она. Пролетос наиђе Милош Цајкин. Био и он тамо на ту клетињу. Питам. 'Маро, боље да о томе не причам, због себе а и ради тебе. Полуђб народ. Најцрњи су они што никад нису ништа градили. Пале редом.'

Попи каву и ракију, поседе, кћ да је за ватру дошћ, и оде. И само ћути. Ђути некако чудно.

‘Нисам мјесила хљеб’, кажем, кад ме Циганка упита. ‘Једем кад стигнем, лацнем, разлажем што имам, трпим. Сама могу и житко и густо. Имам јаја, даћу.’ Она извади из оне торбуљине ћуду, ево ову што је имам на мени. ‘За јаја’, каза. Иду у Котражу послом. Веле, пре ће преко брда. Не иду више аутобуси, нема нафта, ’вако им лакше, а вајда је нешто и продати.’ ‘Црно им лакше’, мним у себи.

Коме, да продају? Цело село седам кућа. А само десет година пре овог дана живо село. А сад? Има деда, нема баба. Има чича, шевеља бангав по авлији, баба на оном свету доћи неће. Ено, она доље кућа, трње до врата стигло. Ђурина кућа опустела, кћ да на праг људска нога није никада крочила.

· Зарасли путеви, не мо'ш да прођеш да си 'тица.‘

Онда јој у трену завртложише кроз свест слике негдашње среће: блека стада, мукање крава, прела и мобе, ех-ех-еј, ври живот свуда. Сад никога путем да прође, од када није чула да неко запева. Празно и без гласа, свуда. Ено, она велика кућа је чувених Лазића. „Шесторо ћеце, све их ишколовб, причају да се онај најмлађи често види на телевизор. Нека је, веле, сила тамо. А стари се смрзб у оноликој кућерини. Чуо Радул како је звао упремасе и кумио да јаве ћеци, да дођу.“ Ођута: „Раскокодакала си се‘, казд би покојни Милун.“

„Идите вришко да вас не увати мрак“, довикну за Циганима. Опет сама. Цигани су већ замицали у шуму. Би јој лечка мило, поразговарала је са живим душама.

Усамљеност је замајавала радом и причом. Разговарала је са кокошкама, њеним какокастим златојкама, грдила кравицу Булку, сажаливо тепала Жући. „Све прође и оде, и ја сам гробу на вратима.“ Чудо једно, стока ју је разумела. Секира кладара је рђала у ћошку подрума. „Нема више руку за тебе, појешће те рђа, мученице.“ Око кладе, док је скривала љушчице за потпалу, бјеловом трупу за раслом у траву и аптовину је говорила: „Какав би ти дирек био, а 'вако иструлићеш, кукаван, ни сам нећеш знати ни како, ни зашто.“

Ветар је доконе тумарао по авлији, поред сваљене врзине расле су шуштаве гомилице лишћа. Изненада се кокошке, кокодачући, сјурише према tremу. Наста општа пометња. Рикну булка. Загрокташе у башти свиње. У Коритима преплашено залаја пас. Нечији звиждук оштро сину кроз ваздух као камен хитнут међу априлске облаке. Старицу као да хуј подиже са трупчића, она се усправи и слабашно узвикну: „Ааааааа...“ Жућа је зацвилло. Јастреб је већ био црна тачка понад Клика. Старица је сва скамењена чула, или јој се то само причинило, из облака потоње крештање њене Љепосаве које јој кидаше душу, а видела је, казиваше дослије, читаве облаке перја што су о'згора, туго моја, нећељама вејали.

„Приспала сиња кукавица“, јекну.

А какотање је врило под tremom, и у дрвљанику, крештаво, и кокодаво, је препричаван зао случај.

„Ђути, Маро“, казо би покојни Милун, „његово је да лови, а кокошје да се чувају.“

Цагор се полако стиша, авлију испуни мир зрelog поднева. Сенке су се издуживале, тек покоја 'тица се гласне, а зуј ситости од мириза зрелих будимки и крушака кантаруша, између грана са златастим лисјем, брујаше шаптаво.

Старица је себе кривила за несрећу. Преварио је сан, савладала немоћ, а он, проклетник, као да је из Клика мотрио. Осећала је умор у ногама, фалио јој је ваздух. Онда се сети да цео дан није јела. „Нека, нека се одмарaju и лонци и шерпе и шпорет. И они су ме појели.“

Дан је већма замицао иза брда, гуснуло се у ваздуху, из земље чинило се да тијо исплињава тама.

Прође још један дан на овом свјету. Стара се завуче под поњаву. Са тавана је чагрљало. Цијукали су мишеви. „Нећете ни ви дugo“, шапутала је, „то мало жита биће док сам жива, па потљен куд вам воља.“ Накотило се много мишева. Имала мачку, дала је Миланки.

У сну, казивала, била, божопрости, миш, а ова мачка Јулка, притисла је шапом 'oћe да је поједе. Тргне се престрашено, лице јој изгребано, а мачка дивље мјауче и само фркће.

Невољно се сећала живота у млаком мраку собе.

Одмотавала је свуноћ клупко година и виде да на крају ничега нема.

Брзо се смркавало, мутило се видело и стапало у огромну грудву tame. По околним брдима жмиркала је слабашна светлост у прозорима усамљених кућа.

Спрам хладног сјаја звезда, између крда брда и тамног плаветнила, гомилала се глуша тишина.

СТРАШАН СУД

Наднета над гајбицом са кромпиром из којег су грунулे клице, беличасте стабљичице, мала шумица слузаве боје, вапе да буду стављене у земљу, да закопане оживе. Пролеће је, време сетве.

Из кромпира, на све стране, вире клице, за дан, ако се не ставе у земљу, исушиће га, а он ће се спарушити и ишчезнути у смраду постојања, нестајања и труљења.

„Закопавај, спасавај!“, вапе клице.

„Страшан суд!“, вели, наднета над гајбицом кромпира који одлази у клице.

Има код Данојлића стих: *Закопај ме да бих живео.*

24. 05. 2005.

КУЋА ЗАКЉУЧАНА ИЗНУТРА

Стара Радунка се зачуди видевши да нема ограде око куће. Месечина је чудесно обасјавала воћњак, кућу и брда унаоколо. Чинило јој се да види све као у сну. Између воћњака ижђикали мадљари, путељак преко брда беше зарастао у коров, громови шипурка се разрасли између стабала, купина се шепурила око негдашње ограде.

Изађе на брдо, згранута виде да је од Клика шума скоро стигла до Долине. Тамо где су негда сејали сада је шума. А овамо према воћњаку вијори се понека претходница бреза, бели се на месечини радосно. Тамо према Коритима, Белом камену мотрила је чудесно плаветнило испуњено ноћном тишином.

Зачуди се када уђе у кућу. Кућа споља незакључана, а унутра на вратима соба катанци.

Сети се:

„То се моја деца поделила.“

Осећала је, знала, сада једно поред другог пролазе, не говоре. Седе на троножац да предахне.

Да у ћутању нађе одговор, ако л' одговора уопште има.

Пред зору изађе из куће и запути се на Свеловину. Негдашњи пут беше излокан, саплитала се о цомбе. А и гробље беше зарасло у коров.

Уђе у своју вечну кућу и никада више не пожеле да обиђе своје земаљске стазе.

1998.

ГЛУХО

Ево ме на бруду. Вичем из свег гласа.
Зовем. Кога? Није живе душа.
Узвикујем моје име: „Мирославее!“
Из урвина одјескује, разлеже се уморно и отегнуто, тугом моје
самоте прошаарано: „Еесе...“
Прхну преплашено јато, из напуштене и опустеле куће излете
гавран, гракну и ишчезе у зеленом вртлогу шуме.
А глухо се таложило око планинских врхунаца са облацима
између којих се јошт видело небо и ове скамењене реченице.

1993.

Поглед ка Белом камену

Слободан Гроздановић: Цртеж са терена

ПРОТУВЕ И АНЂЕЛИ

Ненаписан роман чије срце још куца у збиркама *Летеће бараке, теренци и њи'ове душе* (Просвета, Ниш, 1990), *Теренска свеска* (БИГЗ, 1994), *Свети мученици* (Просвета, Београд, 1997).

БИГЗ-ОВИ ПИСЦИ 1993.
НОВЕ КЊИГЕ
ДОМАЋИХ ПИСАЦА

поезија • проза • драма • есејистика

Борислав Пекић

Драгослав Михаиловић

Павле Угринов

Мирослав Јосић Вишњић

Јован Радуловић

Ратко Адамовић

Љубиша Јеремић

Бранко Брђанин Бајовић

Ђуро Дамјановић

Бранислав Драгојевић

Радмила Лазић

Мирослав Лукић

Зоран Милић

Мирослав Тодоровић

7. децембра 1993. Књижевно вече, БИГЗ-ових писаца на Коларцу

МУЋА И ЈОВА ДАБОМЕ УЛАЗЕ У РОМАН

Јова Дабоме се унезвери. „Забога, шта чекате?“

Видим, подрхтава му брада, ужагрио очима. Цупка око кртије, негда аутобуса „Турист бироа“, купљеног у Р. на отпаду. Лупа нервозно по лиму, десном руком вади цепни сат, вади га дуго као да вади кофу из бунара, загледа у казальке, зури у бројке: „Ево већ је шест и фрталь, сад ће и Главни, а ово чудо од аутобуса никако да упали.“

„Шефе, акумулатор цркđ. Јеби га, не вреди.“

Ж. се узбиљио, тобоже забринут је: „Неће да упали, ствар је капут, да пробамо с другим акумулатором.“

„Ди да пробаш“, прекиде га Гаргија. „Ово је излапело. Тропа, бре. Мућа га купио, зна се како. Ја вам лепо говорим да ово одвучем у Књажевац, па на вашар за Св. Илију, да си правим ћевапчики, и да си млатим париње. Мисли они у Р. сисали весла. Ухватили овог смлаћеног, дали му неку, и утрапили кртију. Еј, видиш да су цркле кочнице, мотор продуво, шасија крива, једино сицеви ваљају.“

Ово ти је пилићарник, није за трудбенике. До мојега.“

„Матори, затвори“, бреџну се Ж. срдито. „Знам ја шта ваља, али Главни се пита. Вежи коња где ти газда каже, па нека цркне и коњ и газда. Него да пробамо испотекар.“

„Пали, Микардије!“

Микардије, подбуо од синоћне пијанке, блене кроз прозор. Осећа како га дрхтавица тресе, а језик побелео од тињака, лепе се сува непца. „Воде, да ми је воде“, мисли, осећа жеравицу у stomаку, болну топлину како га прожима. Зинđ kō риба на сувом, дише халапљиво, али и ваздух је сув.

„Пали, Микардије, шта књаваш?“

Микардије лењо гурну бош кључ у браву.

„Да се прекрстим, шефе.“

„Завежи, пали!“ Микардије притисну стартер. Застења алнасер, kō преbijено куче зацвиле.

„Не вреди, неће, видиш и сам“, прогунђа Микардије. „Неће, можеш га јебати, брале, не вреди. Не ваља ово ни по минџе воде.“

„Знам ја да не ваља“, мисли Ж., „али коме да кажем, Главни је бандоглав, казаће: 'Аутобус је добар, ви сте неспособни'. Шта њему

вреди казивати: клипови, карике, лагери, бремза. Све ово треба Јово наново. Генерална, и квит.“

„Оће ли то срање да упали?“ Цепти Јово и по ко зна који пут вади сат из бунара цепа. Зури у сат.

„Кол’ко је код тебе, Њоњо?“

„И код мене исто. Фртаљ до седам, кад пре, бога му?“

Дабоме се усплахирни. Сад ће Главни, а ови цело јутро не могу да упале јебену кртију. Како да се оправда?

Испред мензе стоје теренци, почели да се спрдају, неки отишли у бараке.

„Пропаде још један дан на овом свету, другови и господо“, цапарио се Трпи Рајо, „један дан, мили моји самоуправљачи. Треба вас још притиснути, невољници, прашинари, дати хлеба кол’ко дупе да вам не зарасте. То, мили моји, држи морал.“

Око њега се окупили, слушају га ћутке. Будала јесте, али зна шта казује. Нису ни слутили шта ће их ускоро снаћи. Смејали су се усиљено, назор, јесте Трпи Рајо приблесав, али све што је раније говорио они су искијали.

„Шта је, Трпи Рајо, буниш народ?“, дрекну Брка, „Шта труђаш, није ово збор радника, ајд разлаз. Сити смо тих мудросерина.“

„Немојте се разилазити, сад ће аутобус да упали.“ Молећиво је говорио Дабоме. Премешта ташну из леве у десну руку, подиже панталоне, шаком прелази преко необријаног лица на којем хроничар ове приче види прво унезверене очи, разбарашену и прашњаву косу, испијене образе, и вазда паћенички израз.

Сав замазан, испод аутобуса се извуче Љуба Гаргија. Шмркну, и попут слепог миша жмирну водњиковим очима.

„Је л’, шефе. ’Оћеш ли да частиш?“, пита смејуљећи се.

Дабоме га срдито погледа.

„Да частиш, јашта“, наваљује Гаргија. „Саг ће да упали.“

„Оће, кад прдне мртав коњ, ево шибица“, добацује Трпи Рајо.

„Ајде, пали, Микардије. Није имао масу“, вели Гаргија. „Сад је О. К. До мојега. Саг ће упали, а сутра ће видимо.“ Смејуљи се, Гаргија, показује социјалне зубе.

„Пали, Микардије!“

Преко волана стоји кожна јакна, врата отворена.

„Где је та вуцибатина?“, цикну Дабоме.
Гаргија се смејуљио.
Дабоме дрекну на Ж.: „Где ти је возач?“
„У мензи, а ’ди би био? Избија клин од синоћ.“
Ж.-у у трену паде на памет да је најбоље да ћути и пође ка мензи.

Микардије је за шанком испијао, на екс, већ трећи тињак. „Тињак, нећу да му персирам ви-њак“, говорио је нафраканој Синђи, конобарици у варошкој биртији „Радничка срећа“.

„Ајде, колега инжењеру, да идемо. Сад ће да упали.“

Знао је Ж. да Микардија не ваља срдити.

„Ма немој“, мрмља Микардије цокћући, „да упали онај крш.“

„Ајд, баш да видимо. Коле, ово ће шеф да плати јербо ме узнемираша док медитирам.“

„Важи“, сложи се Ж.

Микардије посрну. Ципела остале између првоточних дасака између којих је зјапила рупа кô гладна година.

„Јебем те, Боже“, простиња.

„Да упали, шефе, ово ти је, бре, кршина“, гунђао је Микардије увлачећи се за волан.

„Већ се нализао“, чуо се Гаргија.

„Пијандура“, каза Дабоме. Нервозно је поцуپкивао около.

Ж. шмркну: „Само да упали.“

Микардије зину: „Ааа.“ Уто аутобус забрунда.

„Улазите, шта чекате?“, повика на раднике Јова Дабоме.

Гулија навали, угураше се у кртију, гунђајући и у себи псујући.

„Мир, противе!“, викао је пијано Микардије. „Полећемо.“

Дабоме се коначно осмехну. Поново, по ко зна који пут, из цепа бунара извади сат. Пажљиво погледа у бројке које, тако веле, показују време. „Фрталь до осам“, каза самом себи. „Главног још нема. Мора да је ноћас зглајзао на картама. Нема још ни Тикановића, срећа моја те овај лом упали.“

Окрете се и тромо, као да гази по јајима, пође ка мензи. За шанком Коле пере чаше.

„Не зајевавај, Коле“, процеди Дабоме, „него сипај ми пола брље. Два пута по пола.“

Коле подсмешљиво погледа и напуни чашу.

„Жедан си, видиш да се сама пуни.“

Дабоме оћута. У њему нешто кô да рече: „Пусти.“ Набра чело и забринуто рече: „Видиш, Коле, које је време? Видиш, болан...“

„Јес“, каза Коле, „за гологузију вазда је било, и биће, лоше.“ „Пссст, ево га Мућа.“

Уђе Мућа у мензу.

„Сервус!“

Дабоме одахну. „Добро је, газда је расположен“, кришом гурну чашицу иза пулта.

„А зашто си ти тако кисео?“, пун себе, осмехујући се, рече Мућа гледајући у Јову.

Коле вештим покретом спусти чаше у лавабо.

„Нисам, газда“, снисходљиво процеди Дабоме.

„Је ли све у реду? Самоуправљачи отишли, ха одлично. Аферим лично, и персонално. Како аутобус?“ У једном даху Муња изговори.

„Кô мина“, вели Јова.

„Рекао сам“, намигује Мућа весело, „куповина овог аутобуса је уштеда. Ама, пун погодак. Завршио би на отпаду, а овако вози самоуправљаче.“

„Пун погодак, јашта“, повлађује Јова и вади сат.

„Коле, три вискија. Ноћас је карта била на мојој страни“, весело загракта Мућа.

Дабоме слегну раменима. Кроз прозор мензе видео је како група дечака, са пртеним торбама на леђима, иде прашњавим путем. Чује како певају: *Mi smo mlađi, ali znamo druga Tita da imamo...*

Искидајни дечји гласови, налик на 'тичије пијуке, су испуњавали благу топлину јутра...

ЛУДА КУЋА

*Успомени Животе Мишковића,
јунака ове приче*

Када подигоше цираду *дајџа* и почеше да силазе и искачу са каросерије, видеше чудо невиђено. Око жичане ограде врзмали су се радници у светложутим радним оделима комуналног предузећа „Наша будућност“ из оближње вароши. Знали су само да се та фирма бави пружањем погребних услуга, уређивањем зелених површина, уклањањем мрцина са пута, и поред пута, и ко зна чим све још. Видеше како копају, грабуљају и засађују цвеће. Ж. се прекрсти, виде како се, кикоћући иза барака, појавише жене, читав буљук са мотикама. Садиле су лале на уређеним површинама. Тамо око управне зграде се зеленила камара са бусењем из којег се кочоперила трава. Виде и саднице бреза, јавора, сребрних јела... Биле су прислоњене уз управну бараку. У управној бараки је врило кћ у кошници. Чула се лупа чекића, зујање бушилица, довикување мајстора.

Испред је стајао гордо Мућа. Мотрио и меркао, жмиркао као сврaka на југовини. Гледа како силазе с камиона прашњави и уморни радници, једни су одлазили пут барака, други у мензу, да уз шанк попију коју брљу па да из пластичног тањира ручају и вечерaju. На табли, кредом исписано, изнад шанка је стајало:

ЈЕЛОВНИК

Ручак

1. Супа, 5 дин.
2. Чорбаст пасуљ, 10 дин.
3. Чорбаст пасуљ са ребрима, 15 дин.
4. Чорбаст пасуљ са кобасицом, 20 дин.
5. Густ пасуљ са месом, 30 дин.
6. Купус салата, 5 дин.
7. Парче хлеба, 5 дин.

Менза је заударала на влагу, буђ, на сипљиву кишу. Пролеће је, али никако да се изветри, да замирише на априлску радост зазелењавања. Без гласа су се питали шта значи ово сређивање круга? Зашто не раде они, зашто то раде други?

Јова Дабоме пита Муђу: „Кво се то работи?“

„Зар не видиш, уређујемо, хуманизујемо простор, бринемо бригу о радним људима.“

„Јебага“, зграну се Јова. „Бринете бригу, а зашто нема ХТЗ опреме, зашто нема за тунелске раднике млеко, па знаш ли ти да се ћебад распада, да овај *дајџ* сваки час може да се распадне, нема довољно грађе, како да се подграђују темељи. Неко ће страдати. А ви ћете поново да правите белај записнике како је страдао непажњом, како је у питању људски фактор.“

„Слушај, Дабоме, твоја је брига траса, а ја ћу ово довести у ред. Сутра стиже и ХТЗ опрема. Али од понедељка мора да се носи. А не да носе кућама, па да се тамо диче радним оделима. Завешћемо ред, ова управна барака биће огледало фирмe. Мора да репрезентујем фирму, па ја морам да стекнем пензију овде. А како ако су ми услови лоши, а, Јово? Та ја морам да мислим за све вас, а ти само, земља, бетон, грађа, трактор, камион...“

Дабоме га гледа зблануто. Из улаза се појави Гаргија. Певушио је, више мумлао:

*гвинт бургија три осмине
нарезница пет шестине
цвик џангле бриџ џангле
флашин цуг ћа ћа ћа*

Па настави брундајући:

*Ево Бранка најмлађег унука
За Спасића велика је брука...*

Носи штафну на леђима, треба да је скрати, у Муђиној канцеларији све мора да буде под конац, кô пицино око, казивао је Гаргија. Муђа га испрати погледом. „Видиш, дрта будала, то су наши

самоуправљачи. Али добар мајстор, Јово, добар. Како ми је само столарију урадио на викендици, а?“

Јова Дабоме, ћути. „Идем да ручам и вечерам“, помисли. Тако су углавном и јели, данас се комби покварио, ручак није ни довезен на градилиште. Боли Муђу чук и за градилиште и за ручак, зна то Дабоме добро, али нема куд. У глави му бруји Извештај, оставио му Ж. да се чуди, за главу кукавац сињи хвата:

Петак – нема нафте, тек увече стигао цемент.

Субота – није се радило.

Понедељак – нема нафте. Стите превозио шљунак на Стари трг. Бетон није ишао.

Уторак – нема нафте, повукао људе са Пицелја на Звечанску. Шиптари преко ноћи у шахте убацили ивиčњаке, чео дан је Арсићева бригада упропастила вадећи их и слажући поред трасе.

Среда – нема нафте. И Стите без нафте. Грејдер испланирао на Старом тргу, па и он остао без нафте. Бетон није ишао.

Четвртак – стигла нафта на А. бази. Узајмио за Миксер. Стите и даље без нафте, и не појављује се... Био Тикановић. „Све у реду“, вели. А ми никако да кренемо како треба. Чуо сам да се спрема да иде у Замбију. Баш га брига за нас. Онима горе ће слати извештаје како је овде све у реду, све док не оде. А када оде, заборавиће да је све ово упропастио.

Шљунак није навожен, Тикановић каже да је то Весин проблем, пред Главним је то приимио на себе. Стите неће да вози на Пицелј, тражи нове цене. Луда кућа.

Онај Неџиб са Б. базе нас је грдно зајебао у петак. Салко је на боловању већ петнаест дана. Неџиб је радио на скрепер корпи док је база радила, а кад је стигла нафта, он једноставно није дошао. Још ми Драгај објашњава: „Како си Неџиба зајебао за плату. Сад је прилика да га склониш ако не донесе дознаке.“

Грејдер – цури хладњак, поправљан, поново цури, цури вода на луле.

Компресор – не друка, слабо. Улошици дизни замењени, или вентили не регулишу, или је пропала гумена спојница, мотор, турбина, али не скроз, рекоше да се туши између мотора и турбине када се угаси.

ТГ 170 – Јавио сам Жики да пошаље Драгана са МАЗОМ и закачи Стипетову приколицу и пребаци ТГ код Симониде.

Москвич – замењена ламела. Налази се на бази. Кључеви код Верке. Имаши бензин, 10 литара у соби... Бензина на пумпама неће бити. Све пропада и трокира и нико за то не хаје. Шиптари пишу где год стигну „Косово република“. Ови замажу фарбом и ништа. Кошанин каже да ћемо ово пушкама бранити. Пре неки дан га одвели, јуче се вратио, мањи од макова зрна. А иде на 'еро. Шаљу га на друго градилиште. Ови наши се праве луди.

Одем у СИЗ неће да говоре српски. „Како, тако ти бог, не знаши албански, а овде зарадиш.“ Изажем, чујем смеју се. „Шкавељ, шкавељ...“

Ето то се Јови ломата по глави, а Мућа кô паун стоји, бела кошуља, кравата, чвор кô сточна репа, уређује се круг, реновира управна барака. На градилишту пропас', а он, Мућа, не зарезује то што Јова прича. „Кô пизда кишу“, мисли Дабоме. „Ти си тамо шеф“, смејуљи се, „снађи се, имаш одрешене руке. Ја треба да припремим збор радних људи. Треба да се усвоји нови самоуправни споразум. То је судбоносно, а ти трућаш о проблемима. Проблеми су, Дабоме, да се решавају. Кад би све било кô око муда, гађе не би ни требале. Ангажуј се, тргни се мало. Предузми, то ти ја саветујем, лично и персонално.“

*гвинт бургија три осмине
нарезница пет шестине
цвик цангле бриц цангле
флашин цуг ћа ћа ћа*

Певушио је Гаргија носећи скраћену фосну. „Иде радња, ки вода 'ладна, је л' тако, Дабоме?“ Дабоме слеже раменима, окрену се, одмахну руком, оде пут мензе. Знао је: план, реализација. Проценти. Динамика. Учинак. Унутрашње резерве.

Тако су му наредили. Озго. Озго. Озго све стиже.

Извући што више из ове гулије. Из изанђалих машина. И тако од градилишта до градилишта. Од једне вукојебине до друге. Видео је како директори краду, како са стоваришта одлазе камиони натоварени грађом, арматуром, цементом, и овде, како се из

магацина кухиње вуче, трпа у гепеке, носи. Јагма... А овај Мућа, што стоји испред њега, је говорио како треба штедети друштвену имовину, другови...

Између барака се ширио несносан смрад, баздило је, заударало на трулеж. Мућа је уговорио са комуналцима из вароши да све уреде. Дотерају, то је њихова надлежност. Све је по закону. Они су регистровани. Прихватили да среде до понедељка. Тада је збор радних људи. На збор ће стићи Главни, биће ту и другови из Комитета. Брига о радним људима је на првом месту. *Човек, како то гордо звучи.* Чуј дер, звучи.

„Али, другови, морамо да радимо. Паре нису у каси, него на траси“; понављао је Мућа. Имао је он и своју изреку. Њу је говорио у сепареу, док је пио са друговима из вароши виски: „Раднику треба дати само толико колико дупе да му не зарасте“.

Од мензе је кривељао Ђамил. Виде Муђу, застаде и оде у шиптарску бараку. И Мућа се окрену и уђе у управну зграду. Отуд се чула звоњава телефона.

Хроничар је стајао уз шанк, испијао је натенане пиво. Већ се добрахно зајапурио. „Кад би знао како изгледа када се нацима, ни под шљивин 'лад не би ишао“, помисли Уре, наздрављајући хроничару. А хроничар је бележио Бркине стихове. „Хоће“, каже, „да то пошаље писцу Бранку, свом земљаку, за књигу 'Сујеверице и друге речи'.“

Плати пиће и Брка, бивши милиционар, зглајзао због шуровања с лоповима казује:

КАКО ЈЕ СТАРИ СЛАВУЈ УЧИО СЛАВУЈЧЕ ДА ПЕВА

*Прика прики придебео
Натиткаму га
Ми-лош Ми-лош Милош
Затиткаму га
Јебо Влајко Миленију
Тит-кам Тит-кам Тит-кам кам кам
Је л код куће пријатељ Тома
Нује Нује Нује
Доведи га*

*Приведи га
Шиб Љис Зашиби га
Трипут у пику у пику
Тера Тера Тера
Онррррррррррррц*

— а славујче понавља

*Пошло попадиче
Низ пут пут пут
Види му се нешто под скут
Скут скут скут
Мора да је пичак
Чак
Чак
Чак*

„Шта ли он тражи овде?“

„Пише књигу о теренцима. ’Протуве и анђели’.“

„Ко су противе, ко су овде анђели?...“

И онда му повери да ће у понедељак стићи главешине из Б.

Зато и ова јурњава, да се среди круг, упристоје бараке, одржи збор, усвоји нови правилник и по ко зна који пут преведе гулија жедна преко воде.

„Значи, поново Потемкинови кулиси“, промрмља хроничар.

„Ама, какви кулиси, све ће се уредити, да видиш само како се управна зграда сређује. Треба да се види да смо добра фирма.“

„Ха“, одврати хроничар, „а кад кроче на трасу, има да виде чудо.“ Разровало се, стигло до клизишта, па даље ни макац. Нема чиме, механизација већ три месеца како стиже. Довоље неке кртије, ови узимају у закуп од приватника и у свој цеп. Сви виде шта се ради и ћуте. Уре слеже раменима и изађе из мензе. Радници су уморно улазили, стајали у ред, узимали тањире са храном и ћутке јели. Са ТВ-а, постављеног на сталажи у ћошку мензе, грувала је музика. Узми све што ти живот пружа, певала је дупетом чувена певачица. Нису је ни слушали, полако су сркали храну, устајали и одлазили на починак...

Хроничар се нађе у чуду када виде како су камуфлирали насеље. Средили комуналци из вароши, обележили стазе, у мензи на прозорима нове завесе, столови, чаршави. Данас се не иде на трасу, данас је дан за задуживање ХТЗ опреме, замена изанђале постельине, кревета.

Данас се одржава:

Збор радних људи.

Откуд сад па ово? Колико је пута Љупче Вапио да се обезбеди ХТЗ за минере: цокуле, грудњаци, заштитне рукавице, млеко за тунелске раднике. Узаман је Љупче питао, цаба писао, од муке се опијао.

Мућа је имао одговор: „Ради се на томе. Ти си референт, снађи се некако. За то си плаћен.“

„Ово је Сизифов посао“, каза немоћно Љупче.

„Није Сизифов, ко ти је сада па тај, него твој, Љупче. Шта си навалио, дотрајала постельина, нису они дошли овде на летовање него да раде. Да граде. Рад је створио човека, зар си заборавио?“

Месецима је климало тако, а сад одједном стиже. Све. Стигли и референти из центра, дели се, све је веселије. Кад има, друкчије се мисли. И гледа. Само још трубаче да доведу. Доводили су и трубаче. О томе је хроничар већ писао у књизи. О томе како су отварали пут, а урађено до уласка у клисуру. Дошао и Главоња са свитом. Каква је то само тарапана била. Милиција стражарила. Орила се долина. Главоњу, по задатку, за добре паре омађијала Стевка певачица из бању. Али се Главоња од пића и севдаха преконоћ у гостинској соби унереди. Доведоше сестре медицинске да га оперу, да га уреде. Платише, припратише: „Ником ни речи...“

Све је то хроничар у роману „Протуве и анђели“ до танчина описао. Да се не чудиш, него питаши на шта ће све ово да изађе, шта ће све да нас снађе.

На улазним вратима мензе лепрша:

ОБАВЕШТЕЊЕ
ЗБОР РАДИХ ЉУДИ ГП „РАД“
Радна јединица ПУТ, К.

Дневни ред

1. Извештај о раду са плановима за ову годину
2. Усвајање самоуправног споразума и аката о повећању личног бода
3. Разно

Обучени у нова радна одела, теренци су базали између барака, гледали у неверици, домуњавали се, чекали подне када збор треба да почне.

„Нема пића“, брани се Коле. „Наредио Мућа. После збора је бесплатан ручак И пиће. Морамо Другу из Комитета да покажемо какви смо радници. Од тога нам зависи плата, нови послови. Биће повећање плате“, тај шапат је пожарно струјао између барака, улазио у собе, пресретао раднике, задржавао се у ушима, већ шушкао у буђелару. И све је некако орније.

У ваздуху се осећао мирис узоране земље, изнад бараке су грактале вране, зазелењавала је озима пшеница на оближњим њивама...

Мућа се растрчao. „Ето, дочекасмо“, казивао је, „долази Главни, долази и Друг из Комитета, сада ће и нама да сване, све има да крене.“ Тапшао је раднике по раменима, осмехивао се на све стране. Знао је Мућа шта треба, када да се осмехује, када попреко да погледа, када да се намршти.

Није прошло ни месец дана како је грдио минере испред управне бараке. „Хоћете одела, млеко, хоћете заштиту, тунелски додатак, ноћни, а где је учинак? Да се заради прво, па ако остане, добићете.“ Они необријани, испијених лица, слушају зачуђено како Мућа бесни, сикће и урла:

„У тунел, у тунел! Да се ради, пичка вам материна! Да вам се не скида 20 посто!“

„Полако. Не иде тако с људима“, пресече Мућу глас иза леђа. Он се трже, окрену и виде Друга из Комитета. Како му приђе, како

га не виде?, питао се. А како да га види када су га ови окружили па сви гракћу углас.

Одједном наста тишина. Чу се цвркот врабаца из крошње оближњег дрвета.

„Другови, другови, полако“, поче Друг из Комитета. Знали су га, и да нису, видеше лимузину испред бараке. Мечка, само цакли. Шофер се упарadio, стоји поред кола. Збуњени, изненађени, заћуташе.

„Другови!“ И поче да прича о тешкоћама које ће се убрзо превазићи, о томе како непријатељ ровари, и споља и изнутра, како је опак онај унутрашњи, зна да се притаги, уме да се преруши, како треба да будемо будни, треба радом да докажемо да смо јаки, да нам субјективне слабости не буду сметња нит претња на нашем путу у срећнију будућност... Ама, прича никако да стане, сипа кћ мајска киша, пљушти, грми, сева, па утихне, обећава, па он је зато и дошао да се стање среди, да се овај пут заврши. „И на пособ“, а он ће са другом Мућом да направи план и одреди динамику исплате. Биће пара...

И данас ће Друг доћи, стићи ће и Главни.

Тог дана су задовољни отишли у тунел. Друг је са Мућом наставио уз виски разговор у сепареу.

„Не можете тако са људима“, пребаци му Друг.

„Знам“, каза Мућа. „Морац фино.“

Друг из Комитета дошао да му се пребаци на планину материјал, радови на вили застали, срди се госпођа, звоца. „Па какав је онај буџа?“, задиркују је комшинице.

Мућа срећан, јавља својој вези. „Колико данас материјал ће са стоваришта бити превезен, мајстори ће из предузећа 'Напредак' за наш рачун обавити радове. Ту смо да сарађујемо“, меље Мућа. Оде задовољан Друг, али Мући није свеједно. Зна Мућа, овима се не верује. И данас ће доћи Друг, стићи ће и Газда, мора све да припреми, да буде споља гладац, а унутра јадац. И зато се растрчao, задужио, обећао повишицу, групу, слање у иностранство. Само ово да прође, чини му се, овај је дан кћ гладна година.

Зафијука сирена милицијских кола и у круг грунуше лимузине. Теренци су већ били у сали, заузели места, у новим радним оделима, један другог загледају. Нашли се у чуду, на шта ће

ово да изађе. А помало и заплашени. Мућа сија, поздравља Главног, клања се благо Другу. Друг са Главним барабар улази у салу. Неко запљеска, остали се придружише. Мућа се осмехује, развукao осмех kô пизда на нове гаће. Сија.

„Здраво, другови!“, поздравља Друг.

„Здраво!“ И Главни, зову га и Газда, промрмља: „Здраво.“ Тако се бар чинило. Седоше за већ постављен сто. На столу ваза са цвећем, бокал са водом. У углу се укипио конобар из вароши. Стоји, као да се укочио.

Мућа каже треперавим гласом да ће збор поздравити Газда, да ће и Друг говорити о важности данашњег скупа и одлуке. „Та одлука је у нашем интересу, јер непријатељ ровари, а наш одговор је, другови, самопрегоран рад.“

Главни, седећи, поче казивање. Види се, није расположен. „Бриге, он мисли за неколико хиљада радника у земљи и иностранству“, казиваше Мућа, „није то лако“. Главни прича о успеху предузећа у Судану, Замбији, о новим пословима по Африци. Има тешкоћа, али то ће се превазиђи. На помолу су повољни кредити. Слушају, али не разумеју, само осећају да је стање, како каже Гутка, „до мојега“. А сада ће вам Друг из Комитета казати о потребама реорганизације фирме.

А Друг из Комитета, лице дечје дупенце, иде kô по јајима, гледа кроз человека, говори чудно, тако да га прашњави путари, што дан проведу са сто грама саламе, и на тањиру празног пасуља, не разумеју. Какве су то речи, никад до сад чули: стабилизација, рестрикција, оуризација. Хоће предузеће да раскомадају, поделе на ОУР-е. „Једно предузеће на пет, уместо да се удружујемо, ми се раздружујемо. И овако не иде, на шта ће ово да изађе. Ово ти је луда кућа у којој јебе луд збуњеног.“ Направише и усмерено образовање које и деца назваше „усерено“. „Ко ли је све ово смислио да нам главе дође“, питао је хроничар ООУР-а. „Да га јебем“, мислио је Гаргија. „Сви се удружују да би били јачи, а ми се ситнимо, и дробимо.“ Сети се и оне приче о штапићима. Јадан лако поломиш, пет не можеш.

„Ово је став озго и ми то треба да спроведемо у пракси“, заврши излагање Друг. Неко опет запљеска, остали се придружише.

Махинално, по инерцији. Као стадо кад груне за предводником, и почне да блеји.

Мућа устаде, наклони се Главном, осмехну Другу.

„Свима је ово јасно“, поче, „свима ко је за напредак предузећа. А напредак ће нам донети веће плате, од сутра ће овде у мензи бити корпице са хлебом. Хлеб нећете плаћати. Треба да усвојимо нови самоуправни споразум. Истакнут је на огласној табли, могли сте да га прочитате, ево, овде све пише.“ Листа Мућа листове, подигао изнад главе читав свежањ. Људи ћуте, гледају. „Дакле, све је јасно.“

„Није“, огласи се Бакрач, минер из Јошанице. Сви се окренуше ка њему. Он уста. „Није“, понови. „То што пише не мора да је тако.“

Муња га простирали погледом. Зна да је Бакрача хроничар наговорио да прави циркус. Бакрач наставља: „Видимо те 'артије, али не видимо шта пише, а и да видимо, шта вреди. И на тараби деца, изваде чворић и напишу 'пичка'. Али није.“ Сви се наслеђаше... Мућу обли румен. „Молим, будите озбиљни“, огласи се Друг. „Нећемо такве шале, друже, седите. Овде се ради о озбиљним, судбоносним, питањима. Ми смо овде да би све подигли на виши ниво, сменили смо због тога и неке руководиоце, да би посао ишао у складу са планираном динамиком. Кадровске промене су у току.“

И поново поче речи које теренци нису схватали. Те речи су биле без укуса, без мириза, некако туђе, претеће. А о проблемима на градилишту ни речи, о томе како нестаје материјал, нико ништа. „Праве се луди“, помисли хроничар, „а можда се не праве.“

За реч се јавља Љупче Труба. Има он своју причу. Мућа га опомиње: „Дискусија мора да се односи на тему.“ „Знам“, каже Љупче, „само у вези смена неколико речи. Ето, када је моја баба пре оног рата држала куплераж у В. бањи и кад јој није ишао посао...“ Гледа како ови подижу погледе, види уозбиљили се, а радници почеше да се клиbere... „она, да вам кажем, није мењала персонал, него је доводила млађе курве... Тека. Тека треба да се работи.“

Мућа се зајапурио хоће нешто да каже.

Газда се наслеђа.

„Добра ти је прича, мајсторе“, каза. „Али није за ову прилику.“ Почеке неко мешкољење. „Ако их сада не заустави, оде све до ђавола. А треба да се гласа за споразум“, врило је у Мући. Види

како устаје Ж. Главоња. Ова ће замлата, и пијандура, да запржи чорбу. Знао је да Главоња брља како су сви поражена снага.

Како сад да га њутка.

Ж. се зајапурио: „Другови, минери, сви треба да знамо, а, и Другу из Комитета то је добро познато, нашем Газди такође, да се свако асимтотско приближавање левој дискриминанти ревизибилно одражава на стабилност постојећег статуса. Реорганизација је нужна, то су паметне главе донеле. Наше је да радимо, а не да мислимо. Самоуправни споразум, дабоме. ООУР-и такође, није то оно што ми мислимо да ће када све распарчамо бити горе. Биће лакше. Биће све јасно кћ на тацни.“ Па помену неког Платона, Софокла, Ничеа, Достојевског, Хамлета... „Па добро, другови, да не помињем кнеза Милоша, да не кажем кћ што је он зборио: 'Народе, снаго, у дупе те јебем'. Нема јаре и паре, народе, паре нису у каси, паре су на траси.“

Меље кћ Драгова воденица око Митровдана. Чекета. Трли кћ Милунка у Коритима. Muћa да пукне од муке. „Што га не посла' на службени пут, све ми упропасти, што га некако не убеди' да ћути. Њему не фали даска у глави, него читав кубик. Можда и два.“ Овај из Комитета има да га поједе. Газда ће да га пошаље на најгоре градилиште. Шта да ради? Обрука га, упропасти. Збор у црно зави. И чује своје срце како све јаче туче, осећа крв у главу како навире. И нека га чудна дрхавица проже.

А Друг из Комитета упиљио у Ж.-а, не може да се начуди. Мисли: „Овај сија, зна знање. Уме са речима, прича паметно, нико га не разуме. Будала говори оно што мисли, паметан мисли шта говори. Овај све помешао, кћ Лазина рупа малтер. Таман помислиш лупа кћ Максим по дивизији, он га заковрне. Пали, жари, гаси.

То је политика: пали, гаси.

Ум царује, снага кладе ваља. 'Оћеш часно, неће бити ласно.“ Онда се сети приче о досетљивом хоџи:

Дође тако сиромашак код хоџе и завати како не може више.
„Притисла беда, живимо у једној соби, немаштина, ситна ћеџа,
посла нема.“

„Набави козу“, посаветова хоџа. „Козу с вама у собу.
Имаћете и млека. Онда дођи код мене за седам дана.“

Набави сиромашак козу. Тек тада види нема живота. Али
мора да сачека да прође седам дана. Оде код хоџе. „Не може се

издржати“ каза, „спасавај“. „Продај козу“, рече му хоџа, „и видећеши, да ће бити боље...“

„Исто, а боље. Тако се ради.

То је политика, а тек да ти испричам ону о школи марифетлuka. Па да видиш, баћо, шта је политика.“

„Ко вам је овај?“, пита Друг Муђу полугласно.

Мућа заусти да каже „битанга, шутају га с градилишта на градилиште, ровари, истина добар стручњак, али цабе, кад није уз руководећи кадар, није на линији.“ Ма он ће га докусурити, море ће га искокати, па му неће пасти на памет да лаје. Држаће језик за зубима, море, жалиће што је жив, упамтиће он Муђу, пизда му материна, мисли Мућа како да све то срочи, у реченицу једну упакује, себе да оправда, њега да закопа. Само да ово пресалдуми. Па заусти да каже како ће он, Мућа, лично и персонално, да, да...

Уто га Друг муну у слабину:

„Слушај, друже, па овај је геније. Нама треба такав човек, који уме са људима. Морам с њим да разговарам.“ Вади блок, ставља цвикере, бележки. У уху му чагрљају Ж.-ове речи, некако ћошкасте, не разуме ни он, али мани то, лепо, море, учено звуче, ништа не обећавају, али доста казују.

Сад се Мућа згрну. Изрогачио очи, шта је сад па ово? Је л' га то овај зајебава. Осећао се, како то каже Љуба тесар из Сврљига, „ки прасе у цегеру“.

Чује: „Немо' после да жалите, да не буде кô што је Вито говорио: 'ја им гурам срећу у дупе, а они гу испрдују'“. Поменуу поново и кнеза Милоша. Каже како је он знао да подвикне када се наљути: „Народе, снаго, у дупе вас јебем!“

Сви се углас наслеју, неки и запљескаше. Заборавили тунел, то што нема плате нико и не спомиње, блену у Ж.-а, кô блентави. Смеју се кô луд на брашно.

Само хроничар наслоњен на зид записује у мислима причу о њима:

Барака, тунел, у планинској забити. Тамо се живи. Дани, недеље, године. Живот... Ретко кад иде у завичај. Каже: „Завичај је у мени, иструлиће у мојој несрећи.“

Онда се сети како му је позната новинарка казивала да што је данас човек школованији, већа је цукела, што је на већем положају – свиња... Инсан је опасан. Знао је то и Ж., али данас се пресалдумио.

„Није овде у питању ко је за, него да видимо, кукавеља, ко је против. Против нас, нашег посла, самоуправљања на челу са другом Титом, и шире узев, па ћемо после, брајко мој, лако.“

Друг из Комитета задивљен, мисли како је говорник способан да и жедног преко воде преведе. Мисли: „Ово је кадар за наше потребе. Не требају нам паметни, него послушни. Јесте, тежи је грам власти него ока памети, али овакви се могу употребити. Као папирната марамица.“

„Има ли овај стан?“ пита Друг Муђу. С неба, па у ребра. „Да му се да“, вели, „ово је кадар, бога му.“

Кроз шубер од кухиње гвирила је Војка Рашчепуља. Отуд је лукаво допирао мирис печења. Чудо, осећали су како их тај мирис омамљује и чини некако орнијим. И Војка се смејуљила, очима шарала.

Шта јој фали? Теренци, при'оћка им се, а она слободна. Шта да бира. Бирала Бирка изабрала кривоглава Мирка. Имала Војка вереника. Нико не зна ко је кога оставио. Отишао, њу осрамотио. Хтела у Тимок да скочи. Он је тешко, по дупету пљескао, у ухо шеретски шаптуја:

„Не дај да ти љубав срећу квारи. Природа ти је дала, имаш Сијеринску бању између ракљи, немој да када остариш, сузе рониш због девојачког стида. Шта ти фали, па пизда није сапун да се потроши. То ти је као кад прутом пљеснеш по води. Еј, женска ћупо, главу горе... За жену нема веће милине него када је туђа муда по дупету ударају. И да знаш, није важно колики је, само нека је весео.“ Тако је, кикоћући се, и она зборила, а вазда се раколи весела. И стално у покрету, као да има буве у гађама. И сада се, ено, смејуљи, провири, звирне лево, гвирне враголасто, па се склони. Мерачи се са Мијом Торлаком. Радул тесар ју је халапљиво ждракао. Мни, јебô би је у дупе, пизда да јој плаче. Из ината. Али она неће, зна за јадац: Каже му: „Да имам хектар пичке, не би' ти дала.“

„Значи, нема нико против“, чује како се дерња Ж. Диже руку, а сви кô омађијани подигоше руке.

„Сви су за“, кликће Муђа.

„Чудо, шта ово би?

Пиши: једногласно. И, часно.“

„Ха, да се зна“, гракну изнебуха хроничар.

„Хо-хо-хо“, смејао се наћефлисани Влајко.

Муђа погледом пресече Гавру. „Склањај ону будалу“, каза сикћући кроз зубе.

„Збор је завршен“, огласи се Муђа. „Данас, у час' почетка радова, имате бесплатан ручак и пиће. Бесплатан, да појасним, хоћу рећи – цабе.“ „Цабе је за барабе“, помисли у себи.

„Какав почетак, па ми се овде већ по године батргамо“, хтеде хроничар да се огласи, али га заглуши пљесак. „И пиће, и пиће“, заграјаше минери. Жагор је испунио мензу, Друг их је гледао кроз стакло наочара мишијим погледом. Сви, грајући, нагрнуше ка шанку.

„И пиће, пиће“, чу се Влајко Ђевлија.

„Полако, људи“, брундао је Ж., чудећи се у себи колико мало треба људима да све забораве.

„Биће, и пиће. Биће, само кад смо се сложили, и кћ људи договорили. И, 'вако, лепо прозборили.“

Друг одахну када изађоше из мензе. Газда је незаинтересовано гледао у низ посивелих градилишних барака.

Запљуснуо их сјај пролећне светlostи, мирисало је у ваздуху на зазелењавање, чуо се и цвркut птица. Тополе око бараке су се већ китиле зеленкастим листићима.

Газда се задовољно осмехивао. Муђа је поцупкивао око Друга. Возач се укипио поред отворених врата. Муђу обасја сунце када га Друг позва.

„Идемо заједно, шефе.“

Коле виде како лимузине одјурише низ пут.

У мензи је врило, кћ у кошници.

Преведе их Ж. жедне преко воде. Сад шта је – ту је. После јебања, нема кајања. Сад су се опасуљили, а тек ће прогледати.

„Маче прогледа после четрес' дана, а ми цео живот не могосмо да прогледамо“, казиваше Столе Тутавела.

„Хо-хо-хо“, церекао се Влајко Ђевлија.

„Као камење низ урвину“, помисли хроничар, и узе чашу.

ЛУДА КУЋА, БЕЛИ ШУМ

*Срби Игњатовићу,
због наговора да истрајем*

„Сиротињо, и Богу си тешка“, мрмљао је Влајко Тутавела.

„Мани, сиротиња, јадотиња“, гракну Ж. Главоња.

„Да говна требају, сиротиња ни дупе не би имала. Нисам то ја смислио. Давно је све ово уређено. Чуо си шта каже учени Воја. Од како је свијета и вијека једни вуку, други туку, трећи се возе. А сви би да се возе. Е, не мере, баћо. Они који вуку би да туку, они који туку би да се возе. У томе је квака, буразеру. Када се они што се возе опусте, ови што туку и вуку удруже, ето срања, ето револуције. А да није сиротиње, не би било богатих. Не могу сви бити једнаки. Ни на руци нису сви прсти једнаки. И зато, Влајко, не тупи. Гледај себе, чувај своје дупе. Ваљда видиш да ово на добро неће изаћи. Ови организовани, да кажем, чланови Партије, сопственим ће се курцем изјебати. И опет ће, велим ти кћ брату, гулија да страда. Ђе је танко, ту се кида. Него да цимнемо још по једну.“

Ж. подиже руку, показа три прста.

Коле донесе три вињака.

„Седи“, рече му Ж.

„Шефе, прпа“, брбља Коле и са послужавника узима вињак, подиже чашицу, куца се, наздравља, уз речи „ничија до зоре горела није“.

Ж. га упитно погледа: „Казуј, шта има ново? Шта мрсе у сепареу?“

„Јеси ли ти, шефе, члан Партије?“, пита будаласто Коле.

Ж. у трену поврање у лицу. Влајко види како му се шеф зајапури кћуран и цептећи сикну на Колета: „Шта ме зајебаваш, кој ти је матрак? Знаш ли ти да сам ја из домаћинске куће и да не припадам њима. То сам рекао и Мући, и због тога ме јебу где год стигну. И са платом, и са тереном. Јесте, Мућа ме саветовао, говорио: 'Буди ти са нама. Шта ће да ти фали, неки си вајни шеф, требаш нам због ове гологузије. Уклапај се, Главоњо, не пишај уз ветар, ако мислиш себи добро.'“

Е, тако, а ти нашћ да ми стајеш на муку, да ми солиш рану, тераш спрдачину.“

„Ама, јок“, правда се Коле, „све зnam, само се чудим. Јер ово није било од како је прасе реп искривило. Луда кућа. А гулија плаћа, а тек ће да награбуси. Биће, сеци уши, дупе крпи.“

„Ничија до зоре горела није“, мрмљао је Влајко Ђевлија.

„Ама јок, шефе“, понављао је Коле, „зnam ја све то, зато се и чудим. Нешто се грдно иза брда вальа, тако казује и онај наш хроничар.

Ситуација, јеби га у дупе.“

„Е, до мојега. Шта год да буде, биће до мојега. Пропали смо ми кћ муда кроз поцепане гаће. Маче прогледа после 40 дана, а ми прогледали у 50. години. У цвету младости, ако би се зајевавали. Код паметних до 30. је лутајућа, 40. је стварајућа, 50. увршћујућа, а ми ваздан на почетку. Дан комад.“

„Може и овако“, додаје Влајко, „тридесете кад год хоћу, са 40 само ноћу, 50 љета, а ја још хоћу, са 60 свакојако, са 70 још некако.“

„Ајде, бре, не паламуди“, обреџну се Ж. „Дај да чујемо Колета па да идемо на трасу.“

Види кроз прозор како се по кругу између барака врзмају радници из треће смене. Необријани, у избледелим радничким оделима, ишли су бесциљно, излазили и улазили у бараке, чекали време да их превезу до тунела. Млађи су се зевзечили са старијима. „Мунем па ћу да ти љуљнем“, чу се споља нечији кћ из бачве глас. Виде и чистачицу Мару Рашчепуљу, како шмугну у минерску бараку. „Морам, што у кући нема, тражиш у комшилуку“, казивала је, „онај мој, час на Ускрс, час на Божић. Испи га тунел, попи раћија...“

Коле сркну вињак и поче да казује:

„Идуће недеље, у среду, овде ће да буде централни раднички савет: прво ће да се одржи састанак чланова Партије.“ Чуо је све док је послуживао у сепареу да ће и главни газда доћи из Б. „Има да видимо ко нам је тата. Али само да знate, а ти, Влајко, језик за зубе. Мућа ми припредио: 'Ово што си чуо, ниси чуо.'“

„А како знаш за остало?“, пита Ж.

„Не зnam ни ја“, каза Коле, „али Мућа рекао Гаври: 'Наруџбеницу и у набавку. Пиши: 500 постельина, 500 радних одела,

за мензу јави се Црном Бику да ти каже шта треба. Испразни помоћни магацин, напуни, да све буде као пицино око. И нека све иде преко *Мораве*, тамо је отворен нови рачун.’ Чуо сам, боље да нисам. Знаш како каже Џанко из *Џеп*: ’Ко не чује, две си знаје.’“

Ж. кресну вињак наискап. Умео је да суче вињак кô воду.

У мензу уђе чувар Клемпа. Послао га Мућа да види ко се све ту мува у радно време.

„Здраво, људино, ако се нисам преварио“, каза Клемпо Колету. Коле ћути, зна за јадац. Клемпа је био њихов. Мућа је Клемпи говорио да пази. „Све да видиш, ко из’оди и ко до’оди, шта односи, а ја ћу рећи, када буде требало шта је било.“ Клемпо трепће, ништа не схвата, ал’ све разуме. Видео је у свом вјеку свашта. Учених будала, а и паметних који су се кажипростом потписивали.

Преко круга, између барака, кривељао је Брка. Иде, боли га уво на коју му је страну шубара. Оглувео, ономлани га у тунелу затрпала земља. Спасли га, али остао шунтав, у глави дошло до неког лома. „Добро“, казао је тада Мућа, „биће чувар у кругу. Морамо да водимо бригу о радним људима. Пичка му материна кад остале. Нису пазили, био је увиђај, овде у сепареу су написали. Непажња, људски фактор.“

И тако Брка, бивши милицијац, поста чувар. Бивши, истерали га из милиције, због лоповлuka. Не, није он крао, али знао је да зажмури кад треба. После је узимао своје исе. Лија, лија, па долија.

Ж., како Мућа прође, виде како се и Коле усплахири.

„Не брини, оде он код Стојке, још му није време да лоче“, каза Ж., „него реци за шта ће 500 чаршава. Шта ли сада муважу? Ајде, Коле, па ја сам те овде поставио, иначе би још дрндао на оном трактору.“ Коле ломи прсте, не зна шта ће.

„Шефе“, каже, „ти си заборавио да Ђура, шеф наше мензе, звани Пернати Зец, зида мотел на Гори. Па што каза онај за Марка, ’понаши пола Шарцу даје.’“ Па се зацерека, кô луд на брашно. „Хо-хо-хо“, као да се камење суља низ урвину. „А, знате ли како је добио то име Пернати Зец?“

Елем, по новом закону, сви руководиоци су од те године морали да имају диплому. Јашта, самоуправљање хоће стручне људе. Не може се у срећнију будућност тек тако. Мани ти Радула што је говорио да једва чека да дође тај комунизам. Чуо да се тада неће

морати ништа радити. Печене шеве ће летети, а ми ћемо седети у 'ладовини као у земљи Дембелији. Мора и Ђура да полаже. 'Ди да полаже. Знао је посд, умео да набави, а да не забрљави. А сад да полаже. Јебага, па и друг Тито је занатлија, па кво му фали. А тек ови уз њега. Али, добро де, да се полаже. Закон је закон, вежи коња где ти газда каже, па нека цркне и коњ и газда.

Организоване испит у онај чувени мотел на планини. Да не дуљим како је све било. Стигли са свих стрна, да не верујеш, и они с врха. Але људи, јешни, пишни, да се чудом чудиш какви су. Говњивом мотком све је то требало разјурити, али где ћеш, власт је власт. Што реко онај Јовић: 'Влас' – мас'. У конференцијској сали испит. Нећу да грешим душу, зна Ђуро посао. Испеко занат по вашарима. На жару, ражњу, на астал, у гепек, литар, гајба, па, богме, и у цеп. Подмажи да не шкрипи. Зна финесе, а ту је и она Миланка 'љуљај забављај' из бању да створи атмосферу. Па једном се живи, ово је комунизам, своје не дам, туђе дизам. 'У се, на се, пода се', то је Ђурин живот и политика.

Паде и прво питање. Мора да се испоштује форма. Елем, треба шеф Ђура за диплому да наброји пернату дивљач.

Ђуро у чуду пита: 'Је л' ви то озбиљно?'

'Озбиљно, јашта. То је питање из уџбеника Више угоститељске школе. Аутор је академик, свима познати др Бурегцић.' Он је измислио бурек наше будућности: споља ништа, а унутра празно. А Ђура се у себи смејуљи. Сети се свог изума. Косог реза.

'Сеци, Смиљо, утуви у ту женску ћупу, сеци саламу укосо, да изгледа већа. Очи да на'ране, а дупе да им гладно буде.'

'Ови су за мене аматери', мисли Ђура, и поче да набраја: 'Ђурка, гуска, пиле...', хтеде да каже 'патка', ал' га нешто секну, чуо да када некоме удари патку, није добро. И то га помете. Не треба се играти с голо дупе око ону работу.

А председник комисије кô јуне у пласт:

'Даље, друже, како оно беше, шефе, ваше цењено име, а да, Ђуро. Има још, па ви треба да будете директор Службе друштвеног стандарда у ГП 'Прогрес'.'

Еј, 'Прогрес', бајко мој. Дакле... Попио је пет вискија, два картона му ставили у гепек, однео Мућа прасенце у викендицу,

тесарска бригада већ недељу дана ради на његовој новој кући, држимо му свастику на платном списку, тобож саветник за радове у Африци, јужно од Сахаре. Саветник, шта ту треба. Будалу да саветујеш не вреди, а паметном савет не треба. У свакој фирмама има на десетине таквих стручњака који не знају како им се фирма зове.

Кроз полуотворен прозор допире бректање камиона. На прозору два врапчића радосно скакућу. Чује се јебозовно кликтање неке жене. Са златног оквира председника комисије свитну зрачак.

Ђуро стао, трепће кô сврaka на југовини. Muћa се смејуљи, почасни је члан, не пита се, ал' је важан, неизбежан је фактор, тако се представљао, ту је да развесели, да дâ штимунг.

'Зец, Ђуро, зец', тобож, шапуће.

'И... зец', гракну Ђуро.

Одговор му прогута грохотан смех комисије.

'Е, то је наш кадар', кликну раздрагано Muћa.

'Има смисла за шалу. Ма какву шалу, ово је, богаму, права мудрост. Зец, него шта. Метафора за страх. За бојазан, поштовање власти. Ово ће онај хроничар да стави у књигу 'Протуве и анђели'.'

Устаје, љуби три пута збуњеног Ђуру, намигује свима редом. Уто, по договору, хрупише конобари, нагрну нека гологузаженскадија, наста кркљанац. Е па, Мирославе, стани, то је за неку другу причу."

Сећа се како су играли пиперевку око Главног.

„Има ли замерке да буде гост фирмe у овом хотелу кад год то пожели. Он и његови. Кога год да позове, хтео је Ђуро да зна. Па, од данас је дипломирани стручњак. Кајла, бре. Еј, човече, узми се у памет. 'Прст на чело и шире', како је говорио Гавра, референт за самоуправљање. Лично и персонално, учено би наглашавао. Може му се, био на семинару у Кумровцу.

'О, да', мумлао је Главни док му је дактилографкиња из Управе раскопчавала шлиц.

Три пута дај, па се удај, певала је разголићена Миланка. Muћa јој је трпао црвендаће у розе гађице.

Који су ово скотови, видело се на лицима гостију који су пролазили ка суседној сали.

Остали су ту до зоре, а оста и Ђури ново име Пернати Зец..."

„Коле“, чу се кроз шубер пискав глас куварице Милевке.

„Коле, несрећо, иде Газда.“

„Де, где баш сад“, зачуди се Ж. Био је знатижељан да дозна шта се све спрема. Нека, вечерас ће, конобари све знају, чују када пиће онима у сепареу развеже језик, када се из мешине распреде шнице и заблеје шприциери, кад им је све до Косова равно.

Све се дозна. Шта вреди што Мућа режи: „Језик за зубе. Чули сте и видели само оно што ја кажем. Иначе, књижицу у руке“.

Ж. устаде, Влајко Ђевлија се мено заљуља. Треба ићи на градилиште. Ако се шта покварило, биће белаја. Како поправљати оне кршеве.

Стрпа новине у цеп ветровке. Исецао је занимљиве чланке и лепио на зидове собе. То није сметало његовом цимеру. Смејали су се будалаштинама које су налазили у новинама. У данашњим је прочитана:

„Јуче, приликом посете Драже Марковића југу Србије, реферише локални главеница: „Наши стручњаци су поуздано знали да стиже пролеће па смо здруженим снагама донели неопозиву одлуку да се обави пролећна сетва, и то на најзначајнијим површинама зајртаним планом СК а на челу са другом Титом...“

„У контексту тога, да ли вам што недостаје?“, пита главеница из престонице. Око њега чопор пратилаца, све шљашти, сви блену у газду, а и он кô ми ољски ован бело гледа.

„Трактори, само нам трактори недостају“, каже снисходљиво локални моћник...

„И то су новине донеле“, насмеја се у себи Ж.

„Колико год да скочиш своја муда не мо'ш да прескочиш“, сети се Војине девизе. Али, шта вреди? Џаба је говорио на састанцима: „Мора да буде тако или никако. Ма и мој отац Ратко да устане из гроба рекао би му: 'Доле, доле ти је место.' Зашто ја све ово причам. Причам због њега. Он је јадо, бог те. Човек курва. Ма пусти то што има, станове, куће, кола, курве. Његов живот је пакао, сере по другима да би био чист. Неће проћи много времена, кажем вам, сопственим ће се курцем они изјебати. И утуви: 'Јеби слугу да

ти буде господар'. Видиш да он нема лица, и лице је побегло од њега.“

Али није било вајде, Мућа је терао своју причу.

„Новине“, каза Ж. у себи. Извуче их из похабане ветровке и заврљачи и у шахту.

„Измислили новине, за нас тобож писмене, засипају те јадом из далеког света, само своју муку да заборавиш, да не мислиш главом, њихово је царство небеско. Писмени су се, заглупљивани ревијама, књигама отуђивали од стварног живота, а када би им нека од тих ревија досадила, појављивала се нова и попут чуме односила и оно мене памети из главе. Е, неписмени су били срећнији и веселији у чарима блаженог незнაња. Не рече онај цаба, 'блажени нека су духом нишчи, њихово је царство небеско'. Но, ускоро и неписменима дође црни петак. Појави се радио и ТВ. *Кад год ми је тешко, ја отворим радио. Није нема таког селамета као на радију,* сети се да је прочитao у Андрићевим записима.

Ама уши ће ти пробити, очи ће ископати, све ћеш чути и видети, али ништа нећеш знати. Елем, и када се на то огугла, измислиће нешто ново, само да те замајавају. Шта је добро донела та техницизација, ништа, само неуротичаре, унезверене сподобе које се крве за новац, новац, да би им га узели пре него што се осети илузија имања. Техника ће преко екрана испирати мозак и стварати послушнике каквих никада није било. У главу ће ући, моћи ће да им сигналом наређује шта да чине.“

Много доцније сазнаће да је био у праву. Како ни сам није знао, гледао је како мртви уморни минери кô обеућени зуре у телевизор и гледају пренос неке утакмице. Менза 'ладна, дува са свих страна, они стigli из смене, балдисали и каљави, а зуре у телевизор. Заборавили на тунел, на то што се осипа земља, што им је живот свакодневно о концу, што већ трећи месец нема плате. Зуре, избечили очи кô крава на мртво теле. И када нема слике, а на екрану затитрају оне тачке налик на снежну вејавицу, гледају, ишчекују кô озебао сунце, да се слика појави. Знао је да ту нешто није у либелу. Како се само радовао када је прочитao оно што је давно знаю.

„Мајку им јебем!...“, мрмљао је Ж. „Мајку му, па ја сам ово давно знаю, па и онај хроничар је то исто говорио.“

Читао је:

У Северној Америци постојао је ноћни програм ГТ – загонетни канал „Видеодром“, који се крајње нерегуларно и свега на неколико минута појављивао ноћу, на фреквенцијама водећих државних телекомпанија после вечерњег прекида емитовања и потпуно је ишчезао из емитовања тек онда када су официјелни канали почели да раде нон-стоп.

„Видеодром“ је случајним гледаоцима предлагао ужасне телевизијске призоре порно сцена са мучењима, убиствима и комадањима тела. Неке представе датог пиратског студија су доспеле на видео-траку, коју су потом од власника запленили агенти ФБР-а. За време емитовања, код многих гледалаца „Видеодрома“, развиле су се неповратне промене у можданом ткиву, које су довеле до тога да се код жртава развију јаке и континуиране халуцинације.

Велику пажњу је привукао и трагичан случај из Јапана, када је група тинејџера, укључивши ТВ на неисправном каналу, у току неколико минута посматрала делове некаквог авангардног филма у којем је доминирао лик неке беле жене која се извлачила из зденца. Након тога, зазвонио је телефон, и пискав женски глас саопштио је гледаоцима да им је остало око недељу дана живота. Могуће је да се догодила некаква кобна коинциденција, али ниједан од њих који су примили поруку – није преживео недељу дана: сви су умрли од галопирајуће упале мозга.

Почетком деведесетих у Јапану су поново били забележани случајеви телевизијске душевне поремећености. Неколицина деце, која су гледала једну од епизода цртаног филма „Покемони“, одједном су запала у стање епилептичног напада. Официјелна верзија је гласила да су присутни били испровоцирани светлућајим очима једног од главних хероја, које су притом зрачиле одређеним фреквенцијама штетним по дејци мозак. Узгребд, истоветни случајеви су се дешавали на пројекцијама совјетског филма „Кинд-Дза-Дза“, када је један од хероја стављао на главу металну конструкцију са два ротациона (кружна) фењера, и на пола минута се сала испунила насртљивим, напорним, таласастим треперењем пред очима.

Забележени су и случајеви, када су након гледања ТВ епизоде из циклуса „Телетабис“, деца, напротив, постала хиперактивна и наносила тешке повреде себи и другима.

У целом свету постоји много случајева, кад су људи, после неколико минута севања „белог шума“ на екрану, западали у дубоки транс.

Подједнако дејство на људски организам је испољио и компјутерски вирус „666“, који је неприметно регулисао монитор и заустављао екран компјутера који је треперио са одређеном фреквенцијом и сјајем...

„То је то, алал ти перо, буразеру!“, узвикну Ж. из свег гласа.

„Јесам ли говорио шта је у питању када је Јован Р. искасапио жену док је гледао пренос утакмице. Он, тута, који ни мрава не би згазио. Изненада, полудео. Свашта. Ово је писац. Како се зовеш, буразеру?

Зове се Василиј Мидјањин, а прича је *Глобална телевизија*.

Све је то смишљено да будеш везан невидљивим влачезима, а да не знаш. Имаш, а немаш, немаш ти, баћо, ни оно говно у свом дупету.

Једи, плати, сери, плати, роди се, плати, умри плати. Ономад, прича Радул Тезга питао је попа колико ће да му наплати крштење. 'Велика радост, не треба жалити', каза му поп Никола.

‘Знам, али танак сам, плата слаба, а рад сам да платим колико треба да се не брукам. Зато и питам, колико, попе, треба да платим? Да не дам мено, да се не брукам.’

Он, се чешка по бради. Каже: 'Што више платиш, мање ће да се брукаш'. Кô да ја серем паре. Одакле бре? Трпим, и крпим. А они муљају ли муљају, док се ти прибереш, воз оде.' Сети се како му се Речо пре неки дан јадао. „Читам“, каже „у ове новине све о некиекс. Секс, па ме распамете, сексуална револуција. Срамота ме да некога питам. Кад оно, обична јебачина. Ето, то ти је то. Исти курац, само друго паковање. Има ту сијасет варијанти, да зинеш, уста да не затвараш.“

„Еј, ће си болан одлутô?“, трже из размишљања Ж.-а Бале Гутка, пословођа.

„Гледам те како изгубљено идеш, млатиш рукама, кô да кућу правиш. Него, ево Грује, снебива се да пита, мора кући, а ја немам другог машинисту.“

„Шефе, морам, јавила жена, крава ми спрштила дјете. Нагазила га док је она музла“, цвилио је Груја кô нека стрина, онако висок и коштат сав умазан моторним уљем.

Ж. зна да лаже, треба да иде, мора да оре, овде вајде нема. У себи мисли: „Терао си курцу ћеф, па сада деца.“

„Море, иди, али кад посејеш долази.“ У трену Груја се стушти ка бараци по торбу.

„Наћи ћу му замену“, каза Бале. „Није ни њему лако.“

„Мани се, Бале, изгубљени смо сви, само нам још нико није рекао. Треба да идем на градилиште, а не иде ми се. Сваки дан невоља. Ако су камиони у реду, утоваривач је у квару. Пуцају црева кô да су од папира. Све ти је како оно каза Гавро: 'Имаш кофу, немаш воду. Имаш кофу, имаш и воду, али кофа шупља.' Па гледај чудо. Земља влажна, вода бризнула из дрвета и камена, снег се још топи, булдожери се заглављују, сељаци се окупљају и зајебавају: 'Еј, стручњаци, сад се не копа, још снег није окопнио, а ви запели. Где ћете са путем на ову страну, па ту је вазда влажно. Видите ли да овде расте јошје, врба, зова, шевар, ту нико никада није градио пут. Римски је ишао на другу страну, ево и ми туда рабацијамо. Ово није било од како је прасе реп искривило.'“

Кажем да смо ми само извођачи радова, радимо по пројекту. Онако како нам је нацртано.

Они се смеју, готово ликују.

‘А по пројекту, који ли су то вајни стручњаци одредили?’ тобож питају.

Били овде пре неку годину стручњаци, геометри. Нешто мерили, сад знамо за овај пут, ноћивали код Радула. Кад посô приведоше крају, негде предвече, хоће да иду. Зауставља их Радул:

‘Останите, људи, преноћите, спрема се грдна алауџа.’ Онај главни би и да остане, свиђа му се Радуловा љута, а што би и журио, нико га не чека у вароши. Али она двојица млађих хоће да иду. ‘Чича, хоће да нам наплати, још једну ноћ’, мисле. Радул као да им чита мисли:

‘Останите, на мој трошак. Па, долазићете ви опет. Оно код Кућишта поново ћете да мерите. Јашта. А невреме ће велико.’ Млађи пита откуд зна. Ведро је, сунце кренуло пут Мучња, сенке миле уз

Јагодњак. Тихо, дивота. У новинама пише да ће време бити лепо и сунчано.

’Новине’, каже Радул, ’новине су за бадавације. И кад истину кажу, оне лажу. Ја вам кажем да је боље да останете. Гледам како свиње ваздан уносе сламу у обор, ето, да вам кажем, како ја знам.’

’Хајде, чича, не зајебавај.’ Седоше у кола и одгруваше пут Градине. Ма, не прође ни по сата, кад груну. Сјури се неки вјетар од Кука, па нагрнуше облаци, па затутња алауџа са свих страна. Ни киша, ни снег, само дудњи. Ону ћенифу што је Мирко нацуцерио понад малињака ветар подигао и бацио у Момчилов обор. Триста корака до тамо. А стручњаци, питаши. Награјисали, стигли до Миротина. Вода грунула низ оне јаруге, они искочили срећом из кола, склонили се у стару караулу. Имали луду срећу. Кола вода однела до Вирова, нашли у коловрату разлупану канту. Отишле оне скице, летве, нивелири, теодолит, кочићи, фарба, пантљике за мерење, ексерии, жица, неке пусуле, шаторска крила, и шта све не још.

Јазук, иако је све то државно.

’Потреви, чича, бог те молово’, казао је геометар Вучко кад су их сутрадан промрзле пронашли чобани из Радаљева. ’Потреви и да ћемо поново мерити.’“

И сада ти исти сељаци терају зајебанцију. Прво су изокола распитивали, да ли стварно туда мисле да праве пут? Неки нису волели што се ту појављују туђи људи. Има да им скроз промене живот. Женскиње ће да се искалпи. Хоће сељанка да испроба қурац из испегланих панталона. Теренци су то. То се скучило с коца и конопца. Граде бараке на Лазу, значи, остаће дуже.

„Брале, шта можемо, ови притискају да се ради“, процеди Ж., „како да им докажеш да греше. Реци, буразеру, како?“

Брале, заусти нешто да каже, али у том часу у круг грунуше милицијска кола. Плава светлост је панично витлала, сирена завијала коблисац у гвожђима.

Ж. претрну.

„Поново тунел“, сину му у глави. Из минерске бараке истрча Мара и залелека из свег гласа. Уто се на капији појави црни мерцедес, па још један.

Ж. зину од чуда кад виде како милиционар притрчава и отвара врата. Виде чудо, Мућа трчи ка мерцедесима. Трчи, не иде вришко,

нега трчи. Muћa трчи, а милиционар отвара врата мерцедеса, и стаје
управно kô проштац у огради Радула Лазовића...

Из прозе „Протуве и анђели“

ПОРАЖЕНА СНАГА

Умјетност је прије јаук
због живота него слика његова
М. Селимовић

Из Теренске свеске рушине боје
Животине странице

Диплам тако градом по цео дан уздуж и попреко, мало радим мало на коцку идем, кућа ме не држи, нема смиреног породичног живота, учинио терен своје. Возим, свашта видим и чујем па се питам где сам ја то живео пола века, по стоећа, како воли да то каже хроничар нашег јада и страдања. Зар тек у овим годинама сазнајем истину која је срећним и паметним људима одавно била позната.? Али човек се учи док је жив па опет блентав умре. Питам се да ли сам ја био наивчина, будала, идијот са „ј“ кад сам дозволио да ме белосветски хохштаплери преведу жедног преко воде и да никада не покушам да нешто променим, да пружим отпор изузев вербалног, двосмисленог, просипања отрова. Кад помислим, и промислим, срећа моја да ме и то није коштало. Многе је то коштало и то дебело.

„Знамо ми добро како се чува власт радничке класе“, хвали се авангарда и поноси оним чега се срећан и паметан народ стиди. Није чудо из чијег смо шињела испали. Маркирају тако неколико згодних жртава па онда склапају док не склопе мозаик звани „завереничка група“.

Новине спремне, текстови написани, судије држе пресуде у фиокама. Каква Јустиција, који црни мач, њене теразије, повез? Има, бре, да судите како вам се каже.

И покојни, друг Чеда је упозоравао судије:

„Ви, другови, не морате се придржавати тамо некаквих закона као пијан плота, ви морате, бога му, ту вашу делатност да ускладите са хисторијским интересима радничке класе.“

А судије, ћуте, и пресуђују како им се заповеди.

Уђе ми у кола момак класично одевен, рекло би се уљудан, али осион и препотентан, ни добар дан ми не назва, само рече арогантно: „Вози на Факултет политичких наука.“

Мени се онако спонтано откачи: „Где вам је то?“

Трже се он. Зачуди.

„Зар ти, чича, не знаш где је Факултет политичких наука?“, скоро се увреди.

„Опростите младићу“, велим благо, „зашта не знам где је, а можда је моја срамота још и грђа што и не знам да такав факултет и постоји. Ако ви знате, реците, ја ћу да возим.“

„Наравно да знам, ја завршавам тај факултет, само ти вози, ја ћу рећи куда.“

Возим ја, али ми криво, још није завршио за политичара, а већ се понаша као говедо.

Е сада би ме хроничар исправио. Казао би како стока зна за ред; испричао ону народну шта је мужу, на питање колико пића да купи за славу, рекла жена: „Хоћете ли пити као људи или стока? Стока пије па стане, за разлику од људи.“

Ја сам мислио да се политичари школују у револуцијама, у партијским викенд школама, кумровачкој јахаоници, да их, рецимо, пракса избруси и избаци на површину. Рецимо, месна заједница, синдикат, Комитет и тако редом. Нисам ни знао да постоји факултет за политичаре. Брука. Не да ми ћаво мира, заподенем разговор са будућим политичарем:

„Добро, младићу, има ли где још на свету такав факултет или то има само код нас?“

„Како да не, имају га све источне земље и понека западна.“

Терам ја даље: „А добро, реците ви мени, да ли је наша привреда гладна тог вашег кадра, видим да су многи млади стручњаци без посла. Шта ћете ви сутра да радите?“

„Заша, мајсторе, мене стипендира општина из Л. То је иначе вишенационална средина, тамо ме чека одлично радно место, добра плата, стан. Бићу буџа, референт за међунационалне односе.“ Насмејао бих се да ми није било тужно.

Настављам даље: „Да вас питам још нешто, али вас молим да ми не узмете за зло. Тај Маркс и марксизам, да то није нека ујдурма и намештаљка, коју је Запад протурио Истоку. Јер, видите, ако је Маркс измислио најсрећнији систем на свету, зашто га није дао свом народу и Западу, него га је, да извинете, увалио Истоку и словенским народима?“

Загледа ме будући политичар и поче стару причу. Како је требало да се то изведе у земљи са најјачим производним снагама, па случајно изведену са најслабијим...

„Окачи ту причу мачку о реп“, мислим, и питам га:

„Ви, младићу, завршавате регуларан факултет за политичара, бићете сутра школован политичар, штоно веле, па рачунам ако ико зна, то сте ви, па хајде да чујем из прве руке.“

Хроничар ми је причао како је његов отац казивао да само будале могу веровати у ту бајку.

Питам: „Има ли каквих изгледа да једаред уђемо у тај комунизам па да свима буде лепо? Овако кô мени.“

Насмеја се будући политичар: „Знате, мајсторе, када ће то бити?“

„Када?“, упреподобио се ја, кô бајаги зинем, чекам одговор.

„Никада, а можда ни тада.“ И насмеја се кô луд на брашно.

„Тако ми и треба“, помислим, није он крив него сам ја будала што се зезам са мајмуном. Поразило ме то сазнање да га школују за барабу, јер како себи да објасним то што су ми целог живота белосветски хохштаплери обећавали тај срећни комунизам, а овамо сами знали да од тога нема ништа.

А хроничар ме негда одвраћао од политике и таквих мисли.

Спевао песму:

*Мани се докона посла
Политике и друга хохштаплерада
Зар ти није свега већ доста
За то су слаба трудбеничка јаја*

И сада тек видим, прогледб. Паметније маче од мене. Маче прогледа после четрдесет дана, мени требало толико година. Сутра ће и овај мајмун некоме да обећава куле и градове, а већ сада зна да

од тога нема ништа. А он ће за то време да продаје маглу и живи царски над све грбавијум народом.

„Младићу, дубоко сте ме разочарали, шта сада да мислим, кукавац сињи.“

„Мисли, чича, шта ти је вольја, то ти је сушта истина.“

„А хоћете ли ви сутра на свом радном месту да причате ту истину?“

„Све зависи, мајсторе. Зар ти не знаш ону причу о школи марифетлука?...“

Преплавили град студенти из братских несврстаних земаља. Из Африке, са Близког истока. Из Африке црни као тигањи, са Близког истока мало кафени па и не изгледају тако лоше. Најугледније муштерије постgadoше. Пуни новца, примају велике девизне стипендије. Ми већ у чабру, они то виде па се размећу. Заседну у такси па се понашају као да им се деда возио таксијем, а не на камили или магарцу. И галаме много – „аџавалахала“. Рафално испаљују слова. И сваки од њих има девојку, одавде, нашу. Као да оманђијају ове наше девојчице. Лепе се на њих као муве на мед. Да ли се залепе за њих, да ли за њихове девизне стипендије, да ли подлегну том нашем несврстаном интернационализму, не знам, углавном насрћу на њих, а они ликују. Упицане се по последњој моди, али набаце много жестоке парфеме, вероватно да убију мирис завичаја.

Један од њих убаци у кола девојчицу, каваљер плати унапред да је возим кући. Он остале. Возим полако, бацим око на ретровизор, она се шћућурила кô миш. Млада, скоро дете. Кад погледаш овлаш, баш лепа цурица. Али кад помније погледаш, види се да није то. И испод шминке види се прљав тен. Прљав изнутра, а то ти је карактер, прљаво порекло. Залепила се на девизну стипендију, види се. Заподенем разговор.

„Баш вам је, девојко, леп младић, одакле је? Шта студира?“

„Из Какаламбе, студира медицину“, процвркута.

„Лепо, бога ми, богата је КАКАЛАМБА, наша братска и несврстана земља. Ове банане што једемо увозимо из КАКАЛАМБЕ. Имао сам ја рођаку, забављала се са једним ЧУМБУЛЦЕМ. Студирали

заједно медицину. Био јако фин и леп момак. Није био масно црн, него мало кафен, као овај ваш младић. Много смо га волели, а он је према нама био јако пажљив. Испратисмо их у Чумбулију, а камо среће да нисмо.“

„Зашто?“, пита она. Пали цигарету. Не пита да ли може.

„Требали су да живе у неком граду, али је он морао по њиховом обичају, да је одведе да неко време живе са његовом породицом на селу, у пустињи, под шатором, не знам где ли. Кад тамо, даса имао четрнаесторо браће, сестара не зна им се број, јер они женску децу не рачунају, а она најмлађа снаха. Њој као најмлађој запало да ујутро помузе камилу, а како она то да уради када овде ни краву није никада помузла. Камила осетила страно чељаде, ритне се и посред главе удари. На месту је убије. Тако нам је он после јавио. Камо лепе среће да се никада нису срели, да никада тамо веселница није отишла.“

Она ћути. Стигосмо, изађе „девојчица“ па ми се окрете.

„Прдоњо један матори. Мене си нашао да зезаш, пизда ти материна.“ И пљуну ми на кола. „Тако ми и треба“, мислим се, „кад једем оно што се не једе.“

У ствари, криво ми, питам се да ли би неки наш младић могао тако да се понаша или у Чимбулији или Какаламби. Али тако нам треба када смо такав народ и кад смо на тако ниске гране спали.

И пали.

У последње време нема ни њих, нема ни странаца. Дође време да живим од туђе несреће. Улазе у кола и возе се само стари, болесни и људи у невољи. Свако заобилази земљу која је у чабру.

Ако су „Чизмаши“ и „Кад су цветале тикве“ гола истина о нашој стварности, онда је истина у мојим забелешкама толико гола, „порнографски гола“, раскречила ноге и зева у пуној величини и изгледу. Жалим што онда не дођох на књижевно вече када беше промоција БИГЗ-ових издања и твоје о нама „Теренске свеске.“ Био је тада и мој писац Драгослав са књигом „Лов на стенице.“ Хтео сам да га питам за ону реченицу из „Тикава“ како нас „Само још рат може спасити“.

Је ли то овај рат?

ПЛЕМЕНИТА ЖИВОТИЊА

Свршени стручњак без запослења пратим огласе, пишем молбе, али посла нема. Јесте да смо земља у развоју, и да крупним корацима идемо напред, развијамо се као нико на свету, али посла једноставно нема.

Досетише се Чеда и његови „блиски сарадници“, отворише границу, пустише радничку класу у трули капитализам да тамо остварује своја самоуправна права. Тако код нас најбоље плаћена категорија постадоше радници, под условом да су запослени на „привременом раду у иностранству.“ Ишао бих и ја, али не могу, нисам служио војску. Мислим се, до војске радићу шта било, а после видећу шта ћу.

Чеда и даље шпарта земљином куглом, али стиже и код куће да чисти. Не чини то више челичном метлом него мало финије у рукавицама, идеолошки се разилази са својим блиским сарадницима. Испрати неке моје сународнике на ђубриште историје чим су му завршили најпрљавије послове. Почисти и неке генерале. Каже Чеда: „Другови, то су кочничари нашег развоја, подметачи клипова у точкове нашег система. Не можемо се ми, другови, стално позивати на некакве ратне заслуге и, шта ти ја знам, тамо некакве способности. Ми морамо дати шансу и другима који нису били на нашој страни да их придобијемо за нашу ствар у интересу заједничке будућности.“

Почеше да функционишу кључеви, калаузи и остали механизми. Почеке на овим нашим српским просторима да функционише чувени принцип негативне селекције. Да су нама Србима дали задатак да одаберемо најгоре међу нама, а да нас препрезентују у власти, не би то тако добро урадили као што су Чеда и његови „блиски сарадници“ то радили. Сваки час ревитализација српских кадрова. Доведоше нам тако на чело трећепозивце као нове здраве снаге, свежу крв, перспективни кадар. Видим ја о каквој се ту ревитализацији ради, али држим језик за зубима. Немам куда, спакујем се па кренем у Дунав–Тису да радим. Ја кубикаш, Нађањо кочијаш. Радио сам тамо преко лета, јесте да је тешко, али млад сам и, хвала богу, здрав па како ми буде.

Дочекаше ме колеге кочијаша лепо не може бити лепше. Све асови. Чика Милан Радовић, бивши ратни заробљеник, ујутру устаје

први, лупа у канту и виче: „Ауфштееен!“ Чика Веља Колубарац, бивши четник и робијаш, осуђен на двадесет година затвора, петнаест издржао, очи му се од обрва не виде, а кад их видиш, да се препаднеш. Опак чича, али свако вече пред спавање прекрсти се и помоли Богу. Шандор Парадош, Мађар, пре рата би парадни кочијаш код Дунђерских, чувених богаташа, тако се и сада држи, брчићи уфитиљени, чизме лаковане, као да је на паради. И он био на робији, али неће да прича ништа. Радован Попарић, предратни београдски кочијаш, прича да је био „свуда помало“ сав поцепан, кошуљу на себи нема, али на глави увек ганц нови шешир.

Мој имењак Димитрије, бивши шеф комерцијале, осуђиван два пута, каже први пут што је читao „Политику“. Могло је да се деси да не једе цео дан, али да не прочита „Политику“ ни случајно. И многи други.

Храни нас и снабдева чика Ђорђе Македонац, предратни жандар, зна свако село у Србији. И он био на робији и то дugo па помилован, скоро изашао.

Робијао једно време заједно са чика Вељом па када се тако скupи цело друштво и заподене разговор, ја само слушам историју уживо из прве руке:

„Брате Вељо, сећаш ли се оне ноћи кад нас пробудише у глуво доба да нас она два пијана зликовца батинају?“

„Сећам се, брате Ђорђе, како се не бих сећао, никад се нисам чудио оном белосветском копилану, али сам се чудио оном нашем пијаном вампиру, земља му кости истурила, зар може Србин онакав да буде.“

„Ђути, брате Вељо, ми смо, хвала Богу, изашли живи, а оног Смедеревца обесише. Обесише зликовци человека из обести а после причају да се обесио сам.“

„Брате Ђорђе, Бог даде сваком по заслуги, ето и тај наш крвник заврши поред пута као цукела. Убише га његови.“

Чика Милан Радовић швајсује цигару за цигаром, па каже:

„Јебем ја њима слатку матер у кисело дупе. Лепо су нама у Лагеру говорили шта нас код куће чека и која је банда дошла на власт. Могао сам да бирим где да идем, могао сам у Немачкој да останем, а ја шта ћу, остала ми код куће жена и троје деце, идем кући па шта ми Бог да. А имб сам Швабицу лепа као вила Равијојла, човек

јој погинуо на Источном фронту, мене распоредили код ње да радим на имању. Намирујем стоку, а она дође у шталу па само каже: 'Милан, комт', и одмах леже у сено. Ја дошао мало себи, Црвени крст нас већ био узео под своје, добијамо пакете са храном и чоколаду смо добијали. Поправио се ја, па само преоравам Швабицу, а она шапуће: 'Гут Милан, гут Милан.'"

Шандор Парадаш уврће бркове. Каже: „Ја пре рата добро живот, газда Дунђерски, велики човек. Ово сад дошло на власт велико бараба.“

Радован Попарић глади шешир, поправља му фазон, па каже: „Ја сам, људи, пре рата био свуда помало, сви су они иста говна, и свима њима ја јебем матер, а што сам у животу проживео, то је оно пре рата. Зарадим неки динар, а онда динар вредео, па одем код буразера јорганције у Балканску улицу, узмем од њега одело и лептир-машну, обучем се, накривим шешир па кренем у живот. Какав се онда живот живео. Код Касине пева Мијат Мијатовић: *Лети соко, ниско па високо.* На Чубури свира Џаревац, до пола ноћи свирају његови, а он само обаљује бокал за бокалом, од пола ноћи остану само прави гости, узима цар виолину па кад засвира *Свилен конац* у срце удара. Ја одем код „Мале Антанте“ пева Вука Шехеровић. Наручим јаребицу па једем, онако господски. Госпође ме само кибицују. Пева Вука као славуј срце слама: *Шта ми је те у вечере, мој дилбере.* И јесам био даса и на балове сам ишао све сам знао да играм. А сутрадан на шпедитеру господин 'високо седећи под реп гледећи', натучем шешир на очи да ме нека не би препознала. Таман скупим неки динар да и ја започнем нешто, зарати се. После рата опет на шпедитере. Али натегоше ме црвени за оно што сам за време рата мало радио за Равногорце. 'Људи моји, па радио сам ја и за вас мало више', правдам се, али не вреди, хоће да ме ликвидирају. Срећа моја, нађе се ту Воја фијакериста, мој колега, војску смо служили заједно пре рата у Суботици. Воја се за време рата ухвати илегалног рада, ено га и данас дрма у комуналном. Он ме спасао. А још четрес' треће умalo ме не убише Зекини четници на Дубоком. Провалио ме неко да радим за црвене. Звао ме касније Воја код њега у фирму да радим, нисам хтео да се прихватим, далеко им лепа кућа свима. Диша комерцијални не испушта „Политику“ из руку, он нам је био овако мало као политички комесар, много је

нервозан био, до подне мрзи себе, од подне цео свет. Каже: 'Људи моји, нећемо се ми ових курталисати још за дуго.' Сместио нам их је неко и то мајсторски. И нама и Русима. Лепо је мени мој покојни отац говорио: 'Бежи, сине, видиш да ови не знају за Бога, видиш шта раде.' Могао сам да идем, имао сам још везу са нашима. Нисам још био ни жењен, али жао мени да оставим оца и мајку. Помреше кад сам оно први пут био на робији. После се оженим, добијем децу крене ми мало набоље, па ме опет ухапсе. И тако, што на робији, што на слободи, прође ми живот. Деца стасала, ту имадох среће сви су ми одлични ђаци били. Али шта вреди кад нема посла, радије тако шта стигну.

Шта ће са њима бити сутра је не знам. Да ми је само да добијем пасош, чини се да бих се поново родио."

Пита га Радован Попарић: „Добро, Дишо, како ти школован човек од пре рата да ово не прочиташи и да се не уклопиш?“

„Прочитао сам ја њих, мој Радоване, али прочитали су и они мене. Мене је лично краљ Александар стипендирао, не можемо ми никако заједно.“

Радимо као стока по ваздан па и недељом. Не паде киша два месеца и два месеца не станусмо, нит данусмо. Сети се неко па каже: „Хајде, људи, да сутра не радимо и да мало одморимо коње.“ Ми млађи смогнемо снаге да мало увече изађемо. Ухватили везу са вршњацима па нас позову тако на журку или рођендан. Ја до тада нисам ишао на та славља, нисам ни девојку имао. Нисам уопште имао посла са женом, мислим, онако. Тако упознам Илонку. Личи мал' на грађанку, али није ни масна ни штрокава, ни Мађарица, ни Српкиња, неки мешанац јесте. Али добра риба. Нисам ни ја био лош. Имао сам тридесет мање година и килограма. Повалисмо се ја и Илонка неколико пута. Зима већ на прагу, још радимо, али спремни смо за покрет. Једнога јутра освану снег и ми кренусмо.

Крете караван. Бач – Паланка – Футог – Нови Сад. На Клиси коначимо код баба Зоре. Везали коње у шталу, баба нас пустила у кућу. Ту сам спавао на оној њиховој пречанској пећи што се ложи из ходника никад слађе у животу. Ујутру терај даље. Нови Сад – Карловци, у Пазови на конак. Прими нас један домаћин добар човек, каже, жао му коња, „а ви се“, вели, „снађите“. Како да се снађемо него у шталу заједно са коњима. На једну страну вежемо коње, на

другој страни у једном ћошку везан ловачки кер, у други се сместимо ја и неки Дика Пулић. Онако уморни, одмах смо заспали, али пред зору, кад су коњи почели да се празне, муке моје. Штипа мокраћа за очи, смрад цепа плућа. Устанем, па шетај испред штале до зоре. Дика спава ни абера не даје. Стари кочијаш. Ујутру терај даље. Пазова—Војска—Јакова, па на Саву, на превоз. Један наш отишао преко раније да нам наручи кувано вино у кафани. Лонац куваног вина. Нађемо на дереглију. Коњи се узнемирили, осетили велику воду па само фркћу и ћуле уши. Ми међу њих, сваки држи свој пар, тепамо им и милујемо их. Зна коњ шта му ваља чинити. Племенита животиња. Умирили се само им мишићи поигравају. Пређемо Саву, а онда као да смо код куће. Покријемо коње па заседнемо у кафану и ту се добро напијемо. А онда свако својој кући. Дочека ме мајка:

„Димитрије, сине, како си?“

Мени дошла нека мука, креснem шибицу па одмах док се још није разгорела, забодем у длан. Цврчи кожа, смрад се шири, изгоре дрвце до краја.

„Шта радиш, црно дете?“, пита мајка.

„Показујем ти длан, видиш да је пенџетиран.“

Сваким даном све више упознајем наличје овог нашег не тако белог града. Човек, ако је устό, још и таксиста, зачас се нађе у том полу свету, у друштвеном талогу. Међу људима с дна живота. Обрео сам се у једној собици, у ствари шупи (три са три) са заједничком чесмом у дворишту, у којој живе брат, беспосличар, сестра, разведена са дететом из тог неуспелог брака. У суседној собици (још мањој) живи млада жена са „дететом љубави“, у ствари, животињари с тим недужним створењем које се зове Желько, а колико је жељен, мислим да већ сада осећа. И шта бива, беспосличар „набацује“ ту несретницу пилјарима, чистачима, носачима, студентима и (како нема овде оних што праве ћаду) и таксистима. Више из знатижеље, да бих комплетирао утиске о свему, обрео сам се у том брлогу. Улази дотична са клинцем, клинац иде напред, а после пар речи које се обично упућују деци, прилази чики умиљато, како то већ деца знају, хтео би да се игра. Кажу да деца инстиктивно осете ко је добар човек,

а ја велим кобила се преко ждребета хвата. Мамица за то време пијуцка кафу, пуши и проговори тек по коју. А очи, очи су јој прича за себе. Ако су очи огледало душе, њеној души секса никада доста. Час је личила на краву која прежива и тугује што је сваки дан музу, а једном годишње воде бику, час на кобилу која тражи паствува. Беспосличар све време прича о неком њеном пријатељу који је отишао у Шведску да снима порно филмове на препоруку неких дама због велике ките. Клинац је за то време стигао да се попне „чики“ на леђа иако га је мама стално опомињала на лепо понашање. И на крају мамица, по свим правилима понашања, рече клинцу: „Кажи, сине, чики ’ћао, папа?“

А чики се увукла у душу нека туга и мучнина. Изашла је у убеђењу да је нашла муштерију за то вече и решила проблем намирница за сутрадан. А мени секс на памет није падао. И кад сам био млађи, луђи и пијан, такве авантуре стварале су ми мучнину у души. Не могу рећи да није привлачна и да је не би' натегао, ипак је мени још памет и душа чиста, и док је тако, добро је... Бар ја тако мислим.

Пошто сам премонтирао гуму, док сам у барици на тротоару, прао руке, зарежао сам као бесан пас на једног пролазника који ме је случајно упадљиво погледао.

„Види, брале, како је леп овај посао? Уметнички, је л' да.“

Човек просто побеже.

А киша лије за врат.

Пљушти.

Синоћ ми улетеше у кола две „хурије“. Једна кошчата, мушкобањаста са гласом као у Луја Армстронга, „сачма“, а друга мала, дебељушкаста, прпуткаста, „бачва“ са гласом као пудлица кад кевће. Посестриме, како сазнадох касније, мада се мени у први мах учини да су лезбејке. Па када почеше да се свађају у колима, да изгину. Дошло ми било да „убијем“ кочницу и да дрекнем:

„Напоље јебô вас један обадве, ако се већ саме не јебете.“ Али, путник је светиња. Као „Сачма“ преузела „Бачви“ швалера. „Бачва“ је до срца увређена јер је за „Сачму“ толико „учинила у животу.“ Живела је „Сачма“ поред ње као цек. „Каква незахвалност?!“ А када истоварисмо „Сачму“ и осталосмо сами ја и „Бачва“, тек тада поче интимна исповест која ми одмах активира дебело црево. Врхунац свега као „зајебаћу ја моју сестру, има да родим дете, а да би то било само моје дете искористићу мог пријатеља (иначе таксисту) да га направи и чим затрудним, оставићу га. А када то дете једнога дана буде питало за оца, одвешћу га на гробље, показаћу му најлепши споменик и рећи то је твој отац.“

Присрало ми се било од муке. Али таксиметар откуцава, а путник је светиња. Па онда куповина, па чекање, па спремање за излазак, па вожња у госте, успут куповина цвећа. И плати „Бачва“ такси услугу у износу једнодневне зараде ВК самоуправљача.

Улази у кола човек четрдесетих година, продуховљена фаца, врло фин, академски грађанин, види се. Али пијан. Пијанали су му не личи. Толико његов изглед и понашање одудара од човека склоног пићу да му то пијанство уопште није пристајало. Уби се извињавајући се што је, ето, „попио неку више.“

Носи у руци три млитава цвета у некаквој згужваној хартији, пошао на „судар“, претпостављам, преко огласа у новинама. Вероватно ради куражи попио једну, па да би био још куражнији, попио још једну, па се прејебао у рачуну, ухватио га пиће. И кад га довезох пред зграду, неће из кола, не сме да уђе онако унеређен. Пита мене, шта да ради? „Уђи, јебô га ти, чега се плашиш, толика људина“, храбри га „мајстор“, „а ако ти нешто каже што си попио, а ти јој одма‘ дрмни два шамара, и ствар има да легне.“

Гледа ме сирома бело, покушава да схвати. „И хоћу, мајсторе, тако ћу да урадим, ал’ други пут, а сад ме вози назад одакле смо пошли.

Хоћу кући.“

И кад завршисмо вожњу, поштено плати, изађе из кола, а оно млитаво цвеће зафрљачи у снег.

Данас ми унесоше у кола човека избоденог ножем. Лекар, чекање, милиција, изјава, а после свега прање кола од крви док се још није скорела.

И после тога нема више рада за тај дан.

Једном приликом на такси станици померам кола „на руке“, као што обично чинимо да не „крешемо“ сваки час... Гурат тако кола, кад једна гуска од жене, рука јој у гипсу, залетела се, хоће пошто-пото да претрчи испред кола. Не могах одмах да зауставим кола па је мало као поплаших. Искрешта се она на мене:

„Где гледаш, коњу један!?”

Ја запањен, иде куда се не иде и још даје себи за право да вређа. Опет отворим падобран и спустим се на њен ниво.

„А где ти гледаш и куда идеши, кобило једна, јебô те коњ?“ С њом један дрипац скочи хоће, вели, да ме лема.

Скочише колеге таксисти. Слоба Слонче, стари таксиста, ухвати дрипца за уво упреда га као ђаку прваку. „Марш тамо, мамути јебем, немој да ти сад главу одшрафимо.“ Изгубише се и дрипац и кобила.

А мени опет тешко.

Други пут улази ми у кола сировина од човека. Затурио се кô кмет, промумла адресу где да га возим. Ја онако по навици казах: „Добар дан, извол’те, где желите?“ Распали се сировина кô да си му прст у око гурнуо.

„Шта ми се ту прииш и шта ти мени, ’извол’те, где желите’, као да ја не знам ко сте ви таксисти.“ Видим с ким имам послана, па опет отворим падобран. „Добро, човече, реци где да те возим, није ми до свађе.“ Зачудо, смири се сировина, осетио да ме је спустио на свој ниво. Сад би хтео да разговарамо, „онако другарски“, вели.

Море, мислим се: „попишам ти се и на кравату и на мас'ан обруч на оковратнику“.

Како је време дошло, прво ћемо пуцати једни на друге па се онда питати за име и здравље.

Уђе муштерија у кола па уместо „добар дан“, пита:

„Мајсторе у којој сте странци?“

„У конзервативној.“

„Каква вам је то странка, први пут чујем. Знам да има у Енглеској, од када овде, код нас?“

„Лепо, господине, ја сам оснивач, шеф и једини члан.“

„Како то?“

„Тако лепо, отишла жена. Мени мрско да спремам храну, пара немам за кавану, једем само из конзерви. Постао сам прави конзервативац.“

„Иди, мајсторе, с милим богом.“

Унервозио сам се до зла бога. Неки дан сам крв повраћао онако полуварену. Прорадио ми чир, улукс дуодени, јебо ми ја матер. А и кичма ми се искривила од седења за сточићем. Отровао сам се дуваном.

Отровала ме и телевизија и њима да јебем матер.

Не знам коме више да верујем и шта да мислим. Нећу више ни да мислим. Коме је стало до мог мишљења? Нека буде шта буде, само добро бити неће.

Орасположи ме вест да је сестрић дошао са вежбе.

Само децу опозиционих првака мобилисали.

Беда од људи.

Имам утисак да су више забринути за своју власт него за целу ову јебачину што се одвија у земљи.

Кројачи новог светског поретка то одлично знају, зато их дочекују на нож. Нека иду с милим богом. Уре каже да је ово добро како ће да буде. „Слушај“, вели, „има да нас распарчају и искидају

кô свиња масну торбу. Када остану само наши, има да се осиле, све ће да им буде мало, има да и ово мало раскрчме. Неће имати ко да их заустави...“

„До сада је могло“, каже Македонац, „стој, брате Србине, куд си навро?“

Има сви да нам окрену леђа. Узми, прочитај „Мемоари берберина кнеза Милоша“ Нићифора Нинковића. Још онда су наши вапили како је наша власт од турске гора десет пута.

Прочитај, и немој ничему да се чудиш.

Знаш када су у мом селу, у оно време, дигли буну против начелника. Свог человека. Дође Коџа Милош. Подигну шатру, зготове јела, све како доликује.

Пита Милош када су му казали какве муке имају с начелником:

„Хоћете ли да га казним, да га обесим?“

„Не никако“, повичу ови углас.

„Па шта 'оћете, оца вам јебем.“

„Нека остане овај, али да више не зијани, да нам душу на памук не пије. Јер ако другога поставите, док се он накраде, оде нама кожа на добош.“

Читao сам, питао зашто смо такви.

Каже Брале: „Шта се чудиш? Таква нам је семка.“

А Тома звани Залепил Дупе се клибери и понавља: „Нисмо лоши, али таква нам семка.“

„Семка нам, баћо, никаква, и нема нам спаса.“

Штоно рекô Нацко, „неваљашна“.

Хроничар сређује пусуле. Мисли да ли у роман да убаци реченице из писма С. Б.

„Питање је сад ко је кроз историју страдалнији Јевреји или Срби? Биће да смо ми Срби. Јевреји нису никада имали толико издајника као канцера... али смо ми, биће, јачи, јер са толиким метастазама већ вековима опстајемо. Чуо сам, а и знам за један лек који лечи вековима опаке бољке, расте у једној башти, поред

извора... знам где је то, али се овог трена не сећам, доћи ће то у сан кад му с пролећним лахорима буде време.“

Избљувао сам на папир шта сам могао. Није то све, има тога још доста само не могу више да се напрежем ни присећам свега. Много је ружно. А и ово шта сам истресао може да се проширије ако има сврхе. Ја сам оне двадесет три приче допунио са још седам тако да их има сада тридесет. У осам сам испричао живот од рођења преко детињства школовања и војске до запослења. Самоуправљање третирам у шест прича и то бих могао да прошиirim, али немам ни воље ни снаге. У осталих шеснаест прича обухватио сам живот од напуштања фирме до данашњих дана. Теби сам одвојио пет прича за мустру. Не могу никако да те добијем на телефон. Кума не дође, барем не јави се, а мени се ово не шаље поштом. Постао сам тежак egoиста, кукавац, све мислим да ово што „шкрабам“ нешто вреди. Када погледам за собом, ништа у животу нисам ваљано урадио, па се надам да ће ово испasti добро, да ће и за мном нешто остати. Барем сведочанство о нашем најмрачнијем периоду. А од муке и бруке на папир избљување нико вајду ни срећу није видео. Ја понајмање или нека другима служи за наук.

Седнем тако па читам шта сам написао. У дилеми сам да ли је ово за некакву књижевност или за психијатрију. Можда је и за једно и за друго. Уосталом, види ти то са твојим од пера другарима. Шта може од овога да буде?

Неки дан хоћу упорно да те добијем телефоном, дају ми у дирекцији неки број, окренем, јави се нека жена. Рачунам секретарица, па јој се обратим најучтивије. Молим Вас, госпођо, да ли могу да добије господина Гаврила, ако не, да оставим поруку.

„Нема си га тај овде.“

„Како нема, госпођо?“

„Тако лепо, нема си га, и ајд здраво.“ Спусти госпођа слушалицу.

Поново окренем дирекцију и поново добијем исти број. Ја сад револтиран, али ипак контролишем се.

„Молим Вас, госпођо, како нема господина Гаврила, па он је у тој фирми већ двадесет година.“

„Идијоте“, цикне госпођа, „ово је приватан стан“.

„Па зашто одмах не кажеш“, и опсујем онако теренски. Стигла је само да врисне „Марш!“

За мене је важно што ја то тешко доживљавам.

Ничим је нисам увредио, а она као да је једва чекала да ми испљуне „идијоте“. И шта ми је друго преостало него да отворим падобран и спустим се на њен ниво.

Али тешко ми. Зар смо на тако ниске гране пали да тако мора да комуницирамо.

Јутрос ме опет зезао ауто. Није хтео да упали. Јебô га Шумадинац што га до подне правио, и журио да од подне покупи сено, да му не закисне.

Сретох данас старог друга са терена, вратио се из иностранства, из Зимбабвеа, поодавно, девизе на измаку, жена му погинула у саобраћајној несрећи, живи сам, сам са чашом. Драг ми је то друг иако ме је својевремено у мензи гађао тањиром. И обрех се у његовој самачкој соби. И вратих се десет година уназад. И рекох себи: „Спасио си се“. И присетисмо се једног заједничког доживљаја са терена. Спавали смо у истој соби. Пред зору долази он из каване (а одакле би иначе), а ја већ будан, дрхтим као јебено ждребе, тражи ми се јутарња доза да „клин клином избијем“, а он ме пита: „Што не спаваш, бог те јебô, видиш које је доба?“

„Размишљам како да вратим предузеће на здраве ноге“, кажем и ударимо у смех. Пробудимо Мошу конобара и одемо у мензу, он да настави, ја да почнем изнова...

Тамо у ћошку мензе за асталом седи хроничар. И пише, не може, вели, да спава.

Пише роман о теренском животу. Називаће га „Протуве и анђели.“

Пише овде у мензи, вели да је Фокнер своју књигу „Док лежах на самрти“ ставио на 'артију „у време док је аргатовао у термоелектрани: леђа преврнутих, гвоздена колица служила су му

притом као сто; на роману је радио између поноћи и четири изјутра јер је већ од шест ваљала држати лопату у рукама пуних дванаест сати, а писао га је, од почетка до краја, са звуком мотора у ушима.“

Можда, кажем, али један је Фокнер. Тај сигурно није пијанчио, него је радио, писао, копао. Нисам ни слутио колико ће се хроничар обрадовати када прочита казивање Бранка Момчиловића у тексту „Дуго путовање ка Фокнеру“.

Преписао у свеску како су Фокнера, којег су звали Бил тамо у Оксфорду, у Мисисипију, „суграђани по свој прилици сматрали чудаком или можда и мирним лудаком“. Његовој лошој репутацији код мештана свакако је доприносило и његово пијанчење. Чак ни успех у књижевној каријери није много поправио ствари. Када је професор у једној средњој школи у Оксфорду задао ученицима да прочитају једну Фокнерову приповетку и напишу нешто о њој, они су се смејуљили и размењивали „значајне“ погледе. Професор је то приметио и питао у чему је ствар.

„Знамо ми њега“, одговорио је један ученик.

„Он је једна матора пијандура.“ Критеријуми по којима се суди књижевницима нису увек нарочито књижевни.

Гледам га како пише, вели: „Нећу да прекидам док ме држи.“

Ја хоћу да погледам, он не да, вели још није завршио. Све што пише, каже: „теби је познато. Хоћу да опишем ову трагедију, ову лакрдију, сви беже од истине као ђаво од крста. А не знају да ће их то упропастити, да ће се сопственим курцем изјебати, да ће и овој гулији једном доћи из дупета у главу.“ Отако су се сручиле кише, седи хроничар у мензи, пије са теренцима, криомице бележи у свешчицу оно што чује и после смишља песму.

У песму турио и како:

ГЛУВИ БАЦКО И МИКА ТАЛПА ПАЛАМУДЕ

*Пинули мено у мензи весели седе
Куне Талпа живот што нам све узе
А речи брале тужне хоће да просузе*

*Негда беја снага саг вас гронуо
Остари ћеџу рођену не упозна
Другима кућио браћо моја драга
Бајко зино глув шта ће не чује*

*Мани ћеџу: твоје називало түђе набијало
Виђи каки су нема те ни за гропчић
Шта те је спонапо све је богте пропало
Зовидер Миџу Шацику весели мало*

*Менза шупља дува између дасака
Из ћошка дерња на ме Рака Пљоска
Њачка је песма твоја еј сине ничји
Роман аман ко орман жврљај о вој трагедији*

Срчем каву, он жврља, а већ свањива. Мома оставио влашу вињака на шанку, вратио се хоће још лечка да куња. Уста хроничар да се и он причести, ја из оног свежња извукох неколико листова. Читам, и ево и сада се питам и чудим колике смо будале биле и у шта смо све веровали.

Из свежња листова испаде листић:

Кад упоредимо наше и Дисове дане, мислим да је Дис био неправедан. Две године после објављивања песме српски народ је био једнодушан у ослободилачком заносу, у Балканском рату 1912. Мислим да се њему омакла једна болна омашка:

Умрли су сви хероји и пророци. Нису умрли, то је несрећа српска. Хероја и пророка (пророчица) имамо данас више него цео свет. Немамо добрих радника, паметних и моралних људи, одговорних народних представника који не раде само за *Дај нам данас*, него мисле на будућност. Кад си чуо да је неко храбро, и јавно, поставио свима нама питање „Зашто је Србија спала на ове гране?“

ПОРАЖЕНА СНАГА

(Поражена снага)

ЖИВОТИНЕ СТРАНИЦЕ

Ја сам велики посматрач (што је одлика осетљиве, да не кажем, убогаљене деце) имам намеру да своја запажања, почев од разлаза са радном организацијом па надаље, сада у такси служби све то бележим. Па можда ће те белешке некада послужити теби, можда ће се мени некада отворити „дизна“ за писање па ће и мени добро доћи. А то време до мог разлаза са фирмом опиши у „Протувама“ како најбоље умеш. Штоно рекли Црногорци Дедијеру кад је писао она своја „капитална“ дела: „Виђи дер, Владо, бога ти, примакни Тита некако нама, нађи тамо да је он из Црне Горе“.

Па зато се и пише да би се ублажила мука, заварала стварност. А можда је онај Жид у праву када каже да је перо које писац држи лопата којом он себи копа гроб. Да је и писање пасји посао. Често ми је пред очима реченица оног писца коју су у Шипольу држао на зиду:

„Док год човек пише, он избегава пропаст, али се она не може у потпуности избећи; и зато ја пишем: да се суочим са светом док се он полако распада у ништавило“.

Да само знаш како ће се све ово обурвати и годинама давити у властитом блату.

Ја ћу тако, а ти нађи у „Протувама и анђелима“ место и за мене. Протуве смо били него шта. Само протуве могу да гостују код рођене породице...

Смрт фашизму – слобода народу.

Кажем ти, такав састав људи може да скупи само овај наш јебени живот и ова наша јебена стварност. Углавном нисам сам, има их сличних мени, несрећника колико хоћеш. Ако ћутиш и нећеш да велиш где си радио, прво што ти кажу то је: „а, ударише ти кару, истераше те из милиције“.

Ја набио на очи онај мој качет (из Октобарске револуције...) спустио бркове (као Микардије у оној твојој песми: *Обесио мустаће кô гаће на плот...*), задигао крагну од јакне па само „снимам“. Такве индивидуе може само да скупи Легија странаца. Али ништа мене не

сме изненадити, све то посматрам као нешто сасвим нормално. У ствари, испланирао сам ја себи већ како ћу и шта даље да чиним, а овом нећу више да размишљам.

Помислићеш можда да сам пошандрцао када ти оволико пишем. Јок, море, него користим ово мало времена што имам док не кренем у „Малу привреду“.

Знам да је и то још једна ујдурма коју су нам отуд приредили, али нема се куд. Само луд овде може да буде у винклу, само будала може овима да верује, а не зна да га обећана срећна будућност чека иза ћошка, па кад га тресне по главурди, неће знати ни где је, ни шта је.

У бележници сам преписао песму твог земљака Симовића:

*Преко чорбе посне и неслане
гледам оне који се осолише
и осладише, и ољутише, и омастише.
Нико у овој земљи
не живи тако добро
као они што је упропастише.*

Е, сад могу себи да дозволим да се напијем коб црна земља.

Сваким даном ми овај наш најмање бели град показује и своје друго лице. Прексиноћ ме „измрда“ једна протива из полу света за целих 60.000 динара. Али не жалим, платио сам цену неискуству, убудуће са таквима општим само кроз три прста отворен прозор, а ја, наивко, држао откључана и предња и задња врата, и када се такав ували у кола, муку видиш докле га се ратосиљаш. Иначе, често се нађем у Новом Београду. Какав тамо фин свет живи! Како само гордо пролазе поред таксија, а да нас и не погледају. А и зашто би када их чопоративно возе СМБ возила. Имају нагланџане псе чуваре...

Много су ми добре муштерије ови несврстани, ови „а ћавала хала вала“ (Арапатови), плаћају само крупним новчаницима, а када их питам из које су државе, они одговоре „Ми немамо своју државу“.

Јебем ти такав народ, нема своју државу, а вози се таксијем. И то га вози син предратног газде М. М. који има своју државу, додуше самоуправну и несврстану. Највише се мувам на станици код Градске болнице. Обично ми је ту полазиште. Па кад предвече навале ове са киретирања, посла до гуше. Прилазе колима, ногу пред ногу, а мужјаци их придржавају док се не сместе на задње седиште. Онда мајстор убаци у другу и клај-клај, а чука отчукава, пара капље.

Најкоректнији путници су они Београђани који такси схватају као нужну потребу, а бог те сачувао оних билмеза што запрче кравату и седну у такси да би лечили комплексе због „ги“ или „гу“, и због замашћених оковратника, па још траже рачун на 10.000 динара.

Баш данас натрча Захарије Трнавчевић са неким својим рођаком са села, па онда често возим и до оног будућег рибњака, е онда кажем: „Извините ја сам нови таксиста. Хоћете ли ми рећи где је то?“

Сто људи данас да уђе у такси, то су ти сто исповести, од струјног колапса до суђења са маћехом. Ми таксисти ти дођемо као неки „лекари душе“. За сваког мора да имаш лепу реч охрабрења или саучешћа.

Причам једном старом таксисти како ме је противу изврдала, а он не пита да ли је противу стара или млада, слаба или јака, пијана или трезна, него „како си га оценио?“ Значи, најважније је оценити кога возиш?

Возио сам и једног шаламана. Пожеле ми „сретан нови година“, галантно одбио кусур.

Возио сам и Цигане. Они, с обзиром да су плашљиви, пошто пото хоће да оставе утисак „финих људи“, поштено плате, али кусур ишту до жуте банке (бечка школа).

И тако радим, слажем пару на парицу, а знам да ће је ови обезвредити чим нешто заимам, да ћу се и сам чудити шта ме снађе.

Бежим и гадим се градилишта и свега што се дешава на њему. Какав је то осећај био кад сам са станице гледао Бајгору у маглу замотану, па онда у возу, у бифеу, гледао сам нашег старијег колегу,

толико је био пијан да ме није препознао, а поред мене је кукаван стајао.

Сетим се како је хроничар једаред заспао у возу и пробудио се, тамо негде, у Метохији. Изашао на станици Добра Вода (Уј мир). Јутро, а Шиптари на станици пошли на посао, чекају воз. Зачуде се када га видеше.

Откуд ту?

„Гледам“, каза им, „да купим неко имањце. Видим, селе се Срби, чкавељи, како нас ви зовете, па реко' ја ћу да се доселим.“

Они у смех. Оста и о томе причица.

Сад гледам колегу, једва га ноге држе, очи заводњеле, гледам њега видим самог себе. Човек са 30 година стажа на терену шта доживе? Сетио сам се одмах и чиче Брке Личанина. Са колико је трагике и за теренца симболике завршио у бараки, и то у клозету.

„Говнарски живот живео, у говнима завршио.“

Па и Митра Килибарде који је целог живота копао канале и у каналу завршио.

Све ми је то створило у души осећај мучнине и туге да сам се одмах вратио у купе и натегао балон са ракијом...

Морам још нешто да кажем – човек зри док је жив, па опет блесав умре. Неко дође раније до правих сазнања о животу и овој нашој стварности. Неко касније, неко никада. Неко има некога да га упути, а неко до њих долази сам... За мном је остала једна етапа живота па сам узео да сводим неке рачуне.

Прва грешка ми је била што сам био честит и наиван, и што сам себи дозволио да наследнем да ме гангстери заведу.

Друга грешка ми је што сам дозволио себи да попијем цистерну вињака док нисам схватио да сам заведен и ко ме је завео.

Трећа грешка је што онда када сам све схватио, нисам смогао снаге да „окренем лист“, није ми још било касно. Да ли је ово треће грешка или није, време ће рећи.

И цела ова наша фарса своди се на борбу да будеш што ближе „великом куму“. У томе лежи суштина свега онога на шта се гангстери позивају. То је кључ успеха. И сва ова духовна силеџијства

се своде на то. Па ко воли нека изволи, а ко не, ко га јебе. И не само ко га јебе него и више од тога.

Нисам се распиздио, него дошло ми је да ти и ово напишем.

Док ми отворисмо очи и схватисмо нешто, ови мангупи се наживеше. Често се питам зашто се и ја не ухватих у њихово коло. Да ли због оних сабраних дела од Јанка Веселиновића, што ми их ујак поклони у детињству (камо лепе среће да ми је даривао Милована Глишића) или због успомене на мог покојног оца кога једва памтим, и за кога су причали да је био изузетно честит човек и домаћин. Можда сам ја у овима тражио честите људе и домаћине, па су ме разочарали, што, уосталом, сваким даном показују и доказују ко су и шта су. Срећа да живот има и лепих страна, мада нам и то безобразно скрнаве.

На уму ми речи Воје Попаре „Оно што си је лепо, хватај, а што није, избоксуј си га, што даље од себе“. Зато сам решио да, од сада па убудуће, само „боксуюм“.

У првом реду, штампа и телевизија, тровачи и испиривачи мозга има да се одбијају од мене кано таласи од стене. На врата сам налепио лист са твојим стиховима:

Докле ће вако

*Једино на ТВ добро је
И новине пишу
Гадно гладно неко време
Нико никога не зарезује*

Ко пизда кишу

*Народни хлеб мој јадо
Кућа на продају Завезжи бре
У мишију се завуци језик скрати
Доћи ће дан о злу ћеш овом јоши и певати*

Кажеш да је ово добро како ће тек бити. Не знам шта да велим. За сад посао, плац, понеки пријатељ (ту подразумевам и књигу) има да буду мој „паралелни свет“ у коме ћу живети, јер у овом свакидашњем само сам животињарио. Што се тиче „егзистенцијалног минимума“, ја се тога не плашим, јер и када сам најмање имао, било ми је довољно. Мене, који сам у 10. години распиривао ватру ковачким мехом Живану Бангљи, мене заиста овде ништа више не сме и (не може) изненадити.

Пита ме један „пријатељ“ како сам тако лако могао да се решим фирме и благодати које ми је живот у друштвеној фирмам пружао. Кажем му врло озбиљно:

„За честитог человека и радника и 15 минута самоуправљања много је, а 15 година сасвим доста.“

А он ће мени: „Па оно јесте, али знаш није ти згодно.“

„Знам“, казах „овамо где прелазим, ускраћена ми је могућност да добијем плакету 'Млади радник самоуправљач', и стварно, како велиш, због тога није згодно.“

Пре неки дан сртнем једног школског друга, капацитет у школи био, завршио факултет, али се тако лепо уклопио у ово друштво да до сада није ни заснивао радни однос. Гледам га, оћелавио, одело предратног кроја, кравата демоде, али још луђи него што га се сећам из школе. Био мало у Канади код рођака радио и зарадио неки динар. Питам га „Бре, Ђоро, ко нам ово направи и чему ово води?“

Он као из топа: „Масони, буразеру, они су нам све ово направили. Видиш да су наши очеви мрзели своје очеве (стрељали их због Карађорђеве звезде), а доћи ће време да ћемо и ми мрзети наше и да ћемо, ако стигнемо, дићи руку на њих.“

„Знам за то“, рекох, „али откуд масони, јебали те они.“

А он ће ти мени: „Буразеру, они се сахрањују без амблема, а умешани су у пљачку нашег државног злата у време рата“.

Бленем у њега. Можда је у праву. Углавном, међу нама, као да никада нема мира и љубави, зато се отуђујемо један од другог. И зато смо догурали до дувара...

Ипак ћу да купим ту књигу о масонима. Написао је онај Попоски што је писао о принцу Ђорђу...

Посматрам данас моје садашње колеге, просто да их се човек плаши. Има ти ту свашта и свакаквих. Слично као у грађевинарству. С коца и конопца. Нелагодно сам се осећао док сам их посматрао. Има их са дна, чак и са оне стране закона, исто тако има пристојних људи, продуховљених, или бар се тако мени чини. Један виче из свег гласа: „Нисам био подобан за самоуправљање, па ми предузеће, након осам година рада, од тога три година суђења, дало ову ладу као отпремнину“, (економиста по струци). Други се дерња кћ недотав: „Навалите, људи, стигла јаја од Југо-коке за таксисте преко синдикалне подружнице“. Један, отприлике као ја, стоји грешник са стране, па само гледа шта се ради, слуша шта ови говоре. Кад му ја приђох, а оно и он бивши грађевинац. Иструлио по баракама. Извадим из торбе твоју књигу „Летеће бараке...“

Седе он у кола и тај дан није излазио. Читao неке ствари, утвио, па их напамет говори. „Алал му перо“, вели, „подигао нам споменик.“ Како се он тада осећао сазнао сам када, у недељу, '91. године по навици купих новине („Политика“, недеља, 10. фебруара 1991).

Цупкам код трафике, прелиставам кад, кћ да ме гром удари. Читам:

Људи из летећих барака

Песме модре од живота

Уводна напомена:

Бараку радника из Какња, на раду у Плочама, видели смо и описали 1967.

„Барака 8x6, у њој 19 кревета, десетак ексера изнад свакога. На једном од њих висио је капут чије су рукаве изгризли мишеви. Али то се дешавало док се радници нису извештили па су, извештивши се, једно време, рупе на зидовима и поду крпили новинама и остацима намештаја. Више то не чине. Новине су поскупеле, а преостали делови намештаја су им потребни: овде се спава на

остацима некадашњих кревета, покрива остатцима некадашњих ћебади, шпорет је начињен од старог лименог бурета...“

Молим вас, поштовани читаоци, сачувавте слику ове бараке у памети. Тако ћете лакше разабрати оно што следи.

Мирослава Тодоровића, теренца радника, и његове другове, ви, поштовани читаоци, не знате, можда никада о њима ништа нисте чули, као ни, донедавно, писац ових редова. А да ли су живели? Живе ли још? Тешко је рећи о чему ће вас известити један стих из Мирослављеве песме, када томе дође време. А не знамо ништа о Мирославу и његовим друговима, не познајемо их, нисмо их ни срели, стога што они (присетите се бараке из уводне напомене) у таквим летећим баракама, како је то срочио у стих и песму Мирослав песник и теренац:

*Лете ове наше бараке, раке
Лете ко вране као чавке...
С Ђердата небом преко Таре
На Косово у Високо, на Бајгору
Жизни наше – мутне шаре
Лете вране у том тору*

Лете они, лете тако да и сам живот мимоиђу или живот њих?

Пре него што ће полетети, још једном и све даље, даље од срећнијих људи, даље од свог живота, по мраку, газећи иловачу до чланака, ваља да припреме своју торбу:

*Флаша ракије, чешањ лука
Комад сира овчијег за мезе
У најлон кесу увијена преобука:
Кошуља, гаће, пешкир извезен...
И црквено и мртвено ту је.*

Тада полете на оним баракама да сруше планину, пробију тунел, да саграде пут широк, леп као нацртан, не би ли људи

другачије судбине, што пре, што удобније стигли у ново насеље, нови стан а и у понеку вилу.

Некада је био обичај да се мајсторима, који су подигли кућу, понуди чаша ракије. Више за то нема времена. Тек ставе потоњу циглу, оперу подове од својих трагова, поново се потрпају у ону бараку и одлете даље, све даље а све ближе крају:

*Живели, а живијесмо ли били
Јавља се глас неки – цвили
А глуво је доба једва се дшије
Земни рачун у празној своди
Спрам свеће у мразној соби
Пустиножитељ Мирослав пишие.*

И полете својим летећим баракама. Тако ми суминемо њих, они свој живот.

Али и они летећи отпочињу, душа им се, док сасвим не исцури, жељна весели:

*На астали тањири празног пасуља
Векна леба, со, лук и сланина.
Богато живијесмо наш хуља
Славимо га уз балон вина
Цапаримо се касно, у ноћ певамо
А да не постојимо још не знамо.*

Лете, лете па им, каткад, онемоћају крила. Јаукну:

*Затрпано њих петоро у тунелу
Живели под земљом, живијесмо три дана.
Извукосмо их у црну недељу
Милун живи, четворица утепана...
Вран у лицу бори се с душиом
Милун у болничкој соби лежи.
На лицу му тужном
Живот исписан да се најежиши...
Жигови, болови, сикираџија
Јебага живот наш божја лакрдија.*

Са данима и питања се множе, увек иста, увек иста. Оно питање: „Бити или не бити”, чиста је зајебанција по Мирослављевом певању, а ми смо склони да му верујемо.

Онај није знао хоће ли бити или не, а Мирослав и његови другови не знају ни да ли су били:

*Не живим! Живот је смртан
А и ово што живим
Живим ко да сам одавно мртав.*

То Мирослав у име својих другова пева, а друг његов Ика, теренац, каже на све:

*Чим сам се родио ја сам заплакао.
Јер на земљи живети није лако.*

Шта рећи Ики теренцу за утеху? Ајд боље да ћутимо:

*Ћутимо затим дugo.
Ој, животе мој, моја туга
У бараџи скапава Бора, а напољу југо
Дува.
Дува, дува, да Бог сачува.
А никад да сване.
Никако душом да данем.*

Поново питања, питања увек и увек иста, или, бар слична:

*Добривоју тесару из Валакоња.
Има ли те иђе, јеси ли био,
Мој црни Добривоје, речи које
Оне твоје тесарске, ил ове моје
Што сам их ко змија ноге крио.*

А Влајко Пернати има шта де прича дugo:

Где све није био, где печалио?

*Туђе сам ја године живео
А живот ме брале напати
И мртвима ћу о томе причати...*

Време за живот кад је, је ли га било, Мирослав и његови другови из летећих барака не знају посигурно. Али знају када је време смрти:

*Знам ја брата мога Љубу
Што је навро, ође сад мрети
Домаћин је човек а ми нисмо докони
Шта извoљeва?
Није време за смрт лјети...*

Зима, е то је нешто друго. Или да умреш, или да запеваш. Тада је време.

*Пију и цју на вересију
Самоћу у биртији блаже
Којим мањем да је разбију?
Запевају и у песми је трајсе...*

Вилиманова жена Даринка казује да ни у песми не може јаде да ублажи:

*Уби ме самоћа, утуче тугом
Од ње ти нема лека
Неће душа млијека, моја лепа друго
Знајеш сама, ође човека.
Да дође кући да се скраси
Па соли и леба више ми не треба
Цаба ти све кад сам си.
Дође ми да врискнем до неба
Да одем у свет Веселница
Кућа и постельја ми ко гробница.*

У оној бараки на Плочама, са почетка ове приче, рекли су нам:

,Долазили су из управе... Не нису, нису, али су обећали да ће доћи. Поручили су нам да ће нам градити самачки хотел и да ће све уопште у животу бити боље. Идемо ка томе.“

Песма је питање, питање, питање, много питања:

*Дува јugo
Снег се топи
Животе мој
Моја туга
Колико ћемо још дugo
Трајсити
Један другог?
To je све. Да ли јe?*

На сваки начин, част нам је и помало тужно задовољство што смо могли да вам представимо песника теренца Мирослава Тодоровића и његове другове, теренце такође.

ЛУДИ ИЗ ПЕТЕЛНХ БАРАКА

Песме модре од живота

Улоге наслови: Мирко Каланић, Барајево, 15. фебруар 1991.	Лиричар Бранко Јакшић, Барајево, 15. фебруар 1991.	Песники Мирко Каланић и Бранко Јакшић
Дизајнер Барајево 4. месец 1991.	Фотографије Барајево 4. месец 1991.	Фотографије Барајево 4. месец 1991.
Издавач Издавачког дома „Манго“	Издавач Издавачког дома „Манго“	Издавач Издавачког дома „Манго“

Мирко Каланић
Мирко Каланић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке форме и епичне музичке композиције.

Бранко Јакшић
Бранко Јакшић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке форме и епичне музичке композиције.

Мирко Каланић
Мирко Каланић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке форме и епичне музичке композиције.

Бранко Јакшић
Бранко Јакшић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке форме и епичне музичке композиције.

Мирко Каланић
Мирко Каланић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке форме и епичне музичке композиције.

Бранко Јакшић
Бранко Јакшић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке forme и епичне музичке композиције.

Мирко Каланић
Мирко Каланић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке forme и епичне музичке композиције.

Бранко Јакшић
Бранко Јакшић је из Барајева, на реци Јадовници, где је живео са супружницом и сином. Један је од првих организатора и активних чланова покрета СПЦС. Оквирно је наставник у школи у Барајеву. У његовом стваралаштву је описан живот у каснијим годинама Југославије, у којима је постојала тешка ратна и политичка ситуација. Његови радови су веома лични и емоционални, ослањајући се на привремене музичке forme и епичне музичке композиције.

Нисам читал, него гутао. Једаред, дваред, ама отвори ми ова
репортажа врата мог живота и страћене младости. Купих десет
„Политика“, одем кући и три дана се нисам трезнио.

И зато турај у књигу о „протувама“ и овај лист из „Политике“,
стави и она писма, то је со приче о нама.

И ово што се сада пише је по налогу, јебо их постмодернизам,
можда је и то ујдурма масона да нам огаде и књигу.

+ Животине странице, из недовршене књиге Животе Мишковића
„Поражена снага“. Са Животом, коме сам кумовао, радио сам на терену, на
Косову и другде. Дао ми је свеску са својим белешкама, и, ево у **спомен на њега, и све теренце**, ове странице сећања на *онај живот*.

Живота је овај свет самовољно напустио 2002.

11/18/98 3:06 AM
Доброго Ненадић, Радоша Ђорђевића 5
31230 Ариље, телефон 031/891-455

Драги Мирославе,

баш сам сада, пре пола сата разговарао телефоном са Чедом Мирковићем и рекао му да ме је твоја књига Свети мученици потресла. Књигу сам јуче добио и у једном је даху прочитао. Ја се не разумем у поезију да бих сад ту могао да вршим разврставања и рангирања, знам само да ми је већина песничких књига досадна јер слутим да је све то лажно, да то нису аутентична осећања, да су то компилације и мање или више веште монтаже туђих стихова, обрта и метафора, игра речима, али ово твоје је тачно, истинито, јер то знам из прве руке јер сам толике године био теренац, ако не грађевински, а онда пољопривредни, што није мања мука ако понекад није и већа. Гильдо сам по чукама, чикерима и чалијама, сушио мокру џеку крај бубњаре, кашљао и кијао, шљемао по олјајсаним квачанчима. Твоја ме је књига и разглала и потресла. И хвала ти. Свима си нам подигао споменик. А опет, нема везе, живели smo барем мушки. И не завидим овим мекомудим свилогађанима, које је мамица будила у подне, са белом кафом и земничкама. Ми smo искусили све, чули smo све звуке, у опсегу седам октава, од највише до најниже скале. И хвала Богу Свједочитељу што нам је то дао.

Немам ништа против да одломак из Јануарске приче (поново сам вратио наслов Потоп као део трилогије Зла вода (Киша, Поплава и Потоп) штампаши у Тасићевом часопису. За нови одломак не морамо журутити, плашим се уроха.

Иначе тренутно у компјутеру имам и раду три романа:

Потоп (Јануарска прича) са данашњим даном написано 199 страница

Брајан (проширивање, одрастање, унапређивање новеле Ахилије у роман) 43 странице

Кубала (сајенс фикшн жанр, радња се дешава 2999. године) 15 страница.

Као што видиш, ја као Наполеон, радим три ствари напоредо кувам три различите корбе. Е сад је питање шта би било добро и за Савременик занимљиво од овог мог менија.

Што се тиче интервјуја, уради како мислиш да је најбоље. Не верујем да ће НИН то да штампа из једног мени сасвим резумљивог разлога. Сава Дајтовић ме је у НИН-у од 22. октобра 1998. уврстио заједно са Басаром, Алба-харијем, Данијлом Николићем и Васом Брадом (Угриновом) међу тркаче за награду. Што се мене тиче ја сам тркач оловних ногу, као кад би неко силљиво долапско клује истерала на хиподром да трчи са орним ждрепцима. Редакција ће се у сваком случају чувати да је неко не оптужи како некога међу тркачима форсира.

Снебивам се да ти одговорим на ова три питања јер би онда морао да причам о детаљима из свог живота, а за то нисам спреман, некако ми је одвећ претенцијозно, не знам како да ти то објасним. Још увек сам у добу када активно стварам, мемоаре пишу они којима се имагинација истрошила те не могу да измишљају, односно да креирају нешто ново него им је преостало још само да се сећају и присећају. Сујеверан, какак сам, бежим од тога као ђаво од канџила, далеко било... овде би следила ономатопеја пљувања, три пута, али не знам како се то пише.

Много ми се допада она критика из Народних новина. Ако знаш аутора поздрави је.

Још једном хвала на књизи и што си ми је послала али неупоредиво више што си је написао и што си нас се сећао.

Мирко Ненадић

ТОДОРОВИЋЕВ ТАВНИ ПРОЗНИ КОВЧЕЖИЋ

Приземна подела „књижевног посла“ сходно којој песник вала да пише искључиво песме, прозаиста приче или романе (писати и једно и друго већ није одвише препоручљиво!), а критичар своје рецензије – приказе и есеје, у нашим просторима чини се да је већ прилично времена превазиђена. Ташто држим да сам, овоме обрту, и сам понешто допринео. А сада, ево, том прекршајном стазом креће и Мирослав Тодоровић, премда, опет ћу хвалисаво, одавно зnam за његов приповедачки дар, делимично ствар завичајног наслеђа или и искustвени нанос. Поводом ове потоње тврдње: зар није то онај песник што је, зарана, опевао негдашње наше трудбенике-мученике, ту гулију, како он зна да каже, наводне „јунаке рада“, ижђикале уз празан пасуљ у мензи, „умне поруке“ шефова и предрадника (попут оне да гулији треба дати тек колико да им *задњица не зарасте*) и отужне говоранције негдањих политиканата, мајстора „самоуправног модела“ празнословља?

Када се том „миљеу“ поврати, Тодоровић прибегава раскошном живом говору, народски сочном, веристичком ивише него ефектном. У исти мах изоштрени посматрач, Мирослав Тодоровић није залуду „штио књиге“, мрчио и оштрио своје поетско перо. Писање поезије неповратно је усложило његов исказ нијансама, разбокореним асоцијацијама, умним опажањима, смислом за „крупницу ситницу“, за иначе скрајнуте и баш због тога битне детаље.

Другим речима, овај аутор успело влада различитим типовима и нивоима језика и израза, *дискурсима*, како то учени критичари воле да кажу. И све је то очито у збирчици прозе *Сандук пун таме*, све до аутоироничног mestimичног набоја који прати казивања о судбини писца и књига – што уопште узеј, што када је реч и о самом нашем аутору.

Ова опаска биће поготову схватљива ономе ко прочита минијатуру о томе како се М. Т. похвалио земљаку да му је књига, а држи да се исплатило чекати, сада већ давне године објављена у

издању престоничке Српске књижевне задруге. На шта му земљак отповрађа да се није морао баш толико да труди: задруге има и у њиховом селу, и надалеко је позната...

Надобудни читач ту би застao и намрштио сe над сељачком мудролијом: незнање, непросвећеност, заосталост... кал у којем сe давимо! промуђурни читалац, међутим, неће овако поједноставити ствари јер је у цигло неколико животних а шктих, опорих а вишезначних реченица „спаковано“ читаво једно бреме, завежљај и многозначје поникло из ситуације што је, очito, најпре доживљена а потом записана/описана.

Има у овој књижици још таквих минијатура. Споменућу тек ону у којој напредна и раздрагана унучад поручују баби да јој је место на Бубњу, да је она већ тамо (дакле – на гробљу), или, пак, запис о „инсталацији“ с Мона Лизом на зиду сеоске пушнице. Наоко из исте равни пониче и ниска минијатура с нешто другачијим исходима, таквим да се у њима прожимају лирско и умствено, поезија и проза.

Реч је о минијатурама какве су *Камен*, *Несаница*, *Из живота*, *Страшан суд*, *Животи*, *Човек или писац*, *Човек и поготову закључна Тачка*. Нису ни оне, наравно, монотипне, саздане све на исту „модлу“. Некад им је и оса и обличје споменути живи говор, директан исказ. У другим случајевима се, опет, непосредно опажа како „сарађују“ песник и прозаист – размењују, узајамно оштре и позајмљују један другоме своје алатке.

Када је о мотивима реч, извесно је да је *Сандук пун tame* мала целина заошијана у најразличитијим правцима. У том погледу аутор, наш прозаиста, „легитимише“ се као, како се некад говорило, прави *разбарушени песник*. Искрено ћу устврдити да ми је то драго и блиско, то јест да ми пружа читалачко задовољство.

Дај, Боже, да тако буде и са тобом, неискварени читаоче! Пуна ми је пипа прозе писане као *под шибер*, макар да, као и М. Т., знам да је то оно што се наводно тражи и лобистички слави и награђује.

Потоњом тврђњом приближио сам се и оном кругу причица Мирослав Тодоровића које се непосредно тичу, и које су поникле из доживљаја тзв. књижевног живота.

Материја ми је позната; добро знам које су све јаловости и обмане, опсene и кривотворине, болешчине од сујете и сваковрсне

недостојне неподопштине у њу уткане. То је тај наш фамозни књижевни живот, па и он, што би рекао Иво Андрић, „пун гада“. Баш гадалука, колико год наивни очекивали да таквих „појава“ нема у „царству духа“ и међу „вitezовима речи“... Кад тамо, прави тамни вилајет!

Тодоровић је, додуше понешто узгредно, решио да и о томе у својој прози посведочи. И добро је што је и то учинио.

Имам утисак, ипак, да је „отпор материјала“ био поприличан, поготову у случајевима када је аутор, што директно, што индиректно, и себе начинио властитом „темом“.

Овим не желим да кажем како би боље учинио да је шифровао и заметао трагове – макар да је и то понекад користио – већ имам утисак да се, покадшто, осећао као онај што ставља со на своју рану, а боље би било да је – ево, сада ћу и ја мало да забраздим – гурао прст у (туђе) лажљиво око.

Ако је икакав „закључак“ сврсисходан, гласио би да песник Мирослав Тодоровић, отварајући свој тавни ковчежић, није огрешио душу и перо, нити ушао у туђи, њему несвојствен „забран“. Као што више готово да нема „чистих песника“, тако се и поезија и проза већ поприлично дugo сусрећу, прожимају и сустичу.

Ваљда у томе грму лежи зец, или одговор на оно Елиотово питање може ли се бити (додајем: с пуном снагом и вером) песник и после двадесет и пете године.

Вујица Бојовић

НЕВЕСЕЛИ ЗАПИСИ О ЖИВОТУ

Наслов збирке „Сандук пун таме“ делује као симболичка апстракција или асоцира на песме Новице Тадића, а ради се о опипљивој свакодневици Србије, материјалној стварности и њеном духовном и моралном лицу. Аутор у низу текстова, од два реда до четири странице, сведочи о људским мукама и несрећама, о људској равнодушности, себичности и нечовечности, на тако упечатљив начин да је тешко читати рутинирано, попут већине књига.

У овај сандук М. Тодоровић је похранио оно што му се најјаче урезало у морално осетило, зато у овим записима, наизглед, мало има литерарне стилизације. У сандуку су животне појаве, са непатвореним јунацима, њиховом животном позорницом и говором. Записи су, формом и тематиком, врло разноврсни, од изрека, цитата из књига, кратких записа, анегдота, сатиричних цртица, репортажа, до песама и правих књижевних прича. Сваки написани ред нека је мера живота, било трајања, брзог пролажења, патње, било моралности и духовности.

После читања емоционално најдуже трепере приче/записи о старим особама, нарочито сељанкама, које су данас широм Србије велике мученице. Усамљене у некој забити, болесне и беспомоћне, чекају смрт, заборављене од деце којој су посветиле живот, а која су се и између себе завадила. Те Кадивке, Радунке, Маре, Јелинке мртве су још док су живе, жељне некога да виде и с неким проговоре (*Празно и без гласа, Сандук пун таме*). Цитати из Библије само још снажније боје мучеништво јунака.

Потресан је крај живота и старица у граду, и свих сиромашних, бедом или несрећом обележених жена и мушкараца. Обесни унуци питају своју бабу зар она већ није у гробљу (*Прича из КЗМЗ*). У причи *Срећа* учитељицу у пензији, на дан избора, из странке *Боље сутра* интервјуишу, обасипају лажном пажњом и лажним поклоном, а кад се политичка представа заврши, остављају је бездушно на улици, у инвалидским колицима. Људи се лакше спријатеље и разумеју са животињама, него међусобно.

И мушкарци су углавном старији људи, усамљени, неуспехом обележени радници (чувар Која, Џон, Р.), исељеници и избеглице из Косова и Крајине. Свима је живот нешто ускратио, сувово им се наругао. Млади Јован је од живота у Америци донео у родно село, у гробље, само име Џон. У потресној причи *Сузе*, у препуном руинираном возу путују људске руине: избеглица без ноге и његова болесна жена који, на путу у бању, носе терет болести и сећања, а кад она види краву у ливади близне у плач јер је подсетило да је продаја последње што је имала. Мајсторски је уведено више планова нарације и вишегласје – мудровање пијанца („живот је сезонско занимање“), народско шаљиво натпричавање путника, пошалице кад је све сушта несрћа.

Десетак прича има за тематски оквир књиге, писце/песнике, књижевне награде, жирије, књижевно поље у Србији. Претходне приче су му натопљене емпатијом према јунацима, овај циклус садржи ауторову резигнацију што су књиге багателисане, доспевају у контејнере и на бувљак, а књижевна братија се, не бирајући средства, отима о награде и новац.

М. Тодоровић, учесник у књижевном животу с моралним скрупулама идеалисте, тешко разуме и прихвата да нико неће, па ни библиотеке, библиотеку познатог писца, с љубављу стварану (*Кућа пуна књига*). Аутор мисли да би писци (дакле и поезија) морали бити бољи од света у коме живе и пишу (нарочито бољи од писца за кога други цинично каже да би изазвао еколошку катастрофу кад би пао у септичку јamu, или од једног другог који сам за себе каже да није човек већ писац). Мало симболичне светlostи у културну помрчину уноси стара професорица музике, која пада у контејнер, покушавајући да дохвати бачену књигу (*Живот после живота*).

Лоша поезија, празноречива и помодна, одбија читаоце. Једна таква поклоњена збирка песама излечи од страсти читања и куповања награђених књига великог поклоника поезије (*Разведравање душе*). Овај циклус прича је најличнији, са највише ироније, али и аутоироније (*Задруга, Мона Лиза на зиду пушнице*). Могао би се илустровати цртежом Дон Кихота, са главом М. Тодоровића, како јуриша на неки књижевнички бувљак.

Ауторов однос према нашој стварности исказан је и правим сатиричним причама *Акција*, симулација борбе против криминала, и

Генерал под шатром, будаласта и пијанска разметљивост ракетама на вашару.

Иако је Сандук пун tame збирка документарне прозе, исечака из живота, има у њој неколико правих кратких уметничких прича, као што су *Летећи зидар Манојло*, *Лик са платна*, *Последња реченица*, *Чувар Која*, *Одлазак Казанове*, *Сузе*, *Жivot после живота*, *Срећа*, *Празно и без гласа*.

Тај живот, сандук tame, за већину је пакао, али, опет, пролети брзо, колико док пљеснеш длановима или креснеш шибицу. Смрт, пропаст, одрази се и на камену који људи понесу са собом у свет. Ове приче освајају читаоца непосредношћу живота, мајсторством писца да наизглед лако, без филовања и кићења, подсести на губитнике и маргиналице, ту, поред нас.

Вујица Бојовић
(1942, Прибојска Голеша – 2016, Пријепоље)

ИЗ ПРИЧЕ У ЖИВОТ, ИЗ ЖИВОТА У ПРИЧУ

У краткој антологијској причи *Лик са платна*, уврштеној у збирку кратких проза *Сандук пун таме*, у којој портретисана жена са платна закорачује у живот, а сликар заузима њено мјесто на платну, Мирослав Тодоровић има и реченицу у којој умјетник каже да ће радити *на овој слици све док не проговори*. При томе сликар мисли на ладу коју линијама и бојама оживотворује, а читалац стиче утисак да на посредан начин писац разобличује и свој књижевни поступак. И он тако увјерљиво ваја своје литерарне јунаке, понекад само понеким атрибутом, поступком, смјештањем у посебну ситуацију, да се чини да ће оног часа када завршимо с читањем они закорачити у живот, истина помало уврнут, ишчашен, накриво насађен, баш онакав какав приличи белетристичком дјелу. Уосталом, они – ти јунаци који сви заједно осликавају (и пресликавају) стварни живот онаквим какав јесте – заправо су у ове лирске творевине и доспјели из наше свакодневице; писац није морао да их измишља, него их је препознао у мноштву кроз које се свакодневно креће(мо).

Имају ли Књига и књижевна Ријеч у њој икакву будућност? Тамо где су до јуче биле књижаре сада се у излозима кочопере вјенчанице, а у подрумима где су љубитељи сатима листали прашњаве књиге и часописе у антикварницама, сада су ноћни клубови. Издавачких кућа практично више нема. Оне друштвене приватизоване су и добиле неку нову намјену, окренуле се више трговини, као уосталом и приватне издавачке куће које углавном служе за то да од аутора наплате објављивање њихових књига како би се нешто зарадило да власник објављује и своја дјела. Књиге поезије више нико не купује, а читају је само посвећеници, као апостоли у доба зачетка хришћанства, по катакомбама. Књижевни часописи полако одлазе у историју. А писци? Ко на њих још мисли! Ако су успјели да се „углаве“ у какве жирије, онда се међусобно награђују, а ако су изван тих кругова, онда су и ван интересовања

књижевне критике. Упркос свему томе, они ипак пишу и довијају се како знају да штампају своја дјела.

Све то уочава пјесник суптилних осјећања и о томе пише мајсторски „скројене“ кратке, рјеђе дуже приче, често са неочекиваним завршетком, што само разбуктава читаочеву радозналост. Покатkad те лирске минијатуре остану на нивоу драгоцјеног, код нас помало заборављеног записа, цртице, а покатkad се прометну у пјесму у прози. Било да се у њима појављују стварне личности, некад с правим а некад с промијењеним именом, било да су узете из свијета имагинације, Тодоровићеве прозе никога не могу оставити равнодушним. У читаочевој (под)свијести оне још дуго живе и након прочитавања.

Писцима, који из својих чемерних живота циједе стихове и прозне реченице, на неки начин су слични старице и старци, јунаци већег броја прича у збирци *Сандук пун таме*. И они су препуштени сами себи, усамљени, остали на запарложеној земљи, са пском и понеким домаћим живинчетом као јединим саговорницима, док су им се дјеца разишла свијетом. Сами су и кад су у градској вреви, у аутобусима градског саобраћаја, у возвима када некуда крену, на станицама које су симболи пролазности и својеврсне пијаце људских судбина. У сталном су страху да ће скончати негдје где их нико данима неће наћи.

Писцима и старцима М. Тодоровић пријејију и сродне радничке душе. Они живе у баракама, граде путеве, копају тунеле, хране се и пију у радничким мензама, живе од обећања, клањају се или пркосе углавном неписменим и неспособним шефовима, свједоче одумирању радничког самоуправљања упоредо с одумирањем социјалистичког друштвеног поретка, али су опет пуни живота, склони хумору...

Када у неким причама саркастичном оштрицом дубоко засијеца у болесно ткиво друштва, Тодоровић нуди фино освјежење у виду сатиричног погледа на свијет, протканог ненаметљивом иронијом. Још веће освјежење зрачи из прича које говоре о ненаданим љубавима у зрелом, чак и поодмаклом животном добу.

Тодоровић прича питко, увјерљиво, као да приповијест везе уз огњиште, сочним језиком, кратком, језгромитом и проходном реченицом. Порука и поука су му ненаметљиве; читаоцу оставља да

их налази и тумачи према свом поимању свијета. Као да жели да потврди да је у књижевности све поезија, не труди се да успостави оштру границу између пјесме и приче. Уосталом, и чemu те неприродне границе?! – као да поручује ова књига.

Вратимо се већ постављеном питању: Имају ли Књига и књижевна Ријеч у њој икакву будућност? Судећи по збирци кратких проза *Сандук пун tame* Мирослава Тодоровића – имају, па овој зато треба пожељети срећан пут у читалиште!

Бања Лука, 11. 3. 2017.

Белешка о писцу

Мирослав Тодоровић је рођен 29. децембра 1946. у Трешњевици код Ариља.

Објавио је књиге поезије: *Спис ведрине* (Градина, Ниш, 1978), *Испис tame* (Просвета, Ниш, 1990), *Летеће бараке, теренци и ни'ове душе* (Просвета, Ниш, 1990), *Судњи час* (Крајински књижевни круг,

Нота, Књажевац, 1990), *Теренска свеска* (БИГЗ, Београд, 1993), *Испис tame 2* (Апостроф, Београд, 1994), *Сванућа* (Деметра, Књажевац, 1994), *Црио у боји* (Српска књижевна задруга, Београд, 1994), *Потоња верзија* (Просвета, Ниш, 1997), *Свети мученици* (Просвета, Београд, 1998), *Тамно и дубоко* (Апостроф, Београд, 2002), *Земаљско и небеско* (МБ графика, Ниш, 2004), *После свега* (Свен, Ниш, 2005), *Спрам расутих звезда* (Unus mundus, Ниш, 2006, Свен, Ниш, 2007), *Песме путовања* (Књижевни клуб „Бранко Миљковић“, Књажевац, 2009), *Ветар понад гора* (Unus mundus, 2010; pdf, Дигитално издање, Заветине, Београд 2011; Свен, Ниш, 2011); *Станиште поезије / The Habitat of Poetry*, двојезично, на српском и енглеском (Смедеревска песничка јесен, Смедерево, 2011. pdf, Заветине, 2011), *Бојија визура*, (Заветине, pdf, 2012), *Светиња* (СКЦ, Ниш, 2013); *Шум и лахор* (Unus mundus, Ниш, 45/2013; ауторско издање, 2013), *Хладно сјаје звезде и судбине* (Unus mundus, 49–50, Ниш, 2015), *Бојија визура*, (Шумадијске метафоре, Младеновац, 2015), *Грчка свеска*, (Прометеј, Нови Сад, 2015), *ПонАД рукОписа* (Ревнитељ, Ниш, 2019), *Темно и длабоко*, изабрани и нови песни (Арка, Смедерево / Матица македонска, Скопље, 2019), *Грчка свеска, 2 / ЕЛАИДА ТЕТРАДИО В'*, двојезично: српски и грчки језик, (Галаксијанис, Ниш, 2020), *Тамно и дубоко* (Арка, Смедерево, 2020), *Дах и Прах* (Галаксијанис, Ниш, 2022),

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ, прев. Παναγιώτης Ασημόπουλος
<http://fractalart.gr/11-poiimata/> 2018.

Критике, огледи, проза:

У сенци Дамокловог мача, (Учитељски факултет Врање, 2009);

Ширење светlosti (Unus mundus, 44/2013);

Листови на ветру, књига дневничких записа, (Unus mundus, 49–50, 2015);

Добрило Ненадић, неопозиво, књига разговора, (Unus mundus, 47 /2014; Народна библиотека Ариље, 2020);

Малина и други јади (Свен, Ниш, 2016)

Огледи из Трешињевице, (НКЦ, Ниш, 2020).

Књижевне награде:

, „Дрво живота“, „Мирко Петковић“, „Милан Ракић“, „Раваничанин“, „Раде Томић“, „Војислав Илић Млађи“, „Бранко Манас“, Велика повеља српске духовне академије, „Хаџи Драган“, Песничка хрисовуља, „Шумадијске метафоре“, „Златна струна“, „Арка“ (Међународна књижевна награда), „Паунова награда“, „Наци Наман“ (Либан, 2022).

Превођен је на више језика: италијански, бугарски, пољски, енглески, руски, немачки, грчки, македонски.

Заступљен је у домаћим и страним антологијама као и интернет издањима.

О Тодоровићевој поезији есејиста Миодраг Mrkić је објавио књиге огледа:

Љутка језа пролазности пред вратима визије, 2006; *У мрежси „Потоње верзије“*, 2008; *Три огледа о поезији Мирослава Тодоровића*, 2009; *Огледи о поезији Мирослава Тодоровића*, 2011.

Душан Стојковић је приредио књиге:

И тамно и дубоко (Књижевна критика о поезији Мирослава Тодоровића), Нишки културни центар, Ниш, 2010.

Рукопис живота (Егзистенцијална и есенцијална поезија Мирослава Тодоровића) Народна библиотека „Стеван Сремац“, Ниш, 2016.

Важније књиге критика:

1. Мирољуб Стојановић: *Одзиви*, Наша реч, Лесковац, 1990.

2. Иванка Косанић: *Пред магијом књиге*, СКЦ, Ниш, 2002.

3. Мирослав Лукић: *Духови*, 1, есеји, Дела 7–8–9, 2002. *Метафизика у белом оделу*, коначно издање pdf, 2006.

4. Жарко Ђуровић: *Грлом у сновије*, ЦАНУ, Подгорица, 2007.

5. Радомир Мићуновић, у: *Unus mundus*, Ниш, 2007.

6. Жарко Ђуровић: *Вриједности и мјере*, ЦАНУ, Подгорица, 2010.

7. Душан Стојковић: *И тамно и дубоко* (Књижевна критика о поезији Мирослава Тодоровића), Нишки културни центар, Ниш, 2010.
8. Мијутин Пашић: *Добар песник не умире*, Књижевно друштво „Развигор“, Издавачка радионица „Свитак“, Пожега; Удружење књижевника Србије, Подружница за Златиборски округ, Ужице, 2010.
9. Срба Игњатовић: *Лирски осмоглас*, Алтера, Београд, 2012.
10. Иванка Косанић: *Трагом књижевног лука*, 2011.
11. Радомир Мићуновић: *Unus mundus*, Ниш, 2011.
12. Душан Стојковић: *Unus mundus*, Ниш, 2012.
13. Ранко Павловић: *Unus mundus*, Ниш, 2012.
14. Миодраг Mrkić: *Крахи огледи*, М. Mrkić, Београд, 2013.
15. Миленко Д. Јовановић: *Критички есеји*, „Доситеј“, Горњи Милановац, 2014.
16. Мићо Цвијетић: *Мала приношења*, Свет књиге, Београд, 2016.
17. Милица Миленковић: *Критичка тумачења*, Ријека, Краљево, 2016.
18. Иванка Косанић: *Додир душе писца и читаоца*, Народна библиотека „Стеван Сремац“, Ниш, 2019.
19. Маја Белегишанин, *Светло препознавање*, Банатски културни центар, Ново Милошево, 2020.
20. Мићо Цвијетић: *Племенити калемци*, Свет књиге, Београд; СПКД „Просвјета“ Општински одбор, Фоча, 2020.
21. Милијан Деспотовић: *Искуственик тумачења*, Свитак, издавачка радионица Књижевног друштва „Развигор“, Пожега; Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница за Златиборски округ, Ужице, 2021.
22. Миодраг Mrkić: *Крахи огледи*, 7, М. Mrkić, Београд, 2021.
23. Милијан Деспотовић: *Домашаји читалачких чула*, Свитак, издавачка радионица Књижевног друштва „Развигор“, Пожега; Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница за Златиборски округ, Ужице, 2021.
24. Стојан Богдановић: *Грозница*, Нишки културни центар, Ниш, 2021.
25. Милуника Митровић: *Дарови сусретања*, Листак, Београд, 2022.
26. Милијан Деспотовић, *Језички израз душе*, Свитак, издавачка радионица Књижевног друштва „Развигор“, Пожега; Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница за Златиборски округ, Ужице, 2022.
27. Милијан, Деспотовић, *Пред сунцем језика*, Свитак, издавачка радионица Књижевног друштва „Развигор“, Пожега; Удружење књижевника Србије, Књижевна заједница за Златиборски округ, Ужице, 2022.
28. Душан Стојковић: *Жубор метафизичког 2, Потцењени и прецењени песници*, Литера, Младеновац, 2022.

О књижевном делу Мирослава Тодоровића писали су у књигама, часописима и листовима: Михаило Игњатовић, Благоје Глозић, Недељко Богдановић, Мирољуб Стојановић, Иван В. Лалић, Слободан Ракитић, Срба Игњатовић, Томислав Мијовић, Миодраг Петровић, Васко Ивановић, Драгољуб Јекнић, Александар Ристовић, Сава Пенчић, Крстивоје Илић, Иванка Косанић, Драгиња Урошевић, Мирослав Лукић, Горан Максимовић, Милосав Буца Мирковић, Владимира Јагличић, Милутин Лујо Данојлић, Радомир Мићуновић, Жарко Ђуровић, Зоран Вучић, Радомир Виденовић Равид, Димитрије Николајевић, Бранко Брђанин Бајовић, Мићо Цвијетић, Миљан Деспотовић, Миодраг Mrkić, Милутин Пашић, Власта Младеновић, Душан Стојковић, Љубомир Ђорилић, Радиша Драгићевић, Стана Смиљковић, Миленко Д. Јовановић, Мирослав Радовановић, Анђелко Анушић, Адам Пуслојић, Ранко Павловић, Никола Тодоровић, Драган Ј. Ристић, Драган Богутовић, Милица Милenković, Милуника Митровић, Братислав Р. Милановић, Борис Лазић, Маја Белегишанин, Јованка Стојчиновић Николић, Стојан Богдановић, Мирко Иконић, Љубиша Ђидић...

У свом есејистичком и критичарском раду писао је у бројним листовима, часописима као и књигама *У сенци Дамокловог мача*, Учитељски факултет Врање, 2008. *Ширење светlosti – Видикречи*, Unus mundus, 44/2013. о: Слободану Ракитићу, Срби Игњатовићу, Радовану Белом Марковићу, Томиславу Мијовићу, Драгомиру Загорацу, Хаџи Ивану В. Алвировићу, Зорану Милићу, Јовици Васићу, Владимиру Јагличићу, Флен О Брајену, Тихомиру Нешићу, Љубиши Мишићу, Боби Вукадиновић, Мирољубу Тодоровићу, Добривоју Јевтићу, Драгињи Урошевић, Петру Блажићу, Станиши Станковићу Макију, Богдану Радуловићу, Божидару Младеновићу, Мирославу Лукићу, Момчилу Милошевићу, Васи Д. Михаиловићу, Драгославу Живковићу, Браниславу Драгојевићу, Миладину Ђулафићу, Стојану Ристићу, Николи Цинцар Попоском, Адаму Пуслојићу, Недељку Богдановићу, Милораду Ђурићу, Бранку В. Радичевићу, Иванки Косанић, Данилу Николићу, Добрилу Ненадићу, Италу Калвину, Ђури Радоњићу, Звонимиру Костићу Паланском, Горану Максимовићу, Миленку Д. Јовановићу, Стојану Тодоровићу, Јездимиру Здравковићу, Фернанду Саватеру, Луки Прошићу, Николи Пешићу, Димирију Миленковићу, Милоју Ђуришићу, Стојку Стојковићу, Славку Старц., Србољубу Илићу, Власти Младеновићу, Доротеи Пантелић, Нини Берберовој, Живку Аврамовићу, Славку Булатовићу, Ј. Мишими, Браниславу Вељковићу, Бори Младеновићу, Љубици Стевановић, Драгану Ј. Ристићу, Драгану Лакићевићу, Добривоју Јевтићу, Чедомиру Мирковићу, Милутину Лују Да-нојлићу, Д. Х. Лоренсу, Драгиши Васићу, Владимиру Станковићу, Моми

Капору, Бруну Шулцу, В. С. Најполу, Радојку Николићу, Живораду Лазићу, Густаву Јаноуху, Милету Остојићу Попари, Стојану Богдановићу, Богольбу Митровићу Бободе, Мирославу Цери Михаиловићу, Зорану Вучићу, Драгољубу Симоновићу, Љубиши Р. Митровићу, Властимиру Станисављевићу Шаркаменцу, Обрену Ристићу, Виолети Јовић, Дејану Богојевићу, Небојши Деветаку, Предрагу Баји Луковићу, Радмилу В. Радовановићу, Анђелку Анушићу, Стојану Богдановићу, Душану Варићаку, Горану Ђорђевићу, Мирославу Димитријевићу, Милошу Јанковићу, Радославу Вучковићу, Ранку Павловићу, Радојици Перишићу, Мићи Цвијетићу, Братиславу Р. Милановићу, Ристи Василевском, Милици Миленковићу, Милијану Деспотовићу, Љубиши Ђидићу, Јовици Ђурићу Мајору, Божимиру Пилчевићу, Радосаву Стојановићу...

Заступљен је у неколико енциклопедијских књига:

Милутин Пашић: *Преглед књижевности ужичког краја*, (Кадињача, Ужице, 1996)

Бободе Митровић: *Трешњевица кроз векове* (Арт плус, Чачак, 2003)

Милисав Савић: *Ко је ко, писци из Југославије* (Ошишани јеж, Београд, 1994)

Енциклопедија Ниша. Култура, стр. 440–441. (Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 2011).

Драган Шапоњић: *Године успона и пада и још понешто* (Монографија Ариља, 2021).

Члан је:

Удружења књижевника Србије, Друштва књижевника и књижевних преводилаца Ниша, УСКОР-а, Српске духовне академије и **Словенске академије књижевности и уметности**.

Живи у селу Трешњевици код Ариља и Нишу.

САДРЖАЈ

Мона Лиза на зиду пушнице	7
Песници	8
Књига пуна књига	9
Песма за причу, епилог	10
Разведравање душе	12
Поезија на бувљаку	15
Лауреат	17
Лауреат, 2	18
Уметници	19
Бетонирање океана	23
Задруга	24
Човек или писац	25
Славан песник	26
Песник и политичар	27
Визија	39
Калкута	41
После свега	43
Генерал под шатром	44
Харонов осмех	45
Јабука	46
Догађај за причу која чека писца	47
Последња реченица	48
Живот после живота	50
Срећа	51
Херој	53
Чудо у Луковској Бањи	54
Смрт у Лескову	58
Боја	59
Хитлер у аутобусу	60
Лице из туђе приче	61
Дневник, 15. 10. 2015.	62
Ето	63
Суза	64
Кафка	65
Шкљоца	66
Човек	71

Седмо небо	72
Тачка	84
Јесте ли видели Стевана	85
Липов	99
У раму прозора лице старице	100
Прича из КЗМ3	101
Летећи зидар Манојло	102
Живот у једној речи	103
24. март 1999.	104
Камен	106
Одлазак Казанове	107
Чувар Која	108
Немушти језик	109
Несаница	110
Лик са платна	111
Животи	112
Музеј соли	113
Јаја за бин Ладена	114
Акција	115
Животопис Г. Т.	117
Прича из песникове куће	118
Сандук пун таме	120
Сузе	121
Празно и без гласа	125
Страшан суд	131
Кућа закључчана изнутра	132
Глухо	133
Протуве и анђели	135
Мућа и Јова Дабоме улазе у роман	137
Луда кућа	141
Луда кућа, бели шум	156
Поражена снага	168
Племенита животиња	173
Срба Игњатовић: Тодоровићев тавни ковџежић	203
Вујица Бојовић: Невесели записи о животу	207
Ранко Павловић: Из приче у живот из живота у причу	211
Белешка о писцу	215

Мирослав Тодоровић
Сандук пун таме

Издавач
Народна библиотека „Стеван Сремац“ Ниш

За издавача
Соња Шуковић

Уредник
Соња Шуковић

Рецензенти
Срба Игњатовић
+Вујица Бојовић
Ранко Павловић

Лектура и коректура
Јована Славковић

Корице
Мирослав Тодоровић

Штампа
Пунта, Ниш

Тираж
200

ISBN 978-86-85425-47-9

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-3

821.163.41.09-3 Тодоровић М.

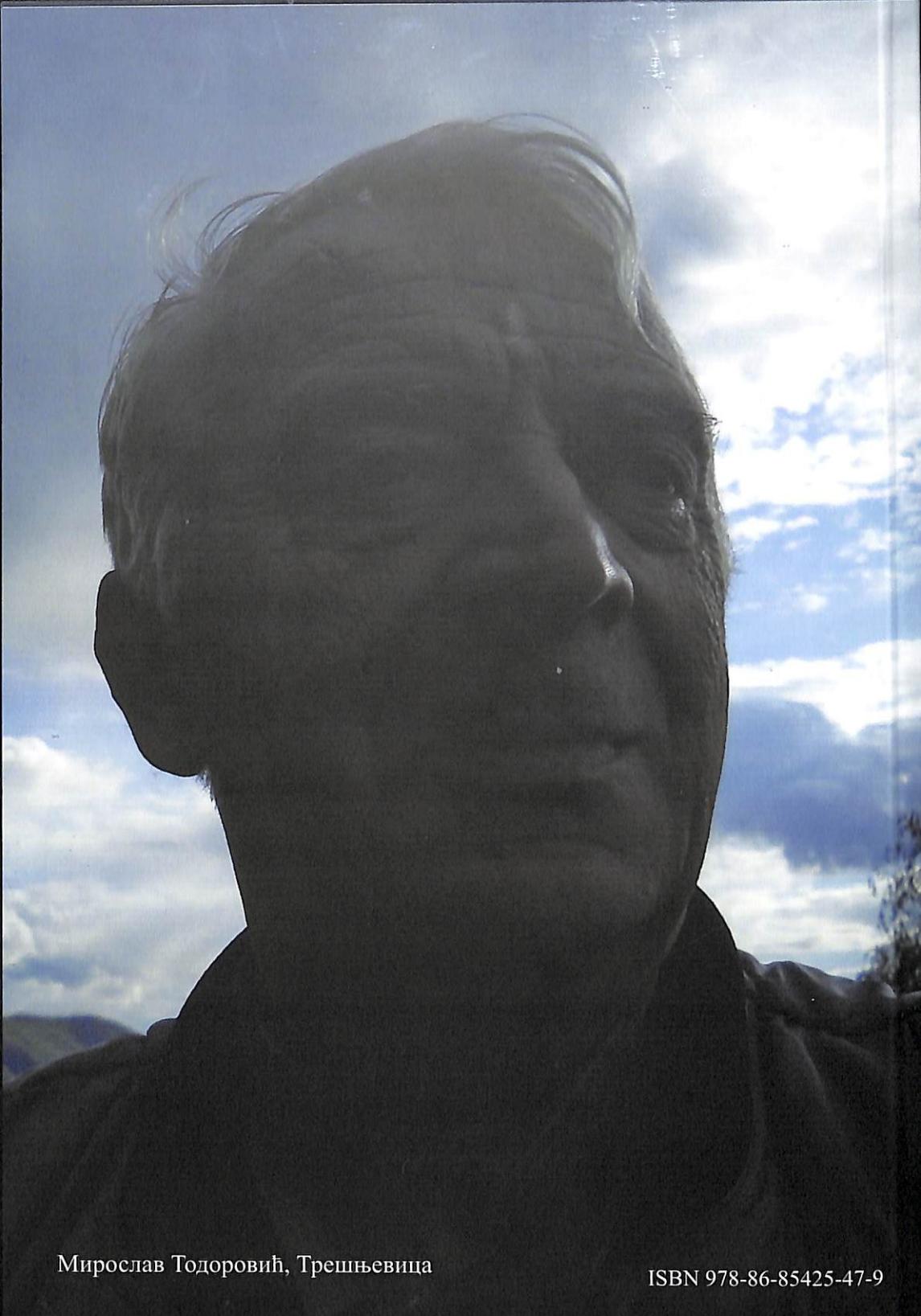
ТОДОРОВИЋ, Мирослав, 1946-

Сандук пун tame / Мирослав Тодоровић. - Ниш : Народна библиотека "Стеван Сремац", 2023 (Ниш : Пунта). - 224 стр. : илустр. ; 21 cm

Ауторова слика. - Тираж 200. - Стр. 203-205: Тодоровићев тавни прозни ковчежић / Срба Игњатовић. - Стр. 207-209: Невесели записи о животу / Вујица Бојовић. - Стр. 211-213: Из приче у живот, из живота у причу / Ранко Павловић. - Белешка о писцу: стр. 215-219.

ISBN 978-86-85425-47-9

а) Тодоровић, Мирослав (1946-) -- "Сандук пун tame"
COBISS.SR-ID 113173257

Мирољуб Тодоровић, Трешњевица

ISBN 978-86-85425-47-9